

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

18-24 decembrie 1996

(Anul XXIX)

50

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Ne mor poeții

MARIN SORESCU reușește să ne surprindă încă o dată: prin felul în care și-a primit moartea.

„În noaptea ta pășește cu curaj“, scria el mai demult (*Poezii alese de cenzură*), fără să se gândească, probabil, la sine însuși, făcându-ne și pe noi să ne gândim la altul: nu, în orice caz, la șugubățul, ludicul și pămînteanul poet pe care-l știam cu toții. Și, totuși, pe patul de spital, Marin Sorescu dictează câteva poeme, publicate, opt, în *Literatorul*, în numărul apărut cu o săptămînă înaintea morții autorului lor, și reproduse de noi în numărul de față la pagina 13, impresionante prin stoicism și seninătate. Curajul cu care și-a acceptat moartea este uimitor pentru un om de la care ne-am fi așteptat să se joace cu ea ca Ivan Turbincă, s-o păcălească și s-o amîne. Am citit de câteva ori *Scară la cer* pînă să înțeleg ce era șocant în această poezie, atît de soresciană, îndeosebi: poetul își privește în ochi propria moarte. De data aceasta, cel care moare este chiar el, nu mai încapă loc de glumă, nu mai e timp pentru nici o deghizare și pentru nici un rol:

Un fir de păianjen
Atîrnă de tavan,
Exact deasupra patului meu.

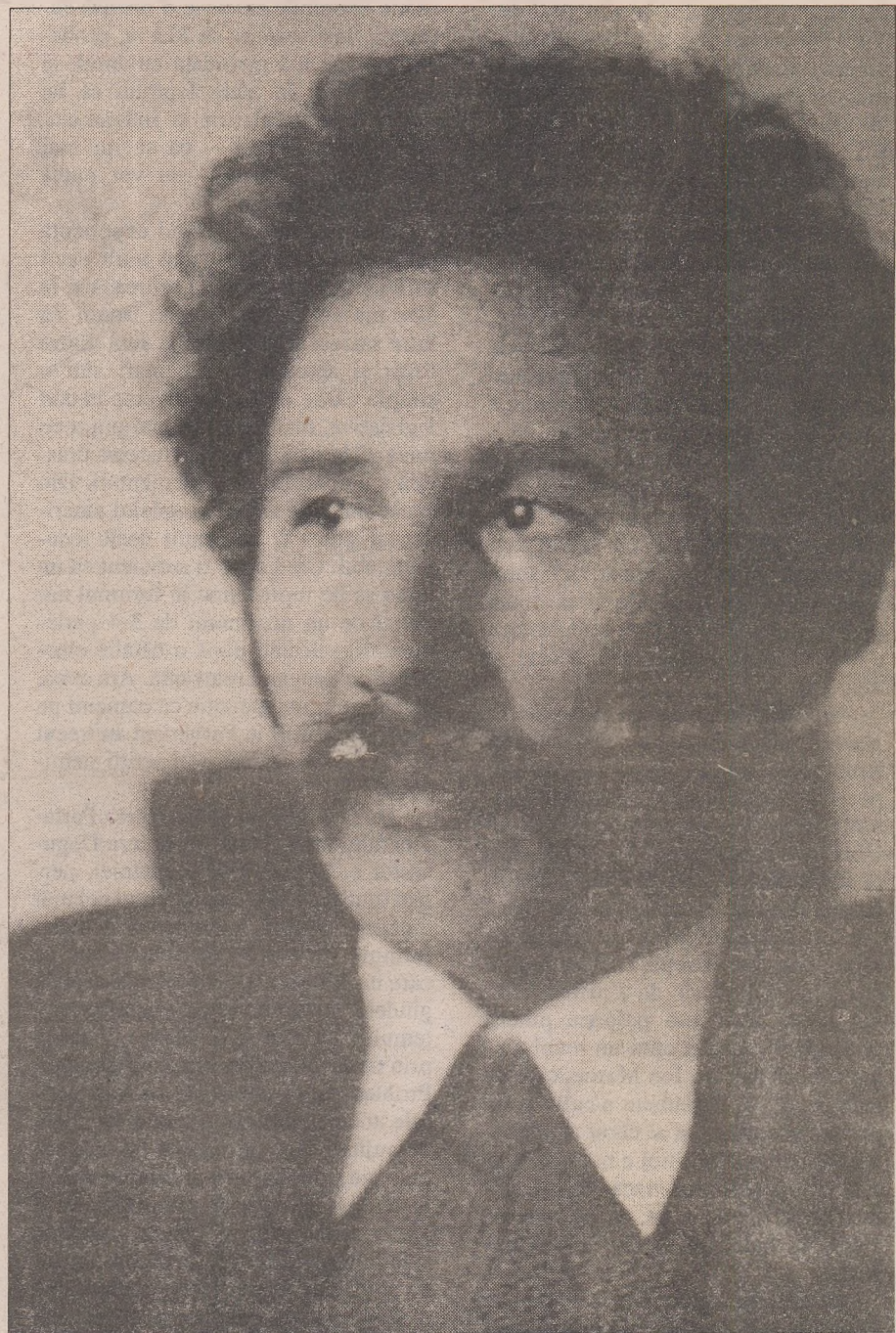
În fiecare zi observ
Cum se lasă tot mai jos,
Mi se trimite și
Scara la cer - zic,
Mi se aruncă de sus.

Deși am slăbit îngrozitor de mult
Sunt doar fantoma celui care am fost
Mă gîndesc că trupul meu
Este totuși prea greu
Pentru scara asta delicată

- Suflete, ia-o tu înainte.
Păș! Păș!

Mereu imprevizibil, Marin Sorescu iese din scenă parcă împăcat cu sine, calm, detașat, fără sfișiere. Dacă absența patetismului îi era de la început caracteristică poetului, n-am cum să spun același lucru despre religiozitatea suavă a versurilor lui din urmă. Omul, ca și poetul, este o enigmă. Crezi că l-ai cunoscut pe cel dinții. L-ai citit de zeci de ori pe cel de al doilea. Ca să constăți că nu știi nimic, nici despre unul, nici despre altul.

Moartea lui Marin Sorescu mă aruncă în perplexitate. Și mă doare. Ce timpuri aspre, nemiloase, în care poeții ne mor unul după altul!

IN MEMORIAM

MARIN SORESCU

(pag. 12-13, 16)

- ◆ O smerită jalbă (pag. 2) ◆ Democratie și semantică (pag. 3) ◆ Meditațiile religioase ale lui Nicolae Balotă (pag. 5)
- ◆ Jurnalul de la Păltiniș (pag. 7, 11)
- ◆ André Malraux după 20 de ani

(pag. 20-21)

CONTRAFORT*de Mircea Mihaies*

O smerită jalbă

POATE că în emoția și tulburarea provocate de anunțarea rezultatelor de la 3 noiembrie, puțini își mai aduc aminte de recomandarea sosită, hodoronc-tronc, din partea Biroului Electoral Central. Și anume, de necesitatea modificării în viitor a sistemului de vot pe listă. S-a scris enorm despre calamitatea reprezentată de acest sistem absolut primitiv și despre malversațiunile pe care le îngăduie. E de mirare, însă, că B.E.C. n-a găsit de cuviință să atragă atenția asupra acestei anomalii nici în 1990, nici în 1992, nici în 1996. Pentru simplul motiv că ea favoriza un partid al nulității (sau, în cel mai bun caz, al mediocrităților) precum P.D.S.R.-ul, în variatele sale formule. Savanții din B.E.C. (incapabili, între altele, de o simplă operație aritmetică, precum numărarea semnăturilor de susținere a candidaților la președinție, ceea ce a permis selectarea între cei șaisprezece magnifici a unor persoane greu de definit, precum generalul roșu Militar, tătăduitorul Mudava sau diverși reprezentanți ai pensionarilor, automobilistilor etc.) își dau abia acum seama că sistemul pe care l-au păstorit e și el vinovat de dezastrul în care se află țara.

Numai dezastruosul vot pe listă a permis pătrunderea în Parlamentul României a atîtora dintre figurile adipos-ridicole pe care s-a sprijinit regimul Iliescu. E greu de imaginat că un Gheorghe Dumitrașcu ar putea fi ales, pentru calitățile sale personale, de altcineva decît de propria familie. După cum e imposibil să ne închipuim că blestemăția sa, starețul Tatu, ar fi avut cea mai mică șansă de a primi vreun vot altfel decît sub pulpana puterii pedeseriste. La fel cum un revoluționar ridicol precum Ion Marcu, care de cînd se află în Parlament a cultivat un perfect anonim, și al cărui analfabetism (nu numai politic) e notoriu, n-ar mai fi fost ales nici măcar de cei alături de care s-a aflat, în decembrie 1989, în balconul Operei din Timișoara.

M-am gîndit atunci dacă nu cumva inițiativa B.E.C. e încă un cadou otrăvit. Speriați că nici această stratagemă nu îi mai poate ține la putere, pedeseristii se gîndesc de pe acum la fărîmîțarea adversarilor la viitoarelor alegeri. Chiar dacă ar fi așa, e clar că trebuie să se renunțe la sistemul nefast prin care Ion Iliescu și echipa și-au asigurat o dominație autoritară asupra țării vreme de șapte ani.

Modificările legii electorale trebuie să se afle printre prioritățile noului Parlament. Normalizarea societății românești trebuie să treacă și prin acest proces, care va bara spectaculos accesul nulității în înaltele sfere ale puterii. Doar astfel se va evita ridicol-tragica situație în care puternice personalități politice se vor vedea etern depunctate în favoarea unor pitecantropi a căror singură calitate e obediința față de un lider sau față de un partid. Dacă va dori să iasă din mizeria morală și din ambiguitatea în care se zbate de atîția ani, România va trebui să recunoască dreptul la individualitate al cetățeanului. Inclusiv al profesionistului politic.

Firește, actuala majoritate își asumă ea însăși un mare risc. E vorba de intrarea într-o competiție dură nu numai între partide, ci și între personalități. Dacă aruncăm o privire în băncile învingătorilor de la 3 noiembrie, vom observa că pe lângă persoane onorabile există și o imensă cacaracudă. Inși care nu au luat și, probabil, nu vor lua niciodată cuvîntul, și despre care, în afara faptului că își ridică regulat salariile și indemnizațiile, contemporanii - ca să nu mai vorbim de viitorime - nu vor putea spune nimic precis.

În aceste condiții, cînd experiența celor șapte ani a fost mai mult decît suficientă, ar fi cazul să se treacă și la alte măsuri radicale. Știm acum că între șaiszeci și șaptezeci la sută dintre foștii și actualii parlamentari sînt o simplă carne de tun în diverse bătălii legislative, mai mult sau mai puțin cu miză. O bună idee ar fi reducerea drastică a numărului de parlamentari. Din acest punct de vedere, modelul american ar putea fi mai mult decît recomandabil. Cred că ar fi suficient ca un județ să fie reprezentat în forumul național de un maximum de 3-4 parlamentari, selectați după o bătălie electorală cu adevărat relevantă. Am avea, atunci, minima garanție că oamenii pe care i-am trimis în Parlament au trecut proba de foc a unei competiții nemiloase.

După cum cred că divizarea Parlamentului între Senat și Camera Deputaților e, în condițiile României, perfect inutilă. Știu că argumentul cel mai puternic pentru menținerea actualei formule (în afara celui clientelar, pe care nu-l invocă nimeni, dar la care se gîndesc cu toții!) e că existența sistemului bicameral a permis, uneori, prin mediere, corectarea unor aberații. Problema e că aberațiile au fost posibile tocmai datorită numărului mare de nulități care au populat (și mai populează) încăperile Parlamentului. Dacă fiecare ales al poporului ar fi ajuns acolo prin și pentru calitățile sale proprii, și nu prin transfer abuziv de autoritate, conferită de prezența pe o listă, nu am mai avea atîtea legi aberante (chiar după ce au fost mediate la nesfîrșit!), atîtea măsuri abuzive și atîtea comisii inutile.

Probabil că toate aceste propuneri vor fi privite cu superioritate plină de dispreț de către semidoctii convingși că le știu pe toate. Însă ele sînt măsuri obligatorii de însănătoșire a vieții publice din România. Constrînși să se concentreze pe munca pentru care au fost aleși, parlamentarii noștri ar avea mai puțin timp pentru multele afaceri neguroase pe care le învîrt, ar călători mai puțin în străinătate și ar căpăta conștiința faptului că au ajuns în Parlament pentru a sluji, nu pentru a fi sluiți.

Îmi dau seama că rîndurile de față nu pot isca decît ridicări din umeri. Să mă mai mire atunci că nimeni nu s-a gîndit la o lege a responsabilității parlamentare, în timp ce toți s-au grăbit să voteze, cu două, cu patru mîini, tot soiul de mîgării menite să răsplătească gras avantajele prelungitei sieste parlamentare?

POST-RESTANT*de Constanta Buzea*

PUR, sensibil, genial ca Micul Prinț nu sunteți. Înțelept, minunat, sfînt ca el, iarăși v-ar fi peste puteri. Nu spun că nu ați avea motive să fiți exasperat, derutat, deznădăduit. Dar la ce bun la tot pasul în textele dv. acel *puroi semeț și rîncedul cucui*, sau *durerea smintită ce naște noi pu?* Aceste rele nu le mai numiți! Măcar nu atît de des. Împrieteniți-vă cu un copil, lăsați-vă iubit de un copac, încălziți în palma o piatră umilă, ridicați de pe jos o frunză și recunoașteți-vă bucuria de a respira în liniște aerul dimineții. Încercați să scrieți despre și de dragul acestor lucruri simple. (*Dan Iurașcu*, Lugoj)

● Oare numai triste și de dragoste, cum spuneți, or fi fiind versurile pe care le semnați: „Afară plouă ne-ncetat/ Și gîndul departe mi-a plecat/ Privirea-mi în zare clipește/ Și norii îi răscolește/ Adierea unui ram, ce seamănă ușor/ Șoptind parcă cuvinte de amor“? (*Alina Gădiuță*, București) ● Autorul face o jalnică figură în ipostaza de povestaș de trăznăi visate. Contează pe lucruri care nu există decît în închipuirea sa, adică măcar pe „conținutul distractiv“ al povestirii. Are, e drept, și o mică bănuială că bucata n-ar fi îndestulător de „stilită“. Cum însă unul și același vis îl vizitează nesmintit o dată la câțiva ani, nu după puțin lumea se va trezi sub nas cu un tezaur de variante pe aceeași temă. Și avem, deci, răbdare. (*Daniel Mănescu*, București) ● Săturându-vă pe rînd de următoarele: „De aburul de imagini din poezia postmodernă, de însăilări voit lungi și agramate, ca și de senzația de inutil ce domnește peste tot“, compuneți trei ... tentative de a scăpa din prezent, cu scopul mărturisit „de a vibra, din nou, în ritmuri vechi și noi, mucegăite și proaspete“. Să vedem cum le finalizați și ce nedumeriri lăsați în urmă. *Concert*: „Sânii unei tinere/ la un concert de Bach/ între susur de vioară/ și oftat de clavecin/ sunt mere verzi/ furate astă-vară din cimitir/ mîncate seara pe furis/ în naos cu strămoșii“. *Paznic de cimitir*. „Eu, dom' avocat,/ sunt paznic de cimitir aici,/ în București, la Bellu - poate știți/ sunt îngropați acolo Eminescu, Labiș, Preda/ (cel din urmă e plămădit mai pe seară)/ Uneori (dar nu prea des, dom' avocat), îmi face nevasta o supă de păpădii/ culese de pe morminte./ (Nevastă-mea are miros de stea)./Cum vă zic, dom' avocat,/ Eu sunt paznic de cimitir“. *Cărciumă și măruntaie*. „Am băut aseară/ în cărciumă la Sami,/ până mi-am îmbibat degetele în/ alcool metilic expirat./ Am scurmat atunci (era spre nouă seară)/ în mine - și-am dat la o parte/ grăsimi, oase și măruntaie/ și-am strigat cam vesel: Măi Sami!/ Aicia nu-i nimic!// Cei din jur priveau cam ciudat?/ Îndefinitiv, de ce alcool metilic expirat?/ Am băut aseară cărciuma lui Sami“. Acum, dacă e să fim sinceri, nici cu tentativele dv. nu s-au căscat niscăi găuri în cer. Important e să vă autosugestionați cu bune rezultate în direcția în care doriți. (*Andrei Miroiu*, București) ● Eu nu vă cred decis să vă riscați în maniera propusă șansele de a intra într-o „gașcă“ serioasă. Așa că vă voi păstra un timp nelimitat unicatele în sertarul meu special amenajat pentru cazurile cu totul și cu totul deosebite. Extrag cu ochii în lături și cu penseta ultrafină o mostră, totuși, pentru cazul cînd îmi ia foc, prin absurd, arhiva, și pe baza ei, (a mostrei) dacă veți dori, veți reface mamutul : „băzâie camera cu mortul/ închis pe dinăuntru. băzâie mortul/ trimite prin uși spre bucătărie/ sunete lungi/ un mesaj? către cine? dar îl poate cineva auzi (?)/ căinii (câinii) că e un băzâit/ ca un miros subțire/ (însă aici)/ sunt doar bărbați nerași/ răsturnați pe scaune tari/ încălțați cu pantofi negri/ îmbrăcați cu cămași negre/ mîncă și beau praful de pe ferestre/ beau și fumează praful de pe ferestre/ nu e nici un căine în toată casa“. În afară de umorul urmuzian, aș zice, care începe să vi se deschidă greoi ca nufărul de baltă, dar sclipitor, și vârsta crudă, crudelă pe care o declarați cu detașarea unui matur hârșit prin de toate, nu y-aș dori decît un prieten bogat care să vă piloteze dezinteresat spre afirmare glorioasă. (*Dan Sociu*, Botoșani).

România literară

Editată de:

- Fundația "România literară", director general Nicolae Manolescu;
- cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă.

Redacția: Nicolae Manolescu - director, Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică și istorie literară), Constanta Buzea (poezie, proză), Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu (publicistică), Eugenia Vodă (film, muzică), Marina Constantinescu (teatru, plastică), Adriana Bittel (externe), Anca Firescu (secretar de redacție), Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Simona Galațchi, George Șipoș (corectură), Victor Ciupuliga (fotoreporter).

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Elena Hurducaș (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare).

Corespondenți: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Tudor Olteanu (Amsterdam), Leons Briedis (Riga).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

E-MAIL: romlit@romlit.sfos.ro și romlit@buc.soros.ro

INTERNET: [HTTP://WWW.SFOS.RO/NEWS/ROMLIT](http://www.sfos.ro/news/romlit)
[HTTP://WWW.KAPPA.RO/NEWS/ROMLIT](http://www.kappa.ro/news/romlit)
[HTTP://ADECIU.MES.UMN.EDU](http://adeciu.mes.umn.edu)
[HTTP://WWW.NORDEST.RO/SEARCH/ROMANIAN_NEWSPAPERS.HTM](http://www.nordest.ro/search/romanian_newspapers.htm)

Democrație și semantică

MĂ NUMĂR printre cei - destul de numeroși - care n-au reușit să depășească încă euforia post-electorală. Jubilație dublată de acea senzație de *Irealitate*, în care plonjează inevitabil martorii oricăror evenimente într-adevăr epocale. De aici și nevoia febrilă a *probei concrete* că totul s-a petrecut aievea, că ceva s-a mișcat, că este exclus să mai fie ce-a fost.

Evidențele concrete, indubitabile, că s-a clintit ceva esențial nu prea vin. *N-au cum să vină, încă...* În schimb, te asaltează indeneșabil probele continuității și stagnării - impertinente, agreșante, strivitoare.

De pildă, la doar câteva zile după radicala cotitură politică, pe postul național de televiziune (unde altundeva?), domnul Adrian Năstase, aflat ca totdeauna sub zodia insolentei imperurbabile, susține că mandatul de senator pedeserit al ex-președintelui nu poate fi contestat, fiind vorba, citez: „de o *candidatură politică și nu de una juridică*“. Afirmăția ex-președintelui camerei validează o falsă opoziție, extrem de periculoasă. Ea îngăduie înțelegerea acțiunii politice ca fiind plasată dincolo de lege. În realitate, orice candidatură - nu numai cea a cetățeanului Ion Iliescu - este o rotiță a mecanismului politic. Dar, tocmai de aceea, are un aspect juridic, fiindcă numitul mecanism funcționează obligatoriu pe baze legale. Disjuncția dintre politică și legalitate - instituită de domnul Năstase cu netulburată siguranță de sine - echivalează *practic politicul cu transgresarea legii*, deschizând larg ușa abuzului sfruntat.

Principial, justificarea pedantă a domnului Năstase (care va fi păcălit pe mulți neavizați) e aberantă. Iar *practic*, manevrele electorale ale domnului Ion Iliescu sînt de două ori abuzive. Domnia-sa a candidat pe listele unui partid din care nu făcea parte formal. Și nu făcea parte, formal, din acel partid - deși *practic* l-a fondat, l-a susținut la putere, l-a controlat cu mină forte și i-a conceput programul politic - fiindcă, legal, acest lucru l-ar fi împiedicat să fie președinte. (Mult mai simplu: dacă ținem seama de lege, cetățeanul Ion Iliescu n-a fost membru al PDSR, fiindcă a fost președinte; și nu putea candida ca senator pe listele partidului, fiindcă n-a fost membru al PDSR).

Conform unei declarații candidă a domnului Gherman - specialist în gafe magistrale, de câte ori este luat din scurt de presă - neapartenența politică a președintelui a fost o simplă farsă pentru uzul public. Mai precis, domnul Gherman admite neted că n-a fost niciodată președintele *adevărat* (!?) al partidului, pentru simplul motiv că această funcție *reală* a deținut-o - *în mod ilegal* - președintele țării... Punînd capac la toate, domnul Iliescu își anunța, la un moment dat, intrarea în partid într-un interval de *aproximativ o lună*. Aproape simultan, partidul în chestie declara, în mod independent, că domnia-sa va fi cooptat în delegația permanentă *în zilele imediat următoare*. (sic!)

Iată situații cel puțin confuze, unde pe de o parte, sensul real al unor noțiuni-cheie într-o democrație, iar pe de alta, interpretarea lor pentru consumul

public se bat cap în cap. Dacă, acceptînd convenția *bunului sălbatic*, un cetățean dintr-o țară cu adevărat democratică ar voiaja acum în România, cu o conștiință absolut ingenuă, cred că nimic nu l-ar șoca sau nu l-ar indigna mai mult decît aiuritoarea aberație din *sfera semanticii socio-politice curente*. Adică din acea arie unde evoluează concepte precum *Stat, Lege, Taxe, Contribuabil, Guvern, Administrație, Drept, Datorie, Bun public* ș.a.m.d. Vocabule care, sub guvernarea iliesciană, au dobîndit sensuri - de larg consum intern - cu totul inedite și s-au întors cu susul în jos, devenind simulare lexicale anti-democratice, de cea mai pură fibră lemnoasă.

Într-o împrejurare memorabilă, domnul Năstase a lăsat să-i scape o sintagmă simptomatică. (De altfel, discursul public al ex-președintelui Camerei a fost de departe cel mai arogant, dar și cel mai ilustrativ eșantion lingvistic al mentalității pedeseriste și al reflexelor sale anti-democrate). Cu acel prilej, domnia-sa califică un caz notoriu de corupție a puterii ca fiind *doar foarte puțin ilegal*. (!?) Ca și cum, neavînd un sens absolut, noțiunea de legalitate ar admite numeroase variații de circumstanță. În funcție de moment, de persoane, de interese ș.a.m.d. - și numărul factorilor circumstanțiali este teoretic nelimitat - anumite activități sînt acceptate *ca mai mult, iar altele ca mai puțin... ilegale*.

Cel puțin, domnul Năstase nu-și pierde niciodată vremea cu alibiuri, camuflaje, parafraze sau eufemisme, ci spune lucrurilor hotărît pe nume, cu calmul trufaș al celui care-și poate îngădui orice. El face legea, el o încalcă primul. În toți acești șapte ani, legea a funcționat doar pentru Ceilalți - nu pentru sine sau pentru ai săi. Și asta în pofida convingerii tradiționale românești, limpede fixate paremiologic: „*Unde-i lege, nu-i tocmeală!*“. Ca să nu mai vorbim de cariera didactică la noi a dictonului latin: „*Dura lex, sed lex!*“ În vremuri de normalitate, ambele aflate în bagajul de convingeri simple și de evidențe indiscutabile ale cetățeanului român, cu grade variate de instrucție.

Nu pomenesc întimplător de *normalitate*. Mai mult decît orice, o diagnoză, oricît de superficială, a discursului nostru public arată că ne aflăm în plină *anomalie*. Comunismul a îmbolnăvit cuvintele, le-a deturnat sensurile, le-a siluit interpretările. Bolșevismul rus invadator a fost la noi importatorul unui limbaj otrăvit, care a proliferat tumoral, alienînd conștiințele. Puterea postdecembristă s-a orientat eficient exact în aceeași direcție. (Semn incontestabil al consubstanțialității sale ideologice cu trecutul).

Cultivat constant de fostul regim Iliescu, disprețul (tipic comunist) pentru legalitate, este doar una dintre stările de fapt care vor trebui torpilate cu metodă de acum înainte. Schimbările de mentalitate vor trebui să meargă mină în mină cu blocarea reflexelor lingvistice și a stereotipurilor de discurs alimentate abundent de ele. De pildă, ruptura, instituită în percepția și în discursul public, *între legalitate și Lege*. Pentru marea masă a cetățenilor români, Legea a devenit un principiu

abstract, exilat undeva în cerul intangibil al ideilor. Pe cînd legalitatea este o simplă stare de lucruri, pe care o putem influența eficient, atunci cînd se întîmplă - tot mai rar - să ne împiedicăm de ea. Prin urmare, contabilizarea mandatelor prezidențiale a fost primită cu apatie de public, ca o simplă chestiune de *procedură*, nu ca un caz grav de *principiu* și de moralitate elementară. Tot astfel se explică funcționarea ilegală provocatoare, la lumina zilei, a Televiziunii naționale - violare stupefiantă a normelor democrației, care pe alte meridiane ar fi catalizat reacții publice vehemente.

ALT SIMPTOM interesant al înțelegerii legalității la plafonul jos al circumstanțialului este *personificarea „originală“ a legii*. Pe canalele înfeudate puterii, s-a insistat propagandistic că „*Iliescu a dat pămînt țăranilor*“. Formula a prins, a avut efectul electoral scontat și are încă popularitate largă. Aceasta e de fapt o interpretare pervertitoare a Legii numărul 18 - care restituie foștilor proprietari rurali doar o parte din ce li s-a furat odinioară (prin jaf legalizat, sub numele de „colectivizare“).

Cîtă distanță pînă la cutumele lingvistice ale insului comun din alte părți, demonstrînd asumarea și interiorizarea afectivă a normelor elementare ale democrației! Ca, spre exemplu, formula consacrată, pe care anglo-saxonul o folosește curent drept carte de identitate, numindu-se pe sine, cînd împrejurările o cer: *cetățean care trăiește în conformitate cu legea (law abiding)*. Din invocarea - întotdeauna imperioasă în occident - a respectului față de această datorie civică elementară, decurg automat o serie de *drepturi* legitime. Printre ele, *rolul activ* rezervat individului în sfera deciziilor publice fundamentale.

În același mod funcționează expresia *cetățean plătitor de taxe (taxpayer)*, cu care insul trăitor într-o democrație își prefațează *ferm* toate nemulțumirile față de mersul treburilor publice și mai cu seamă față de stat. Asta își dă senzația plăcută că statul și instituțiile sale sînt în slujba ta, și ai asupra lor *drept absolut de control*. Cînd își face praf amortizorul într-o groapă din șosea, sau cînd e jefuit în plină stradă, românul postdecembrist afurisește în mod ritual guvernul, primăria și poliția, după care își vede resemnat de mizeriile zilnice. Într-o democrație sănătoasă, același cetățean se simte îndrituit să ceară socoteală de urgență instituțiilor publice, fiindcă îi risipesc în mod iresponsabil banii. Conform unei asemenea logici politice, statul nu *dă* niciodată nimic ci, dimpotrivă, *primește* de la fiecare cetățean și gestionează ce a primit - nu întotdeauna așa cum se cuvine: situație în care e ținut răspunzător.

Exact pe dos, la noi mitul securizant al statului filantrop, al statului providențial, al statului ocrotitor s-a turnat în stereotipuri și clișee tenace, colportate ritual de puterea pedeseristă, întru mistificarea credulilor. „*Fondurile de stat*“, atît de dragi ex-președintelui, din care domnia-sa chipurile ar fi *dat* locuințe unuia sau altuia, sau ar fi subvenționat cultura, sănătatea, sînt

constituite prin fiscalitate tot din banii noștri. Dacă e adevărat, cum se spune, că: *Ce e al tuturor e al nimănui* (de unde neglijența și risipa comunistă), tot atît de adevărat este că banul public fără stăpîn este totdeauna folosit profitabil doar în beneficiul *unora* și al *altora*. Sub paravanul expresiei oculte „*comandă de stat*“, fostul activist Mihai Ungheanu, pînă nu de mult secretar de stat pedeserist, vira donații substanțiale mascate în contul coteriei sale de culturnici cripto-comuniști. De pildă, folosită defensiv la o serată t.v., formula pretindea să justifice resursele financiare ale *Noii Reviste Române* - publicație primitivă în toate privințele, care încearcă să reanimeze, pe banii noștri firește, protocronismul comunist defunct. (Asta în timp ce o competitor profesionistă și demnă ca *Revista de istorie și teorie literară* străbate o agonie prelungită și probabil fatală, din lipsă acută de fonduri). Se ajunge astfel, pe căi convergente, la un providențialism, etatist sui generis: „*Statul a dat, statul a luat. Fie numele statului binecuvîntat...*“

În consecință, departe de a fi un *civil servant* ca în democrația de tip american, slujbașul public român - la primărie, la telefoane, la poștă, la percepție și mai ales în toate ministerele și „*forurile de stat*“, care au proliferat ca ciupercile în ultimii ani - este incompetent, neglijent, lenes, corupt și cît mai arogant cu cetățeanul. Asta ca să nu mai vorbim de o instituție de stat scăpată total de sub controlul public: televiziunea națională.

Acum, cînd cariera mentalității neocomuniste are anumite șanse să se apropie de inevitabilul sfîrșit, toate tropisme și habitudinile sale, toate expresiile sale reificate, toate sintagmele sale incantatorii, toate mecanismele lingvistice caucionate de ea trebuie identificate și demontate atent.

RESTAURAȚIA, de care se teme atîta fostul regim, trebuie să capete de urgență și înfățișarea unui ecarisaj lexical. (Cu condiția să nu se rezume la asta și să nu se lucreze cu jumătăți de măsură, deși electoratul a votat pentru *schimbări radicale*. Ci să se treacă energic la dislocarea structurilor mafioate întemeiate solid de pedeserism - retezînd capetele viguroasei hidre a corupților, făcînd sîrguincios curățenia generală și aplicînd sever Legea, în spiritul și în litera ei, tuturor vinovaților de marasmul în care ne aflăm acum. Altfel, în mod inevitabil, peste patru ani vom asista la autentică restaurație: cea a neocomunismului, de care tocmai am scăpat). Cît despre re(in)staurarea normalității lingvistice, ea nu e deloc o chestiune secundară, știut fiind că boala cuvintelor, întoarcerea lor cu susul în jos, provoacă perversiunea gîndirii, tot atît cît e provocată de ea. Limba nu e un simplu veșmînt al ideilor deja existente, ci însăși matricea în care se plămădește gîndul. În *Re-nașterea* pe care am așteptat-o cu atîta înfrigurare, la începuturi se află, ca totdeauna, Cuvîntul. Guvernanții proaspăt aleși nu-și pot permite s-o uite.

Monica Spiridon

Exuberanța de altădată

ÎN MOMENTUL afirmării lor, poeții generației '80 păreau înfrunzirea tinereții veșnice. Iar acum, în 1996, la o distanță în timp de numai zece-cincisprezece ani, ei au deja, în scris, aerul unor crai fanați, care își mai permit câte o escapadă nocturnă, dar numai după ce își iau pastilele împotriva hipertensiunii.

Un veteran încă plin de grație al războiului vesel purtat cândva de optzeciști este Traian T. Coșovei. Recenta sa carte *Ioana care rupe poeme* ni-l înfățișează gândindu-se cu nostalgie la exuberanța de altădată și încercând din când în când, cu un avânt precaut, să o reediteze.

Atitudinea poetului este aceea a unui om cu amintiri. Citindu-i versurile suntem tentați să ni-l imaginăm aplecat asupra unui album cu fotografii din tinerețe. Timpul verbal predilect este imperfectul:

„Alunecam pe două șine de tren, de tramvai, de metrou:/ eram, în sfârșit, omul nou, un erou de spadă și capă -/ scriam cu graffiti pe ziduri «patinează sau crapă!»/ Eram omul nou și mut, cu rotile-n picioare -/ eram nou, eram/ în sfârșit de vânzare.“ (*Patinează sau crapă*)

Referirea la „omul nou” revine de mai multe ori în cuprinsul cărții. Ea semnaleză duioșia cu care poetul își privește trecutul de copil teribil al regimului comunist, duioșie care se răsfrânge, conform unei legi psihologice binecunoscute, și asupra realității cândva contestate. Erou și adversar rămân îmbrățișați pentru totdeauna în instantaneul luat de aparatul de fotografiat al istoriei.

Ce a mai rămas? Ce rămâne în general din trăirile noastre? Acestea sunt întrebările obsedante la care răspunde poetul prin versurile sale de azi. Preocuparea lui de a salva de la uitare secvențe de viață acționează subtil și asupra prezentului, înfățișat ca o viitoare amintire.

Traian T. Coșovei, *Ioana care rupe poeme*, București, Asociația Scriitorilor din București și Ed. Cartea Românească, col. „Poeții orașului București”, 1996. 56 pag., 2000 lei.

Un poem ilustrativ pentru această tendință - poem de o valoare remarcabilă - este *Și totuși*, în care imaginea însăși a femeii iubite se eliberează de prezent, ca o plantă din ierbar de seva telurică:

„Și totuși rămâne în urma ta un parfum decadent -/ un fel de sentiment cu scilipiri de beteală/ în care s-au scufundat vorbele:/ fantome de dispreț transparent/ purtate în fațoane de gală./.../ Rămâne în urmă un braț de lumină/ care te-aprinde, care te-mparte/ inimii mele și acestor ziduri citite și date mai departe./ Împinse la marginea unui oraș/ unde miroase a jocuri și pâine -/ unde inima mea are vechimea peștilor abisali/ alunecând pe străzile lungi: prelungi/ intestine flămânde de câine -/ lunecoase, nisipoase case de fier/ în care se înșiră lingourile de oase ale lui ieri./ ale

lui mâine.“

Din când în când, leul resemnat, închis în cușca vârstei, își scutură coama și redevine nesupus, ca pe vremuri:

„Știi că și sângele meu, arendaș boieresc/ o să-ți spună într-o zi «te iubesc»?/ O să te strige pe nume, o să se urce în tramvai cu cuțitul în dinți/ ca să-ți rostească-n ureche câteva cuvinte de metal ascuțit.“ (*Regăsirea*)

Dar răzvrătirea este de fiecare dată de scurtă durată. Ca să nu mai vorbim de faptul că poetul nu mai poate fi într-un mod foarte convingător nonconformist și frenetic. Se vede că se străduiește să fie astfel. Valsul de cuvinte cu care ne fermeca altădată s-a transformat într-o suită de mișcări executate de un dansator exersat, dar săcâit de reumatism:

„Dacă aș fi o dimineață fumurje/ ridicată în grătarele de mangal,/ la gâtul tău de nurcă și-aș fi un guler tandru, animal, -/ o emanație divină, un abur de canal./ Ți-aș fi o coroană de spumă/ explodată sub o frunte de apă, sub o creastă de val.“ (*Dacă aș fi*)

Simțind, probabil, că nu mai îi stă bine să se lanseze în acest gen de acrobație retorică, poetul preferă, de altfel, să se lase - cum arătam la început - în voia amintirilor. El își visează trecutul cu ochii deschiși. Cele mai multe dintre poemele incluse în *Ioana care rupe poeme* sunt astfel de reverii:

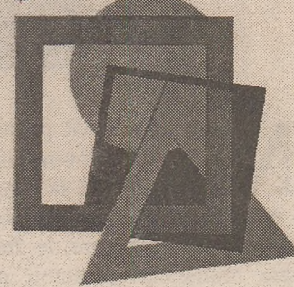
„Ieșisem lefter și liber de la frizeria «Metalurgia» tuns «nazi»/ și nu fă, tu, nazuri cu mine, că eu sunt punkist -/ mă maimuțăream de minune: eram activist/ cu pancarta în mână să vină la aeroport tovarășu'./ Visam să adun cartoane, sticle goale de amintiri, borcane, bidoane și ziare verzi pe pereți.“ (*Iubito, pune puțină muzică în mâncarea asta!*)

Volumul *Ioana care rupe poeme* ar fi trebuit să poarte titlul *Ioana care rupea poeme*.

PAVEL Șușară este și el un reprezentant și, într-o oarecare măsură, un precursor al *Cenaclului de luni*. Cu deosebirea, însă, că din 1977, când și-a scris primele versuri, și până în 1996 - deci aproximativ douăzeci de ani - nu a publicat nici o carte. El debutează editorial abia acum, în pragul lui 1997, cu un volum intitulat *Regula jocului*, pe a cărui ultimă copertă figurează o prezentare semnată, cum era firesc, de Nicolae Manolescu, mentorul *Cenaclului de luni*.

Volumul cuprinde versuri din perioada 1977 - 1981, astfel încât logic ar fi să-l comparăm cu primele cărți ale optzeciștilor și nu cu cele publicate de ei în ultimii ani.

Pavel Șușară s-ar fi remarcat printre optzeciști, dacă ar fi debutat la timp, prin dramatismul lapidar al versurilor sale. Este și el fantezist, imprevizibil și adeseori ironic, dar cu o mai clară conștiință a iminenței morții. Spre deosebire de colegii săi de generație, extrem de lucizi în problemele literare, Pavel Șușară este extrem de lucid în problemele existențiale. Într-un poem - *starea*

Pavel Șușară, *Regula jocului*, poeme, București, Ed. Crater, 1996. 72 pag., preț neprecizat.

de necesitate sau despre pactul cu imaginarul - se întâmplă chiar ca elanul li vresc să fie abandonat brusc, dintr-un fel de oboseală de om care știe urmarea.

„e ora 22.45 și vreau să închei un pact cu imaginarul/ carnea ta va lumina pe o rază de 600 km/ doar prin puterea voinței!.../ dar despre toate astea voi scrie poate altădată/ atunci/ când vom fi înțelepți și bătrâni/ cu oase vârute proaspăt/ dir șase-n șase săptămâni“.

Poemele lui Pavel Șușară sunt monologuri interminabile - dar terminate totuși de fiecare dată pe neașteptate - pe care un bărbat singur și trist le rostește în liniștea nopții. Ele au ceva din tinerețea pălpăitoare a unui recital de jazz. Dacă versurile lui Traian T. Coșovei pot fi comparate cu muzica de vals, cu volutele impetuoase și ușoare ale muzicii de vals, pentru versurile lui Pavel Șușară nu există comparație mai potrivită decât jazzul.

După ce termini de citit *Regula jocului* nu știi dacă ai citit o carte sau dacă l-ai ascultat pe un trompetist nevăzut, care a improvizat o noapte întreagă tot felul de melodii melancolice și sarcastice, convins că n-are nici o șansă să se facă auzit de cineva:

„ascultați bocetul stâlpilor de înaltă tensiune/ tânguirea dalelor de piatră pe care scârțâie materia/ pașilor/ hohotul profund al canalelor/ în care înoată pruncii noștri făcuți marinari/ și răsetele noctambulilor asceților lotrilor sacerdotilor/ manglitorilor sputerilor și pun-gașilor“. (*Muzica sferelor de influență*)

Poemele care nu-i reușesc lui Pavel Șușară sunt acelea în care fluxul discontinuu al *feeling*-ului se transformă în confesiune explicită și logică:

„așezându-mă la mașina de scris mai adaug o imbecilitate/ peste cele deja existente și mă prefac/ că totul nu-i decât un joc“ (*odă mașinii de scris*).

„poezia nu-i decât o tehnică de abdicare/ de la ideea de a lustrui realitatea“ (*despre o sumedenie de pericole*)

„iată cum se naște poezia pe stradă/ avalanșa de cuvinte urcând din aprozare și autoserviri/ direct în tratatul de estetică“ (*despre nașterea poeziei*)

Din fericire, însă, tonul poeziei adăvurate - tânguire sfâșietoare și fulgurantă descriere de himere - este găsit repede, în cele mai multe cazuri:

„prin zidurile transparente se văd doar corpurile/ palpitând în somn ca pielea/ iluzorie a meduzei - chipuri mai aproape de moarte/ decât de viață// sufletul lor lunecând printre aștri/ cum își mai recunoaște sălașul/ la întoarcerea sa matinală/ când sună prelung deșteptătoarele/ telefoanele/ și vocile răgușite ale sirenelor?“ (*nocturnă pentru pian*)

Cărți primite la redacție

◆ Vasile Voiculescu, *Zahei orbul*, roman, ediție, prefață, curriculum vitae și bibliografie de Constantin Mohanu, București, Ed. Gramar, col. „Capodopere ale romanului românesc”, 1996. 172 pag., 4900 lei.

◆ Mircea Eliade, *Cum am găsit piatra filozofală*. Scrieri de tinerețe, 1921-1925. Îngrijirea ediției și note de Mircea Handoca. București, Ed. Humanitas, 1996.

◆ Romulus Seișanu, *Principiul naționalității*. Originile, evoluția și elementele constitutive ale naționalității. Tratatul de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon, Neuilly-sur-Seine, Sèvres, Lausanne. Studiu istoric și de drept internațional public. Studiu introductiv, note și îngrijire de ediție de Constantin Schifirneț, București, Ed. Albatros, col. Ethnos, 1996. 448 pag., 15.000 lei.

◆ Mircea Horia Simionescu, *Paltonul de vară*, proză, prefață de Alex. Ștefănescu, București, Ed. Albatros și Ed. Universal Dalsi, 1996. 448 pag., 12750 lei.

◆ Cezar Baltag, *Ochii tăcerii*, poeme, studiu introductiv de Mircea Martin, București, Ed. Minerva, col. „Biblioteca pentru toți”, 1996. 286 pag., 2000 lei.

◆ Pavel Șușară, *Regula jocului*, București, Ed. Crater, 1996 (poeme; ilustrații de François Pamfil; prezentare pe ultima copertă de Nicolae Manolescu). 72 pag., preț neprecizat.

◆ Liliana Ursu, *Înger călare pe fiară, 1992-1994*, București, Ed. Cartea Românească, 1996 (poeme). 112 pag., 2000 lei.

◆ Marius Tupan, *Crucea de argint*, teatru, București, Ed. Cartea Românească, 1996. 160 pag., 3570 lei.

◆ Mihaela Cristea, *Despre realitatea iluziei*, de vorbă cu Henriette Yvonne Stahl, București, Ed. Minerva, 1996. 324 pag., 5000 lei.

Meditațiile religioase ale lui Nicolae Balotă

SUBIECT tabu în regimul comunist, cu excepția prilejurilor de propagandă ateistă, Dumnezeu este, treptat, eliberat din captivitatea ideologică. Revine printre noi, prin noi, în măsura în care omul are prilejul de-a se simți, vorba lui Blaga, „contemporan cu fluturii, cu Dumnezeu“. Amestecul confuz de teamă și de jenă, de îndoială și de timorare se risipește, îngăduind unui mare cărturar, cu acces la diverse orizonturi de spiritualitate - îl avem în vedere pe Nicolae Balotă - să scrie astfel: „omul își are temeiul în Divin, rădăcina omului este în Dumnezeu. Toate celelalte constante umane: libertatea, raționalitatea, deschiderea la avânt, la comunitate nu sunt, nu pot fi eficiente, decât dacă legătura religioasă a omului este vie, este cu adevărat. De aceea (experiența istorică a veacului nostru a demonstrat-o tulburător), ori de câte ori religiosul în om, în omenire este lezată ori inhibată, ori de câte ori trăirea religioasă e sufocată, întreruptă, primele care au de suferit sunt celelalte constante ale condiției umane: libertatea, cuvântul, rațiunea, sociabilitatea umană“. S-ar putea contesta oare legitimitatea unui atare punct de vedere? Nesocotind esența religiosului - atribuit al condiției umane, care, după cum demonștra Max Scheler, nu se poate reduce la altceva -, felurite „reformatori“ s-au silit a-l deturna, a-l mistifica, producând pseudoreligii secularizate: absolutismele de stat, fascismul, comunismul. Caracteristica lor este declararea fenomenului original sub chipul idolatriei, al implicațiilor ei dogmatice, similitude și cultice. Cărmaciul suprem devine depozitarul tuturor adevărilor și al tuturor virtuților, replică sacrilegă la imaginea divinității, slujindu-se de o „învățătură“ socotită universală și infailibilă, ca și de o pompă menită a consfinți uzurparea în conștiința publică. Asemenea maimuțăriile fals religioase l-au determinat pe Raymond Aron a caracteriza ideologia drept o „religie seculară“ și i-au inspirat Nadejdei Mandelstam sintagma de „Biserica pe dos“. Relevantă ni se înfățișează împrejurarea că, deși se vrea științifică, doctrina materialismului dialectic și istoric nu alcă-

tuieste decât o perspectivă arbitrară, străină rațiunii pe care o invocă. Autorul *Spațiului mioritic* îmi spunea că ea se bazează pe mituri degradate. În ciuda faptului că pornea de la sloganul unui „Dumnezeu mort“, marxism-leninismul nu era altceva decât, conform cuvintelor lui Soljenitin, „arsenalul de minciuni al ideologiei moarte“. Lipsit programatic de transcendență, se compromitea până la anihilare și pe planul imanentei, prin confruntarea sa cu realul social, economic, politic, cultural etc., pe care pretindea a-l ameliora în beneficiul maselor. Eșecul său era, așadar, dublu.

Dar nu numai așa-zisul umanism socialist reprezintă barajul de care ne izbim în aspirația de a reconstrui căile de acces spre misterul Divinității. E în vogă, la ceasul de față, un umanism exclusiv raționalist, deci parțial, sărăcător, care și face un titlu de glorie în a respinge *de plano* religia, metafizica, ba uneori chiar și mitul, poezia, metafora, stilul. Un rod al omului „științific“ ce se dorește la antipodul celui „metafizic“, cum ar spune Nae Ionescu, cel dintâi întruchipat, în creația goetheană, de Wagner, cel de-al doilea de Faust: „Credința presupune o *convertire*, o întoarcere a omului spre Dumnezeu, observă N. Balotă. Această întoarcere trebuie înțeleasă ca o răsucire a întregii făpturi umane dinspre cele ale lumii acesteia spre cele ce depășesc infinit orizontul lumii. Cine nu se întreabă cu privire la ceea ce este dincolo de orizontul îngust al existenței sale în lume, este lipsit de o dimensiune esențială. Mai exact, el își retează această dimensiune, înăbușind în sine orice aspirație spre absolut, orice neliniște legată de destinele sufletului său, orice întrebare cu privire la o realitate de dincolo de realitatea imediată a lumii acesteia“. Desacralizarea culturii nu e, firește, un fenomen recent. Avem a face, pe de o parte, cu o absolutizare a științei, ce și are un important izvor în gândirea lui Descartes, care concepea materia ca un dat autonom, structurat în temeiul unor legi specifice, cantitative, mecanice, comensurabile cu instrumentarul matematicii, un dat radical despărțit de existența „cugetătoare“, nespațială, a faptelor de conștiință. Or, știința nu e capabilă a dovedi nici existența, nici inexistența unui substrat transcendent al lumii. Limitele sale nu-i îngăduie a trece „dincolo“, fără riscul unui abuz, al unei imposturi. Parafrazând o expresie a lui

D'Alembert, eseistul nostru conchide că „despre ceea ce știința nu poate vorbi, ea trebuie să tacă“. Pe de altă parte, reducționismul laic se lămurește prin modelul iluminist (având la origine de asemenea cartezianismul), prelungit prin pozitivismul inflorescent al secolului al XIX-lea. În fond, concepția iluministă constă într-o exaltare a omului, într-o preamărire a acestuia ce nu exclude traseele religioase, folosite însă pentru un trafic al spiritului secularizat, critic, administrator și gospodar al fericirii pământești. Cu toate că autorii de căpetenie ai marii *Enciclopedii* franceze, Diderot și D'Alembert, nu erau ateii declarați, împărțind credința intelectuală într-un Creator și un operator foarte îndepărtat al marelui mecanism cosmic (așa-numitul deism), ei au preparat terenul ateismului. Respingerea Divinului se manifesta, în veacul Luminilor, sub tripla configurație a ateismului umanist, politic și științific, care se va radicaliza prin ținuta vehementă a discursului negator de Dumnezeu din veacul următor. Feuerbach a proclamat cu emfază „depășirea“ credinței, Marx a profetizat „pieirea religiei“, ce n-ar fi decât „opiu al maselor“, iar Freud a preconizat înlocuirea religiei prin „știință“, prima nefiind, în vederile sale, decât o „autoiluzionare a omului“, spre a nu mai insista asupra lui Nietzsche, cel mai tulburător dintre „exterminatorii“ creștinismului, întrucât convulsiva sa năzuință compensatoare depășea materialismul plat, îndreptându-se către un vizionarism nelipsit de tangențe cu experiența mistică. Ce a rămas de pe urma acestei strădanii de stăpînire a religiei, precum a unei buruieli nocive? Un pustiu antireligios, o înlocuire definitivă a lui Dumnezeu prin Om? Iarăși, concluzia lui Nicolae Balotă ni se pare pertinentă: „Fizicieni și biologi, sociologi și istorici ai culturii, urmașii unor savanți care la începuturile erei moderne au simțit nevoia să se îndepărteze de Biserica, și de tezele de credință ale acesteia, demonstrează azi, la începuturile erei postmoderne, o tendință contrară în privința religiei. Acești gânditori au epuizat cel mai repede argumentele ateismului, ei fiind cei dintâi care le-au probat ineficiența. (...) Tocmai secolul nostru, care se anunțase a fi acela al triumfului cauzei atee, a propus moduri noi de a-l descoperi pe Dumnezeu în lume și în noi înșine.“

Să examinăm acum, pe scurt, în lumina considerațiilor lui Nicolae Balotă, temeiurile aceluia program de europeanizare, ce ni se propune acum, mai cu seamă prin demersurile susținute ale lui Adrian Marino, și care, în pofida țelului său rezonabil, ne contrariază prin caracterul său apăsător pozitivist, ergo restrictiv. Așa cum am arătat și altădată, ne confruntăm cu o variantă a umanismului iluminist, axat mai mult pe chestiunile de civilizație decât pe cele de cultură spirituală, pe enci-

clopedism mai curând decât pe creație. Nu contestăm însemnătatea factorilor vizați de stimabilul hermeneut Marino, însă urmărirea lor n-ar trebui să fie condiționată de ocultarea altora, dintr-o zonă mai înaltă. Un umanism autentic, în sensul său clasic, ne atrage atenția N. Balotă, presupune o tradiție culturală originară, asumată integral, o deschidere generoasă spre universal: Când expoziția Renașterii luau în stăpânire moștenirea tradiției biblice, iudeo-creștine, îmbinând-o cu cea a Antichității spațiului mediteranean, ei săvârșeau o sinteză ce conținea și paradigmele creștinismului: „Umanismul integral nu este doar o vagă formulă ideologic-propagandistică. El nu se reduce, pe de altă parte, la definirea abstractă a unui presupus «om universal», concept ce se pretinde izvorât din gândirea greacă. Patosul marxist, vădit în câte o formulă ca «rădăcina omului este în om», ca și patosul declamator sentimental, rusesc, din prea des citata exclamație a unui personaj al lui Gorki: «Omul! Ce mândru sună acest cuvânt!», nu sunt decât reziduuri retorice total devitalizate, schimonosite, ale unor vechi și nobile discursuri umaniste. După un bătrân adagiul umanist, *homo est quodammodo omnia*, omul este într-un anumit fel totul, toate câte sunt pe lume. Omul-canon, normă a tuturor existențelor, oare ideea aceasta evacua ideea unui mai-presus-decât-omul, într-un cuvânt ideea de Divinitate?“ „Omul uman“ (*homo umanus*), cel care stă la temelia culturii continentului nostru, era romanul innobilat prin „virtutea romană“ și care a asimilat cultura elină. La o astfel de asociere s-au referit și neoumanistii germani ai secolului al XVIII-lea, precum Winkelmann, Goethe, Schiller, când au comentat evoluția spirituală a Antichității, care, prin Renaștere, a generat epoca modernă. Ce trebuie reținut de aci? Grecul antic, pe care-l au în vedere umanismele moderne, era o ființă eminentemente religioasă. Raționalismul său agnostic nu forma decât o aparență. Cu toate că a fost condamnat la moarte ca *atheos*, prin urmare ca un individ „fără Dumnezeu“, Socrate n-a refuzat nici pe departe ideea de divinitate. Aidoma altor concetățeni ai săi cultivați, a respins doar unele din miturile zeilor venerați în acel timp la Atena. Umanismul greco-latin, în afara căruia nu se poate înțelege corect spiritul european, n-a fost niciodată un raționalism ce ignora cele divine. Există o continuitate substanțială, fertilă, între diversele etape ale istoriei Europei, care nu exclude religiosul. Dictionul oracolului de la Delphi și, ulterior, al lui Socrate, „cunoaște-te pe tine însuți“, a devenit și o metodă aplicată de creștini în domeniul examenului lustral de conștiință. Simone Weil scria că duhul Eladei e la fel de prezent în Evanghelie ca și în *Iliada*. Contrar „revoluțiilor culturale“ comuniste, cu urmări vandalice, creștinismul adevărat a jucat, de-a lungul istoriei sale, rolul de salvator al valorilor culturii, ceea ce-l făcea pe Erasm să afirme în legătură cu scrierile filosofilor și poeților antici: „Tot adevărul pe care-l veți întâlni în vreuna din cărțile lor, amintiți-vă că vine de la Cristos și-i aparține Lui“. Așa încât...

Nicolae Balotă, *Calea, adevărul și viața. Meditații religioase* (Ed. Eminescu, Buc., 1995, 288 pag., preț: 4300 lei)

INSTITUTUL EUROPEAN

Vergilius
AENEIS / ENEIDA

O ediție bilingvă, latino-română, a celebrei ENEIDA de Vergilius, înscrisă într-o tradiție al cărei fir a fost întrerupt vreme de jumătate de secol, de la tălmăcirile lui Coșbuc, Lovinescu și D. Murărașu.

Traducere - Nicolae IONEL

ISBN 973-9148-89-1
592 pag. 20 300 lei

Comenzi și informații
la sediul Editurii,
în Iași:
Str. Cronicar Mustea
nr. 17
C P 161
cod 6600
Tel 032-127311
Tel-fax 032-230197

În colecția
OPERA MAGNA

În pregătire:
Charles Baudelaire
Florile răului
(ediție bilingvă)

Actualitatea culturală

A murit o mare actriță

Prezentă de mai bine de 45 de ani pe scena Teatrului Bulandra a dat viață, cu sensibilitate, cu caldă vibrație a glasului ei exprimând omenie și gingașie sufletească, cu privirea luminoasă a ochilor mari și cu rară capacitate de trăire autentică, unor roluri variate din repertoriul național și universal, lucrând cu unii dintre cei mai importanți regizori ai teatrului românesc ca Liviu Ciulei, Lucian Pintilie, Vlad Mugur, Alexandru Tocilescu, Ion Olteanu, Moni Gheleter, Sanda Manu, Alexandru Darie, Tompa Gabor.

Debutând pe scena Teatrului Nottara cu rolul tragic al *Zoiei Kosmodemianskaia* - teatrul unde a apărut mai târziu și în piesa *Scaunele* de Eugen Ionesco - ILEANA

PREDESCU a jucat alături de Lucia Sturduza Bulandra în *Pădurea* și *Profesiunea doamnei Warren* fiind, rând pe rând, *Ofelia* și *Regina* din *Hamlet*, *Celia* din *Cum vă place*, *Cleopatra* din *Cezar și Cleopatra*, *Cassandra* din *Orestia* și alte personaje din *Leonce și Lena*, *Ferma*, *Moartea lui Danton*, *Transplantarea inimii necunoscută*, *Passacaglia* și multe altele. Din ultimele ei roluri, *Anfisa* din *Trei surori* purta pecetea marelui ei talent, fiind o compoziție rafinată, de mare adevăr artistic.

Prin dispariția ILENEI PREDESCU, teatrul românesc pierde o strălucită și devotată artistă, pe care memoria tuturor o va păstra veșnic.

Dumnezeu s-o odihnească!

UNITER

Precizare

La solicitarea lui Mircea Nedelciu facem următoarea precizare:

Din interviul publicat în nr. 48 din 4 decembrie a.c., pag. 12-13, cu scriitorul Mircea Nedelciu, redacția a omis următoarea întrebare și răspunsul la ea:

C.T.: Când a apărut ASPRO s-au iscat mari discuții în lumea literară. Între timp, lucrurile s-au mai potolit. Uniunea Scriitorilor își vede de ale sale iar ASPRO de ale sale. Care e diferența?

M.N.: Nu știu de care „ale sale“ își vede Uniunea Scriitorilor pentru că principala problemă a profesiei, reorganizarea Fondului Literar în societate de gestiune colectivă a dreptului de autor nu s-a rezolvat, nici măcar nu a fost atacată în mod serios ca problemă. În schimb noi, cei care am aderat în '94 la ASPRO, am fost puși în situația de exclusi din Uniunea Scriitorilor din ambiția stupidă a unor colegi. Continuăm să ne apărăm în justiție de acest abuz,

dar între timp sîntem blocați, nu putem prelua noi inițiativa organizării drepturilor profesionale. Sper ca justiția să-și spună cuvîntul cît mai curînd. Mai nou, cei cu ambițiile de conducere și-au urmat ambițiile, s-au dus în politică, își vor exercita spiritul organizatoric la nivelul întregii țări, din Parlament, nu cred că vor mai avea timp să ferească doar breasla noastră. M-ați întrebat care e diferența dintre Uniunea Scriitorilor și ASPRO. Ei bine, ultima s-a format într-adevăr prin liberă asociere. În rest îngrijorător este doar nivelul foarte scăzut al culturii tehnico-juridice a scriitorului cu privire la propria sa profesiune. În aceste condiții, nici în Uniunea Scriitorilor, nici în ASPRO nu se poate face mare lucru. În Uniunea Scriitorilor este mai „activă“ mentalitatea de persoană asistată a scriitorului român din vechea formulă.

Nota redacției:

Am omis acest pasaj pentru a-l cruța pe interviuat de inevitabila precizare că afirmațiile domniei sale sînt riguros inexacte. Nici un membru ASPRO nu a fost pus în „situația de exclusi“ din Uniunea Scriitorilor, numeroși membri ASPRO au primit premii ale Uniunii Scriitorilor (care, conform statutului, nu se acordă decît membrilor Uniunii Scriitorilor) și au avut în continuare acces la casele de odihnă și creație ale Uniunii Scriitorilor.

Agenda cu edituri

La cererea mai multor cititori, dornici să-și procure anumite cărți pe care n-au mai reușit să le găsească în librării, publicăm sub formă de serial informativ adresele editurilor active din România. Așteptăm, din partea editurilor interesate, siglele și adresele lor. (Nu pretindem bani pentru publicitate!)

Editura *Fundației Culturale Române*, Aleea Alexandru nr. 38, sectorul 1, 71273 București. Tel: 212 25 43. Fax: 312 75 59. Email = fcr@tag.vsat.ro

Editura *Minerva*, Piața Presei Libere nr. 1, sector 1, 71341, București. Tel: 222 48 23.

Editura *Clusium*, Piața Unirii 1, 3400 Cluj-Napoca. Telefax 064-196940.

Fum

Miercuri, 4 decembrie, a avut loc la Uniunea Scriitorilor lansarea volumului *Fum*, semnat de scriitorul Tudor Alexander, apărut la editura Vitruviu. Cartea a apărut în colecția „Scriitori în exil“. Eugen Uricaru, secretar al Uniunii Scriitorilor, și Ioana Călina Marcu, directoarea editurii Vitruviu, au vorbit despre personalitatea autorului. Apoi a luat cuvîntul autorul. La finalul manifestării, scriitorul Alexandru Paleologu a prezentat asistenței planurile Fundației Vitruviu.

Valea Regilor

Un nou volum de poezii semnat de Aura Christi, *Valea Regilor*, apărut la editura Cartea Românească, a fost lansat joi, 5 decembrie, la Uniunea Scriitorilor. Președintele Uniunii

Scriitorilor, Laurențiu Ulici, criticul Gabriel Dimisianu și prozatorul Nicolae Breban s-au referit în alocuțiunile lor nu numai la *Valea Regilor*, ci și la volumul lansat nu de mult, *Ceremonia orbirii*, apărut în colecția „Poetii ai orașului București“.

CALENDAR

29.XI.1852 - a murit *Nicolae Bălcescu* (n.1819)
29.XI.1880 - s-a născut *N.D. Cocea* (m. 1949)
29.XI.1971 - a murit *Dimitrie Stelaru* (n. 1917)
29.XI.1985 - a murit *Horia Robeanu* (n. 1904)
30.XI.1874 - s-a născut *Paul Zarifopol* (m. 1934)
30.XI.1930 - s-a născut *Andrei Bantaș*
30.XI.1932 - s-a născut *Gálfalvy Zsolt*
30.XI.1934 - a murit *Cincinat Pavelescu* (n. 1872)
30.XI.1945 - a murit *Ion Missir* (n. 1890)
30.XI.1985 - a murit *Lia Dracopol-Fudulu* (n. 1906)
1.XII.1882 - s-a născut *Ecaterina Pitiș* (m. 1963)
1.XII.1892 - s-a născut *Cezar Petrescu* (m. 1961)
1.XII.1911 - s-a născut *Ieronim Șerbu* (m. 1972)
1.XII.1914 - s-a născut *Ștefan I. Crudu* (m.1984)
1.XII.1918 - s-a născut *Ludmila Ghișescu* (m. 1991)
1.XII.1934 - s-a născut *Florența Albu*
1.XII.1934 - s-a născut *Platon Pardău*
1.XII.1934 - s-a născut *Ștefan Radof*
1.XII.1942 - s-a născut *Ion Șeitan*
1.XII.1989 - a murit *Ion Roman* (n. 1917)

2.XII.1890 - s-a născut *Molter Károly* (m.1981)
2.XII.1901 - a apărut primul număr al revistei „Sămănătorul“
2.XII.1908 - s-a născut *N. Vasilescu-Capsali* (m. 1984)
2.XII.1912 - s-a născut *Gheorghe Chivu*
2.XII.1935 - s-a născut *Nicolae Labiș* (m.1956)
3.XII.1929 - s-a născut *Dumitru Alexandru* (m. 1991)
3.XII.1948 - s-a născut *Mara Nicoară*
3.XII.1950 - s-a născut *Ion Anton*
3.XII.1976 - a murit *Constantin Goran* (n. 1902)
3.XII.1991 - a murit *Petre Țuțea* (n. 1902)
4.XII.1883 - s-a născut *Nicolae Cartoian* (m. 1944)
4.XII.1883 - s-a născut *Tompa László* (m.1964)
4.XII.1883 - s-a născut *Vasile Uscătescu* (m. 1961)
4.XII.1910 - s-a născut *George Togan*
4.XII.1913 - s-a născut *Vlaicu Bârna*
4.XII.1921 - s-a născut *Alex.I. Amzulescu*
4.XII.1921 - s-a născut *Nicolae Ștefănescu* (m.1977)
4.XII.1942 - a murit *Artur Enăscu* (n.1889)
4.XII.1966 - a murit *N.N. Condeescu* (n. 1904)
4.XII.1983 - a murit *Al. Oprea* (n. 1931)

5.XII.1882 - s-a născut *Natalia Negru* (m. 1962)
5.XII.1907 - s-a născut *Lotte Berg* (m.1981)
5.XII.1938 - s-a născut *Paul Drumaru*
5.XII.1974 - a murit *Zaharia Stancu* (n. 1902)
5.XII.1975 - a murit *Dinu Pillat* (n. 1921)
5.XII.1985 - a murit *Mihail Celarianu* (n. 1893)
5.XII.1987 - a murit *Leonid Dimov* (n.1926)
6.XII.1892 - s-a născut *Romulus Demetrescu* (m. 1972)
6.XII.1897 - s-a născut *Oscar Walter Cizek* (m. 1966)
6.XII.1933 - s-a născut *Elena Tacciu*
6.XII.1937 - s-a născut *Mihai Drăgan* (m. 1994)
6.XII.1940 - s-a născut *Nicolae Baltag* (m.1975)
6.XII.1952 - a murit *Dimitrie Popovici* (n.1902)
6.XII.1971 - a murit *I.M. Rașcu* (n.1890)
6.XII.1984 - a murit *Valeria Boiculesi* (n.1919)
6.XII.1985 - a murit *Elena Eftimiu* (n. 1900)
6.XII.1991 - a murit *Vladimir Colin* (n. 1921)
7.XII.1909 - s-a născut *Alexandru Talex*
7.XII.1917 - s-a născut *Fodor Sándor*
7.XII.1935 - s-a născut *Sorin Titel* (m.1985)

7.XII.1937 - s-a născut *N. Grigore-Mărășanu*
7.XII.1951 - s-a născut *Ioan Vieru*
7.XII.1987 - a murit *Ioana Bantaș* (n. 1937)
8.XII.1876 - s-a născut *Hortensia Papadat-Bengescu* (m. 1955)
8.XII.1907 - s-a născut *Toth Kálmán*
8.XII.1928 - s-a născut *Toma George Maiorescu*
8.XII.1976 - a murit *George Sidorovici* (n. 1920)
8.XII.1991 - a murit *Jjva Popovici* (n. 1934)
8.XII.1996 - a murit *Marin Sorescu* (n. 1936)
9.XII.1924 - s-a născut *Mircea Seche*
9.XII.1934 - a murit *George Boldea* (n. 1905)
9.XII.1941 - s-a născut *Mircea Vaida*
9.XII.1972 - a murit *Ieronim Șerbu* (n. 1911)
10.XII.1927 - s-a născut *Mircea Novac*
10.XII.1934 - s-a născut *Ion-Bujor Pădureanu*
10.XII.1966 - a murit *Ion Chinezu* (n. 1894)
11.XII.1902 - s-a născut *Nicolae H. Dimitriu* (m.1980)

11.XII.1902 - s-a născut *Dan Simonescu* (m.1993)
11.XII.1916 - s-a născut *Gellert Sandor*
11.XII.1931 - s-a născut *Lucian Dumbravă*
12.XII.1905 - s-a născut *Virgil Huzum* (m. 1992)
12.XII.1914 - s-a născut *Pauline Schneider*
12.XII.1929 - s-a născut *Marin Bucur* (m. 1994)
12.XII.1939 - s-a născut *Tudor Octavian*
12.XII.1943 - s-a născut *Dorel Sibii*
12.XII.1962 - a murit *Felix Aderca* (n.1891)
13.XII.1693 - a murit *mitropolitul Dosoftei* (n.1624)
13.XII.1887 - s-a născut *Mihail Cruceanu* (m.1988)
13.XII.1907 - s-a născut *Grigore Băjenaru*
13.XII.1988 - a murit *Nichita Stănescu* (n.1933)
14.XII.1910 - s-a născut *Gaby Michailescu*
14.XII.1932 - s-a născut *Dumitru Solomon*
14.XII.1941 - s-a născut *Iulian Neacșu*
14.XII.1942 - a murit *Barbu Marian* (n.1876)
14.XII.1946 - a murit *I.A.I.Brătescu Voinești* (n.1868)

Premiile literare

Povestea Păltinișului

Gabriel Liiceanu

(n. 23 mai 1942, la Rîmnicu-Vilcea)

1983 - Premiul Uniunii Scriitorilor
(Jurnalul de la Păltiniș)

JURNALELE nu se lasă povestite. Dar în *Jurnalul de la Păltiniș* se poate descoperi, așa cum cel mai bine o făcea Constantin Noica, o „ființă narativă”. Iat-o: Povestea începe într-un loc la care se ajunge cu greu, ca în orice loc al inițierii. Acolo există, ca în toate poveștile, o „treime”: un maestru și doi discipoli. Maestrul e bătrîn, discipolii sînt tineri. Cel mai mare are aproape 36 de ani la începutul poveștii, e într-un punct al vieții cînd, dacă nu-ți descoperi salvarea te rătăcești definitiv în labirint. Cel mai mic are aproape 30 de ani și, pentru că nu a ajuns încă „nel mezzo del camin”, e mai liber în mișcări. Maestrul (care nici nu acceptă să fie socotit ca atare, asumîndu-și un titlu mult mai modest, de „antrenor cultural”) își începe lecțiile cu discipolii: îi învață să-și închidă ochiul ce vede în afară - locul în-suși, izolat, o permite - și să-și deschidă ochiul interior. Încearcă să trezească înțelepciunea din ei, explicîndu-le că, asemenea morții, înțelepciunea există în fiecare om. Ea trebuie doar deșteptată. El nu le va preda, așadar, înțelepciunea, îi va da însă prilej să se manifeste. Dincolo de ei lumea se degradează pe zi ce trece și ecourile ei se fac auzite și în spațiul lor privilegiat; ei îi opun un model tot mai coerent, mai limpede, mai pur. Maestrul încearcă să-i apere pe cei mai dragi dintre tot mai numeroșii lui discipoli și începe să fie tot mai îngrijorat pentru ei. Visează o școală în care să se predea „stări de spirit”, dar pînă acolo încearcă modelul formării întru cultura fără rest. Căci „restul” e o ușă interzisă, îl consideră o cutie a Pandorei. Uită însă că și speranța e închisă acolo. Inteligenți

și puternici fiind, discipolii caută uneori să deschidă tocmai ușa interzisă.

Punctul culminant al poveștii este discuția în care unul dintre discipoli, mezinul, se îndoiește de temeinicia modelului impus de maestru, de altfel nu cu forța, ci prin toate metodele persuasiunii discrete. „Mărturisesc că nu m-a preocupat un *legato* al operei, un silogism al cărților”, spune discipolul. „Obsesia mea a fost - și este încă - să obțin un *legato* al operei cu viața proprie. Altminteri, mi se pare că riști un monstruos al reușitei: poți obține raționamentul, ba chiar conceptul la nivelul operei, în vreme ce în plan existențial te afli încă sub nivelul judecării. Problema nu este deci de «a-ți gândi gîndul», ci de *a-ți trăi gîndul*. (...) Marea cezură nu o văd între cultura judecării și cea a conceptului, ci între existență și cultură”. Maestrul trebuie să fi simțit din plin lovitura și primejdia. Nesăbuița tînarului este „judecată” și-i prilejuiește maestrului una dintre cele mai frumoase lecții ale sale. El îi spune că trebuie să renunțe la îndrăjire, să-și pună eul (trupul, omenescul) în paranteză, să nu vrea, cu sentimentul urgentei, mîntuirea. Îi invită pe cei doi la asceză în numele culturii. „Uitarea bună, a culturii” e singura care poate vindeca, spune el, dar numai atunci cînd dorești vindecarea cu orice preț.

Povestea nu spune dacă discipolul a fost convins de frumoasa profesiune de credință a maestrului. Cert este că el a mai recidivat, privind în exterior, către „rest”, spre marea îngrijorare a maestrului, care l-a chemat de fiecare dată „înapoi”. Neliniștea maestrului era explicabilă: propriul său contact cu exteriorul fusese malefic și el dorea să-și apere copiii spirituali de așa ceva.

Pe măsură ce timpul trece și cel mai mare dintre discipoli își face descoperirile lui. El începe să-și vadă maestrul în tot omenescul, în disperarea omenescul din el, acoperit de masca senină a în-

telepciunii. De altfel față de el maestrul, care l-a iubit îndeosebi, și-a scos uneori masca: „Eu nu mă iubesc (...) Nu mi iubesc numele; nu mi iubesc natura flegmatică. Aș fi vrut să fiu Fiul risipitor și de fapt am fost fratele.” Simțindu-și sfîrșitul aproape face o ultimă încercare de a-și pune discipolul cel mai apropiat pe drumul cel bun. Îl muștră și-apoi îi cere ajutorul: „«Ajută-mă deci, ajută-mă să pun pe lume ceva. Cu cărțile mele n-am obținut decît o simplă în-lănțuire, un *syn-logismos*. Poate că tu vei obține conceptul. (...) Pentru mine, tu ești deja ceea ce poți deveni. Să nu mă dezamăgești!» Glasul a început să-i tremure, apoi a izbucnit în plîns și-a ieșit”. Lacrimile purifică și anulează îndoielile și muștrările rostite sau nu pe care fiecare le purta în sine. Oglinda se tulbură și de aceea discipolul se simte „speriat”. „Restul” interzis invadează modelul care se „umanizează”, întărindu-se mai mult ca oricînd. Aceasta este povestea Păltinișului.

Figura lui Constantin Noica, așa cum apare ea numai și numai din jurnal, este paradoxală. E uriaș și mic, măret și plin de modestie, ceremonios și familiar, solemn și apropiat, rece și cald, riguros și capricios. Pare cînd intangibil, cînd prea ușor de atins și de rînit, cînd grav, cînd pus pe șotii, cînd senin, cînd tainic neliniștit. Primul șir de calități e mai degrabă la vedere, în timp ce al doilea șir se

Premiile Uniunii Scriitorilor - 1983

- Poezie.** Emil Brumar (Ruina unui samovar)
Nina Cassian (Numărătoare inversă)
Victor Felea (Istoria personală)
Ion Horea (Un cîntec de dragoste pentru Transilvania)
Florin Mugur (Viața obligatorie)
- Proză.** Gabriela Adameșteanu (Dimineață pierdută)
Mircea Nedelciu (Amendament la instinctul proprietății)
Sorin Titel (Femeie, iată fiul tău)
- Critică, istorie literară, eseu:**
Livius Ciocărlie (Eseuri critice)
Valeriu Cristea (Dicționarul personajelor lui Dostoievski)
Gabriel Dimisianu (Lecturi libere)
Romul Munteanu (Clasicism și baroc în cultura europeană din secolul XVII)
- Dramaturgie:**
Mircea Brađu (Hotărîrea)
Romul Diaconescu (Dramaturgi români contemporani)
George Genoiu (Însoțitorul nevăzut)
- Publicistică și reportaj:**
Gabriel Liiceanu (Jurnalul de la Păltiniș)
Alexandru Paleologu (Alchimia existenței)
- Literatură pentru copii și tineret:**
Constanța Buzea (Cărticica de cinci ani)
Gheorghe Buzoianu (Cadouri pentru o matusă)
Ion Hobana (Science-Fiction. Autori, cărți, idei)
- Debut:**
Val Condurache (Fantezii critice)
George Cușnarencu (Tratat de apărare permanentă)
Adina Kenereș (Îngereasa cu pălărie verde)
Ion Bogdan Lefter (Globul de cristal)
Vasile Popovici (Marin Preda)
Elena Ștefoi (Linia de plutire)

Marele Premiu al U.S. pentru întreaga activitate:
Virgil Teodorescu, Alexandru Rosetti,
Emil Giurgiuca, Constantin Țoiu, Andre Károly

lasă mai mult bănuț ori izbucnește necontrolat. Primul se arată oricui, al doilea numai ochiului încercat de afecțiune. Primul șir de însușiri domină cei dinții ani de formare, al doilea e mai aproape de încheierea ei, care coincide cu apropierea de sfîrșit a lui Noica însuși. Este aici și evoluția firească a imaginii maestrului în ochii discipolilor: la început admirat „fără rest”, e un reper absolut, impersonal și invulnerabil; urmează apoi o perioadă cînd îndoielile își fac apariția, dar sînt alungate de autoritatea încă absolută a maestrului pentru că spre sfîrșit omul cu slăbiciunile lui să spargă învelișul admirației și să deschidă drumul dragostei. Una din lecțiile *Jurnalului de la Păltiniș*, pe care Noica a dăruit-o fără voia lui celor din jur este că pe măsură ce figura maestrului pălește, figura omului se luminează, pe măsură ce admirația este pusă la încercare, dragostea se întărește. De aceea cele mai frumoase pagini din *Jurnal...* nu sînt primele, cele senine și încrezătoare, ci ultimele, în care apar semnele de întrebare. Semne ce există și de o parte și de alta, dovedind că „recunoașterea” (în sens hegelian) s-a produs.

Obstacolul principal la lectura din 1983 a *Jurnalului de la Păltiniș* era apropierea prea mare de modelul propus, abia încheiat, dacă nu cumva încă în formare. Opțiunea juriului U.S. se dovedește remarcabilă - de altfel anul 1983 e unul fast - chiar dacă secțiunea la care a fost premiata cartea, „publicistică și reportaj”, e total nepotrivită. Este evident astăzi că Noica și-a ales bine discipolii, că modelul de formare care a fost Păltinișul a funcționat, chiar dacă nu exact așa cum și-ar fi dorit el. Este aici distanța dintre invariantă și variantele concrete, întotdeauna mai firești decît modelul. Un model simplu și coerent din moment ce se lasă „povestit”.

Afinități electice

Dragă Ioana,

Ce mai veste-poveste? La placheta *Ruina unui samovar*, ivită în 1983, mi se dăruie premiul mare de poezie al U.S. S-ar părea că n-am mai scos nici o carte. Mă prabușii de-a binelea? Iarși premonițiune? Ptiu, fluture! Mi-a pierit, scobîlțaită, pofta de spart mîrgica de curcan (chiar și Peneș!) cu ditamai barosul străveziu de spaț. Consemnez ca-ntr-un proces-verbal de amintire amnezică. Tubul, cu foaia semnată doar de Președintele Uniunii, nu și de cel al juriului (!!!), purtînd nr. 7, nu știu cine mi l-a adus în Iași, capitală de gubernie, actual nombril al lumii. Bani îi primii prin poștă. Evenimentul l-am sărbătorit la Cina (pe-atunci beam tării!) cu *Libelula!* Atît și nimic mai mult. Pe fila velină e o dată din decembrie 1984. Ți-am scris deja, în 1984-1985, ajunsese, după un an de corectură, absolut tembelizat. Posibil că au bănuț și alții, și au vrut să mă salte la moral și la pitaci. Fiindcă, în *Rom. lit.*, 44, 1996, zăresc o poză cu componența completă?, a juriului, rămas mie (îmi asum greșeala!) ocult. Oameni dragi dintotdeauna: Ștefan Bănuțescu, Gabriel Dimisianu, Lucian Raicu, Mircea Martin, Alexandru Paleologu. Cu ceilalți am vorbit, desigur, în timp, dar, ori în interes de serviciu, ori în dezinteres de întîmplări vesele și triste. Singurul cu care n-am avut comerț deloc e Vasile

Niculescu. Pentru fiecare subliniat cu inima-mi în fugă cafelogioasă aș dezvolta indiscreții fascinante. Le amin, vine-vine Moș Crăciun, are dînsul grijă să le răstoarne sacul cu laude-n prag de an nou! Inventariez, sec, o seamă de nostimade ce-au pus (înțelege cititorul tînar?) sub semnul întrebării urmuzele apariția broșurii. 1. Coperta. Inițial cuvintele titlului picurau unul sub altul. Catastrofă! Vigilența cenzurii descoperise că, în acrostih, ieșea RUS!!! S-a decis rapid contracararea diversiunii antisovietice printr-o mișcare hacana. 2. Ion (sau Ioan?) Traian (sau Traian?) Ștefănescu încercă o semiblocare (sau blocare-blocare!!) a cărții. Mă legam (sui-m-aș în corcoduș!!) de Tamara Dobrin!! Exemplu? „De dimineață pînă seara/ Visez la soldul tău Tamara.” I-a explicat bietul Florin Mugur că, inadmisibil, însă real, era numele soției. I.T.Ș. escaladă situațiunea: autorele e împotriva luptei pentru pace!! Exemplu: „avionul/dă/din/bombă/însă/nimeni/nu/sucombă”!!! Domne, jucărioara o desenasem cu cretă colorată pe tablă de lemn a patului fiicei, s-o distrez! Ar trebui (bănuiesc că George Pruteanu s-ar azvirli exhaustiv în abisurile tîmpeniei cenzurii; apăs: au fost și cazuri tragice, nu numai asemenea parascovenii!) alcătuită o istorie a fenomenului. Și gata!

P.S. Ce nu mi-a mers, ca jurizant, în 1985? Mircea Horia Simionescu, Cristian Simionescu, Ion Cristoiu (debut!). Și-am încălecat măraru!

Îngerul Emil Brumar

Crisula ȘTEFĂNESCU

Tablou cu noi

Un scaun gol, înmugurit.
Tăcerea albă, fără vîrstă,
și noi, privind la asfințit.

Goluri

Goluri se nasc și mor ca-ntr-un destin.
Obsesiile se sting, revin.
Din scoici ies capete de lei,
din capete de lei, șerpi lungi de spaimă.
Furnici îmi trec, rănindu-mă, prin carne
și fluturi dorm, pe pleoape răstigniți.

Pe plajă

Oasele mele luminează nisipul
Nici o pasăre.
Nici o umbră.
Nimic.
Incertul zbugium al mării.
Și frig.

Tablou cu meduze

În visul meu, orgii de galben, mut.
Te strig, mă strigi;
cuvîntul e de lut,
ni se sfărîmă jalnic între buze.
Pe gura, arcuită a țipăt,
dorm meduze.

Adolescență

Rochiei mele i-au crescut sîni.
Pantofii mei bezmetici umblă
pe drumuri încă neumbrate
și mi se-ntorc din vis tîrziu
cu degete însîngerate.

Tablou cu gară

În gara pustiiță intră un tren pustiu.

Nimeni nu urcă și nimeni nu coboară.
Din șine ruginite, cresc vrejuri de dovleci
și, prin cîrcei, se prind timid de scară.

În gara pustiiță intră un tren pustiu.
Nimeni nu urcă și nimeni nu coboară.
Lumina explodează din vrejul de dovleci.
E început de toamnă. Și e seară.

Orașul natal

În orașul în care m-am născut
nimeni nu-și mai amintește de mine.
Pietrele dorm toropite de soare.
Păsări, împietrite în zbor,
țipă ascuțit,
decupînd cu spaimă lor
cerul bolnav de nepăsare.

Clovni

Se-nchide noaptea în juru-mi ca un cerc.
Mici scînteieri străpung din cînd în cînd
imensul hău care mă înghite.
Doi clovni, în alb, cu zîmbet larg,
îmi trec, absenți, pe dinainte.

Furtună

Copacii aleargă nebuni,
cu coroanele lor despletite,
oamenii au prins rădăcini
și-i petrec cu priviri rătăcite.

Casa copilăriei

Vîntul singur
mai tulbură încăperile de odinioară,
prin care se strecoară
umbre albastre și subțiri.
Prin ferestrele oarbe,
ziduri crăpate nasc amintiri.
Dintre țiglele sparte,
cu vocile mele,
mă-ngîină obscen cucuvele.

CERȘETOR
DE CAFEA

de E
Brum

Clipele-s unse cu jazz

La pian, genial, Johnny Răduca

Localități cu vampe ce beau gin,
Bufante pe la sîni și pe la șolduri,
Trăsnind de insolentă și imbolduri
Și clătînînd sub rochii craci sublimi!

Le răsuceam pe-arătătoare părul,
Aveau momeli de țîrg la orice pas,
Ne-nnebuneau cu cotul roz ca mărul,
Cînd au plecat ca fleasca am rămas.

Vai, amintirea lor printre mărare
Ne năruia. C-un pîntece bleoștit
Mai stăruiau crini plini de-o rea mirare-n
Pistil. Ne îmbătam la infinit!

Căci nu mai sînt. Piureul de cartofe
Se înverzește-n cratiți nemîncat.
Ne consolăm doar pipăind vechi stofe
Pe care dînosele le-au fluturat...

Aveau, oh!, trup cu dulci subînțelesuri:
Putea fi luat în brațe și pupat,
Putea fi dat cu pudră și cu dresuri,
Putea fi tăvălit, pios, în pat,

Putea fi prins lin unde se bulbucă
Și-ncredințat să facă ondulații,
Putea fi strîns la piept dacă te-apucă
Dorul de el, în văzu-ntregii nații!!!

Perspectivă

Un pictor mă pictează-n perspectivă:
din ce în ce mai mică
și mai îndepărtată.
Și totuși mai aproape,
cu fiecare clipă,
de magicul
„A fost cîndva, odată...”

Golemul

La Praga,
la ceasul greu, în asfințit,
Golem eu însămi, mă tot mint,
că, știind formula, cineva,
atunci cînd lut voi deveni,
îmi va reda la loc făptura.

De la titlu la realitatea cărții

DE REGULĂ, la o carte de istorie sau de reflecție socială titlul se află într-o strictă relație de echivalență cu materia analizată. Nu același lucru crede dl. Victor Neumann care-și intitulează recenta carte, pur și simplu, *Istoria evreilor din România* și, citind-o atent, constăți, nu fără uimire și contrarietate, că titlul anunțat e afișat tipător, dincolo de totul de realitatea exegezei. Ce-i drept, pe pagina de titlu există și un subtitlu „Studii documentare și teoretice”. Dar nu știu dacă avem dreptul să interpretăm subtitlul drept titlu. Deși în capitolul de concluzii, în penultima pagină a cărții, autorul mărturisesc onest: „Deși are configurația unei cronografii înfățișând cronologic aproape toate momentele de vîrf ale istoriei evreilor din România, sînt de părere că prezentul volum este doar unul de studii fragmentare asupra acestei teme”. Exagerează binișor și aici, pentru că nu sînt înfățișate toate momentele de vîrf ale temei anunțate. Dar elucidă aprecierea că avem de a face cu un volum conținînd studii fragmentare despre tema anunțată atît de decis și cuprinzător în titlu. E, repet, o mare, ireparabilă eroare de a încerca să „vinzi” - prin titlu - o carte drept ceea ce, de fapt, nu este. Ba chiar să afirmi în argumentul cărții că „titlul se justifică dacă luăm în considerare multitudinea de convergențe...” Ca să-mi exprim gîndul întreg, îi răspund net autorului: titlul propus nu se justifică deloc.

Dar să mă supun realității cărții și să o comentez în consecință. Din cele opt studii cîte anunță sumarul, patru (adică jumătate) se referă la situația evreilor bănățeni pe vremea cînd această regiune nu făcea parte din trupul țării, fiind, de aceea, cumva, mai curînd lăaturalnice subiectului vestit prin titlu. De altfel, aceste studii, integrate, acum, deși nu tocmai formal, în volumul pe care îl comentez, au fost elaborate nu pentru această carte ci pentru una care urmează să apară la Tel Aviv, o Istorie a evreilor din Banat. Rostul lor, aici, repet, este oarecum justificat pentru că, la urma urmei, discută despre situația unei populații etnice care, din 1919, a fost, firesc, integrată în România Mare, fără a mai cunoaște ciuntiri teritoriale. E adevărat că primul capitol al cărții semnalează, ceea ce se știa mai de mult, atestări iudaice romane pe teritoriul carpato-dunărean. Nu se poate vorbi, desigur, atunci, de colectivități evreiești ponderoase, dar e sigur că descoperiri arheologice au semnalat prezența unor evrei. În secolele XV-XVI și, chiar, mai înainte, documentele vremii semnalează trecerea unor evrei prin țările române - ca negustori, tîlmaci, medici, inclusiv la curtea lui Ștefan cel Mare și a altor domnitori. Ba se poate vorbi și de așezarea lor pe aceste meleaguri, ui-

mitoare. Și autorul, scrupulos, citează astfel de date arhivistice, de altfel cunoscut, de pildă, din volumul de documente îngrijit de dl Victor Eskenazi. Apoi mult mai tîrziu, astfel de colectivități ale diasporei încep să se organizeze; mai întîi în regiunile limitrofe țărilor române. E vorba, în speță, de Imperiul Otoman cu religia lui atunci tolerantă față de alte religii, care a îngăduit organizarea unor compacte colectivități evreiești. Autorul precizează, de pildă, că, la mijlocul secolului al XVI-lea, Constantinopolul și Thesalonicul numărau 160.000 de evrei, mai toți mozaici de rit sefardit, alungați din Spania în 1492. De aici, din Imperiul Otoman, acești evrei vor migra în mai toate țările balcanice, avînd privilegiile acordate de puterea suzerană și dînd strălucire acelor țări unde capătă îngăduința de a se așeza. Evreii veniți, atunci, pe această cale, în țările române, se vor instala și aici. Astfel, în Bucureștiul anului 1550 a existat o închegată obște evreiască sefardă, cu întinsă activitate comercială. La Iași documentele atestă existența unei obști evreiești din a doua jumătate a veacului al XVI-lea. Peste tot, evreii se îndeletnicesc cu circuitul mărfurilor levantine, concurîndu-i bine pe armeni și greci. Apoi, în Moldova, pe lîngă comunitățile sefarde, încep să vină grupuri compacte de evrei, în secolul al XVII-lea, fugind de persecuțiile căzăcești ale lui Bogdan Hmelnițki. Aceștia, askenazimi, au sinagogi, școli, semne sigure ale stabilității acestor colectivități. Un recensămînt din secolul al XVIII-lea în Moldova atestă existența a 6000 evrei dintr-o populație totală de 85.624 familii. În Bucovina și Banat primele comunități evreiești sînt semnalate la începutul secolului al XVIII-lea. Și existau în țările române, ca și în Transilvania și Bucovina, reglementări instituționale privind statutul evreilor. Îngăduința acordată, după 1800, evreilor maramureșeni de a achiziționa pămînt îi transformă în țărani și oieri, cu stîne în bună regulă, unde se producea brînză cașer. Și, peste tot, religia era strict păstrată. Cele patru studii despre evreii din Banat rup într-un fel firul narativ (orice istorie este, totuși, nu-i așa?, o narațiune) al istoriei evreilor din România, dar au meritul de a aduce date noi, recunoscute îndeobște cercetătorilor. Așa este, de pildă, relatarea despre activitatea reformatoare a rabinului Chorin din Arad, inițiatorul mișcării de reformare a religiei iudaice pe teritoriul transilvan și bănățean. Ideea reformei noologice, pe care o propune și o practică rabinul Chorin, de mare însemnătate, sparge cetatea, pînă acum inexpugnabilă, a ortodoxiei religiei iudaice. Aceasta deși, cu tot reformismul, acum și mult mai tîrziu, rabinii din Banat (din toată Europa central-europeană) n-au ignorat studiile în

limba ebraică. Oricum, cu apariția ideilor reformiste are loc și o modernizare a vieții comunitare, cu legături mai strînse cu populațiile majoritare, fără a se promova asimilismul. Aici, în Banat, teritoriu plurilingvistic, plurietic și pluriconfesional a făcut casă bună reforma și emanciparea. Important e de evidențiat faptul că în decembrie 1867 parlamentul din Budapesta legitimează emanciparea evreilor în stat. Aceasta în timp ce, în România, Constituția din 1866, prin celebrul articol 7, interzice împămîntenirea străinilor care nu sînt de rituri creștine, articol ce trimite cu adresă precisă spre evrei. Ei devin, practic, apatrizi, deși numărau 165.000 de persoane, unii așezați de cîteva generații aici, alții, cei mai mulți, veniți, între 1830-1850 (pe vremea domniei lui Ionița Sandu Sturza și Mihail Sturdza) de prin Rusia și Galizia. Adversarii emancipării evreilor în România afirmă că aceștia înlocuiesc clasa mijlocie românească, anihilînd-o. Dar nu se recunoștea deloc rolul pozitiv al evreilor tocmai în dezvoltarea clasei mijlocii și, prin consecință, a meșteșugurilor, comerțului, a începuturilor industriale și bancare, fără de care nu era posibilă integrarea fenomenului românesc în evoluția sa spre o civilizație de tip capitalist. Capitalul evreiesc, are dreptate autorul reluînd o mai veche apreciere, a îndeplinit, în acest proces, un rol important și eficient. Titu Maiorescu a apreciat, în *Istoria contemporană a României*, că acel articol 7 din Constituția din 1866 n-ar fi trebuit să existe, el fiind impus de agitațiile antisemite ale moldovenilor organizați în „Fracțiunea liberă și independentă” (adversară neîmpăcată a Junimii) și ale celor din București coordonați de Cezar Bolliac, prin ziarul său *Buciumul*. Fapt este, are dreptate autorul, că „România a rămas între ultimele țări europene în care evreilor li s-au acordat drepturile civile”, creîndu-i, în străinătate, o rea imagine de intoleranță. Nici modificarea acestui articol 7 din Constituție la 1878 n-a adus evreilor, de fapt, dreptul la cetățenie pentru că pînă în 1913 dintr-o populație de 231.038 suflete au primit cetățenia română numai 4688 persoane. Intelectuali de marcă, printre care Moses Gaster, Lazăr Șăineanu, Haiman Tiktin, deși aveau mari merite față de cultura română, sînt fie expulzați, fie siliți să se destăreze pentru că li s-a refuzat încetățenirea. Dl. Victor Neumann are dreptate cînd apreciază: „Se contura astfel un naționalism xenofob, exprimînd optica guvernanților și a unui număr de intelectuali opus față de legislațiile internaționale, față de cîteva dintre formele de integrare politică europeană”. Și, poate că și mai dreaptă e aprecierea că relațiile interesnice din România nu pot fi apreciate în funcție exclusivă de atitudinile clasei politice sau ale unui grup de cîrturari

exaltați. La nivelul păturilor de jos nu se constată fenomene de intoleranță și antisemitism, respectîndu-se reciprocitatea serviciilor efectuate în planul civilizației materiale și chiar la cel al interferențelor culturale. Să observ că în tot acest capitol al cărții sînt fapte de mult bine știute și e mare păcat că autorul nu a cercetat presa vremii pentru a-și nutri aprecierile și caracterizările. Asta e valabil și pentru aprecierile din subcapitolul „Stereotipii antisemite la nivelul culturii”, ca și din cel următor. E greu de reprimat, în întreg acest capitol, gîndul la „dēja vu”, la fapte bine cunoscute nu numai pentru un cititor avizat. Dar într-o narațiune cu funcțiune istoriografică, înțeleg prea bine, aceste momente nu pot lipsi și așa este, tocmai, rostul capitolului din carte la care m-am referit. Mai substanțial, nu în fapte cît în unele observații, este capitolul „Condiția evreului sub regimul Antonescu”. Ion Antonescu declarase, în ianuarie 1941, că dorește să elimine întreaga populație evreiască din România. Apoi, din iunie, măsurile se diferențiază. Evreii din Basarabia și Bucovina de nord sînt lichidați (cei ce nu apucaseră să se evacueze) cu o brutalitate care i-a nemulțumit și pe militarii nemți iar, mai ales din 1942 cei din Vechiul Regat sînt - cu toate vexațiunile la care au fost supuși - salvați pentru a fi folosiți drept capitol politic în viitoarele tratative cu aliații. Episodul cu inițiativa lui Ion Antonescu de a evacua, în august 1942, în Polonia, evreii din cîteva județe bănățene și transilvane e adevărat. Îl evocă și Alexandru Șafran în memoriile sale. Cei ce au contribuit la anularea ordinului au fost însă Alexandru Șafran (prin apelul deznădăjduit către mitropolitul N. Bălan al Ardealului) și baronul von Neumann prin banii grei pe care i-a dat ca șperț. Ipoteza d-lui Victor Neumann care ignoră rolul lui Șafran dînd, în schimb, cîștig de cauză pretențiilor elucubrante ale excrocului Radu Lecca e o pură cădere în capcană. Interesant cu totul e subcapitolul „Sub totalitarismul comunist”, cu disocieri și explicații binevenite.

Cartea d-lui Victor Neumann, atît de nepotrivit intitulată, e, de fapt, una de studii ce se constituie în contribuții (mai ales cele patru despre situația din Banat) la o istorie posibilă (și necesară) despre istoria evreilor din România. Și orice contribuție, fie ea documentară sau teoretică, e totdeauna utilă și demnă de prețuit.

Nici studiu critic, nici antologie...

LA EDITURA Helicon din Timișoara, acolo unde apar celebrele volumașe din marea poezie contemporană, s-a tipărit de curând și un masiv op de mai bine de cinci sute de pagini în format mare, intitulat *Poeți din Bucovina*. Cel care a operat selecția și a scris studiul introductiv și profilurile critice este Adrian Dinu Rachieru.

În studiul introductiv - numit prea modest *Cîteva lămuriri* - A.D.R. și-a luat precauțiile necesare. „Discuții privind alcătuirea volumului se vor isca - spune el - și promitem că le vom suporta... eroic; vom reține sugestiile utile, constructive“. Și tot acolo: „Așteptăm cu încredere orice sugestie, convingși fiind că lucrarea noastră, negreșit perfectibilă, își va dovedi utilitatea“. Dar care utilitate, ne întrebăm?! Ce utilitate este aceea care te face să vorbești, premaioreșcian, de o „nevoie de solidaritate“ și să persiflezi „gilceava în privința ierarhizării“, să aștepti orice sugestie cu credința că nici una nu va veni, neîndrăznind să vină?

Nedumeririle s-au ivit imediat, nu însă numai în legătură cu „alcătuirea“ volumului, chiar atunci cînd a fost acceptat sistemul de reguli propus de A.D.R. Miza cărții este una culturală și politică. Autorul este convins că astăzi cultura poate fi un liant care să atenueze ceea ce s-a numit „schizofrenie bucovineană“, că poezia poartă amprenta contextelor istorice și autorul se întreabă retoric, cu speranțe nedezmintite, dacă un volum, precum cel de față, ar putea „să fortifice ideea românismului“. În principiu, lucrurile așa stau. Dar, dincolo de faptul că nu face, nici măcar implicit, nici un fel de ierarhizare, A.D.R. uită să raporteze poezia română din spațiul bucovinean extraromânesc la o

istorie proprie, dacă există una, și la evoluția liricii române din țară. Pentru cunoașterea mai bună a fiecăruia - idee pentru care autorul militează -, pentru integrarea unor scriitori precum Vasile Levițchi, Arcădie Suceveanu, Ilie Tudor Zegrea, vreo zece de toți, în istoria poeziei românești, astfel de lucruri erau absolut necesare. Cum necesară era raportarea acestei poezii, dar și a celei scrise în țară, la convulsiile istorice din ultimii cincizeci de ani. Au existat în Bucovina ucraineană de azi aceleași momente ca în literatura românească? Și dacă nu, ce consecințe decurg de aici pentru expresia poetică? A existat în spațiul bucovinean românesc o convergență ideatică și un traiect specific după război? Iată întrebări fără răspuns. Întrebări nepuse. Căci, în construirea „profilurilor critice“ ca și în „studiul introductiv“, A.D.R. parafrazează textele avute la dispoziție, reconstruiește comod „universurile“ poetice garnisite cu detalii biografice, citează, din cînd în cînd, într-un mod tare straniu, compilînd cu mare inteligență și evitînd cu grație înțînirea directă cu opera. Așa încît, lipsite de nerv - împotriva cîtorva „tăieturi“ polemice fără adresă și gratuite -, ele sînt lipsite și de orice funcționalitate.

Firește A.D.R. ne poate aminti că nu scrie un studiu critic, că nu face ierării, că între „profiluri“ și poeziile antologate nici nu e nevoie de echivalențe. Și are, din punctul lui de vedere, dreptate. Ca și atunci cînd afirmă că volumul nu e o antologie. Căci criteriul estetic - pe care, totuși, l-a invocat atunci cînd i s-a reproșat prezența unui autor și absența altuia - este abolit în favoarea... *existenței*. Două poezii ale unui autor conjunctural, două poezii dintre care una se mîndrește din start cu o impetuoasă cacofonie, nu-i mai permit lui A.D.R. să

invoc și subiectivitatea oricărei antologii ori recunoașterea în ea a antologatorului. De fapt, printre contemporanii antologați se zvonește că li s-au publicat chiar/doar textele trimise special pentru asta, așa încît te întreb, pe bună dreptate, cît de reprezentative sînt ele pentru autorii lor, dar și pentru „criteriile“ lui A.D.R.

În trecut fie spus, dacă nu e un studiu critic alcătuit din frînturi însoțite de texte ilustrative, dar nici o antologie, ne-am putea aștepta ca volumul să fie, măcar implicit, o istorie a poeziei din Bucovina. Astfel de pretenții există atunci cînd se vorbește, în prefață și în profiluri, despre epoca dintre războaie, și credem că nu întîmplător. Dar o astfel de așteptare este violentată de criteriul alfabetic la care, din grabă și comoditate, se apelează, Liviu Popescu stînd alături de Vasile Posteuca, Constantin Severin de Victor Sahleanu, Arcădie Suceveanu de Mircea Streinul. În afara perspectivei istorice, cartea ar fi putut să fie măcar un util dicționar, un instrument de neocolit de către cercetători, dacă ar fi existat datele necesare unei astfel de întreprinderi. Dar, evident, cărții nu i se poate cere să fie ceea ce nici măcar nu-și propune.

Ar mai fi de precizat un lucru, poate cel mai important. În această carte, care cuprinde vreo optzeci de nume, miza nu este doar cea declarată: a unirii celor „două Bucovine“ - o unire sub gir timișorean -, ci și a înțînirii cu trecutul. Sînt recuperate în acest volum poezia bucovineană interbelică și chiar, în studiul introductiv, fenomenul poetic iconarist. Îi găsim aici și pe deja amintitii Mircea Streinul și Vasile Posteuca, și pe Iulian Vesper ori Traian Chelariu. Lipsesc cîțiva, dintre care cel care poate că nu ar fi trebuit uitat este Ion Roșca. Dar să

concedem că absențele sunt, oricum, un fapt secundar. Interesant este însă u mătorul lucru: A.D.R. favorizează, selecție, contemporaneitatea, convins că „plusul valoric“ (sustras perspectiv istorice) al scriitorilor de azi și, cu toa acestea, în studiul introductiv, cum ai văzut, nu discută deloc condiția poezii postbelice din acest spațiu, cu situații ei... schizoidă și cu evoluții specifice. Î schimb, despre scriitorii din epoca interbelică, pe care îi selectează cu parcimonie (nu discutăm relevanța textelor alese), și despre mișcarea literară interbelică scrie cu o anume insistență, chiar cu redundanță, citînd din presa momentului ca și cum ar fi consultat-o. Ce păcă însă că sensul citatelor de epocă e deformat! Se întîmplă așa pentru că - fără intenția demonstrațiilor personale, fără să simtă nevoia căutărilor pe cont propriu -, A.D.R. abuzează de cercetările altora, preluînd grăbit concluzii pe care le schematizează cu nonșalanță, transcriind citate pe care le interpretează eronat sau căroră, după ce le scoate dintr-un anume context, le inventează sensuri. Pagini întregi sînt inocente parafrazări sau vinovate transcrieri, compilații ingenioase sau imorale deformări.

Am citit și recitat mai ales studiul introductiv, cu speranța că voi descoperi idei și concluzii la care eu nu am ajuns încă și cu speranța unui incitant dialog. Credeam că știind (sau neștiind) ce am scris despre această problemă, în reviste poate cu un tiraj mai scăzut, în „Jurnalul Literar“, în „Glasul Bucovinei“ editat de Fundația Culturală Română, ba chiar un articol despre *Streinul* în „România literară“, A.D.R. va veni cu lucruri noi. În schimb am văzut că pînă și trimiterile pe care eu le foloseam cu îndoială, o referire conjuncturală a lui Vianu la expressionism, o opinie întîmplătoare a lui Al. Paleologu la fenomenul legionar ori una a lui Rimbaud despre vizionarism, erau aplicate de A.D.R. cu superbă convingere. Era să cred că avem, bizară coincidență, cu totul aceleași lecturi, pînă cînd am văzut că „studiul introductiv“ a fost publicat în întregime într-un număr din „Glasul Bucovinei“, cu excepția unui subcapitol. E un subcapitol datorat în totalitate unui articol ce-mi aparține publicat în același număr (3/1994) al amintitei reviste.

Redactată în imensă grabă și în pripă, cartea e un deserviciu făcut criticii și istoriei literare. A.D.R. se află, cred, într-o situație delicată din care nu poate ieși onest decît prin elaborarea ipotetică, pur mentală măcar, a unei erate în care să refacă citatele, să le recunoască, să nu-și asume paternitatea unor idei care nu-i aparțin și a unor demonstrații pe care le-a parcurs în fugă, preluînd cu destule confuzii concluziile, și să ofere o bibliografie curată acolo unde e cazul. Dar ce-ar mai rămîne din „studiu“?! După ce copiaza fraze în șir, A.D.R. pune între ghilimele trei cuvinte, nereprezentative, iar într-o paranteză un nume.

Aș spune, cum o făcea cu ani buni în urmă Ion Simuț într-un articol reprodus în *Critica de tranziție* (ma întreb dacă întîmplător), că „A.D.R. se mișcă dezinvolt între compilație și plagiat“.

Mircea A. Diaconu

De toate pentru toți

REVISTA *Astra* din Brașov apare rar. Ultima sa apariție grupează trei numere (4 - 5 - 6) și însumează 256 de pagini, cu un sumar bogat și eteroclit, de almanah cultural. Articole festive despre centenarul unei biserici („Sf. Adormire“ din cetatea Brașovului), eseuri pe teme de referență culturală (*Enescu și Brâncuși* de Petre Marcel Vârlan, *Lucian Blaga și știința medicală* de Iacob Moldovan etc.), texte literare inedite, reproduse în facsimil (Ștefan Baciu), articole de popularizare a științei (*A cincea forță în fizică* de Ovidiu Marcus Clețiu), reproduceri ale unor fotografii artistice (dintre cele prezentate la Al 5-lea Salon Internațional de Artă Fotografică - Brașov), ca și versuri și proză, cronici literare și cronici de teatru, prezentări ale unor muzee, comentarii referitoare la traduceri din filozofii străini, aforisme, necrologe, studii de heraldică, selecții din producția literară a unor cenacluri etc. etc. - iată numai cîteva exemplificări ale diversității derutante prin care se caracterizează revista condusă - în momentul de față - de acad. Alexandru Surdu. Nu lipsește *Mesajul Preafericitului Părinte Teoctist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, către participanții la manifestările festive prilejuite de aniversarea a 135 de ani de existență a ASTREI, a 78 de ani de la revenirea Basarabiei la patria-mamă și a 55 de ani de la genocidul sovietic de la Fântâna Albă (nordul Bucovinei)*.

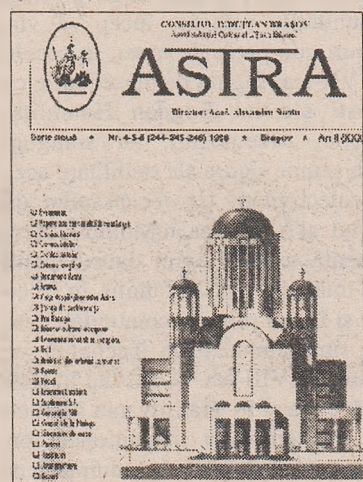
În absența unei idei publicistice ordonatoare sau măcar a unei sugestii de specific al revistei, toată această masă de texte și ilustrații riscă să rămână amorfă, să nu se impună conștiinței cititorului. Și mai regretabil este însă faptul că revista pare produsul unei activități redacționale complet lipsite de spirit critic, care face posibilă publicarea, cu aceeași larghețe, a unor scrieri bombastice, marcate de amatorism și a unor contribuții cu adevărat prețioase la investigarea fenomenului cultural.

Din prima categorie face parte un comentariu critic (?) al lui Marian Vasile asupra volumului de versuri *Cutremur în suflet* de Ion Dodu Bălan. Comentatorul îl compară

dezinvolt pe Ion Dodu Bălan, cu Tudor Vianu și G. Călinescu și descoperă și o „capodoperă“ printre poemele autorului căruia îi face apologia: „Capodopera, între alte poeme remarcabile, ni se pare a fi *Danila Prepeleac*, care îmbină gravitatea sentimentului cu note ironice și antiironice (!), în fine, o piesă delicată, demnă de orice exigentă antologie din lirica postbelică.“ Iată și cîteva dintre versurile cu care Marian Vasile își justifică aprecierea: „Cînd dau boii pe-un car și carul pe-o capră/ Unii rîd de capră./ Cînd mărît capra c-un gînsac/ Îmi spun că am mîntea bîgată-ntr-un sac./ Ce să fac?! Deși-s camarad cu Adam/ Atîta mînt am“.

La polul opus se află un studiu ca *Amurgul lui Petre Țuța* semnat de dr. Mihai Neagu (Mihai Neagu Basarab). Autorul evidențiază cu sagacitate structura paradoxală a personalității filosofului: „În subconștientul său, Țuța era apăsător de discrepantă între stîngăcia lui din lumea concretă și forța cu care se mișca în lumea ideilor. Prietenilor, adică de fapt ucenicilor, le cerea întotdeauna ajutorul, chiar și atunci cînd avea de schimbat un bec ars, de bătut un cui sau de cusut un nasture. (...) Următoarea glumă o repeta relativ des: «Deși aș putea legifera pentru întreaga Europă, mi-ar fi imposibil să administrez o lăptărie.»“

Din *Astra* s-ar putea face, prin selecție, trei reviste: una care ar avea ca trăsături principale diletantismul și provincialismul, a doua - convențională, scrisă pentru a fi scrisă și nu pentru a fi citită, și a treia - inteligentă, pasionantă. Ar fi minunat dacă primele două și-ar înceta apariția. (Alex. Șt.)

B R E Ș A

PUNÂNDU-ȘI cămașa, tânărul își dădu seama că se îngrășase destul de mult în ultima vreme. Să fi fost aceasta consecința traiului prea îmbelșugat și liniștit pe care-l ducea de când își terminase școala și scăpase de stress-ul examenelor? Când își văzuse repartiția în mână, răsuflesse ușurat. I se luase o piatră de pe inimă. Știa el ce știa. Dintotdeauna au fost două soiuri de oameni: acei cărora nu le vine să se ridice de pe băncile școlii și toată viața ar sta cu profesorul și cărțulia în față și ceilalți care abia așteaptă să iasă din școală și să-și facă rostul cel adevărat în viață. Din fericire, intra în cea de-a doua categorie. Ce s-ar fi făcut dacă ar fi fost în prima? Cum ar mai fi răzbătut și cum și-ar mai fi îngroșat obrazul? Ar fi rămas undeva prin vreun fund de țară, inginer la vreo fabrică de lianți și azbociment, cum i se întâmplase bunului său coleg Sandu S., băiat simpatic și îngăduitor, după care copiasse atâtea teze și în umbra căruia se îngrășase ani în șir... liceul, apoi facultatea... (ce bine e să trăiești în umbra cuiva, să nu te ardă soarele, să nu te plouă, să nu te ningă, să stai acolo, să rumegi și, când e momentul, s-o iei din loc pe picioarele tale și să nu te mai uiți înapoi!) Așa procedase și el și nu avea de ce să se simtă vinovat. Adică una e să copii o teză, nu supăra pe nimeni, și alta e să-l cari pe celălalt în spate...să-l duci tu mereu fiindcă vezi că el nu se descurcă, nu știe să dea din gură... O faci o săptămână, o lună, dar te cam saturi apoi și-l lași în plata lui! Iar dacă nu știi să trăiești viața asta, mai bine lasă-te păgubaș! Fă-te filosof, teoretician, acolo, stai decorativ în colivia ta și atât...

„Nenorociți mai sunt unii” - cugetă tânărul inginer deschizându-și umbrela, fiindcă începuse ploaia și nu știa cât va avea de așteptat autobuzul. În stație era multă lume, femei fără vârstă, șterse, substituibile una alteia, bărbați în aceeași situație, gogoșăria care mergea de curând și lucra în câștig, vreo doi câini vagabonzi, blânzi și triști, trecând de la un om la altul, ca niște cerșetori fără grai. O bătrână încerca să traverseze strada și se oprea din metru în metru, privind terorizată de multe ori, în stânga și în dreapta.

...zău așa, cum poți fi atât de naiv! Te mai afli oare la examen, îți mai cere profesorul vreo bibliografie... salut... adio și un praz verde! Animalul din tine vorbește acum! Animalul, adică instinctul, firea... cu cât ești mai la locul tău, cu atât ceilalți țin să te convingă că acela ți-e locul! Și dacă se poate nici acela măcar, ci altul mai la fund, mai la dos! Din ce parte crezi că se recrutează țapii ispășitori, acarii Paun? Că e doar nevoie și de ăștia! Ce, ai uitat? De accidentul acela n-ai fost tu găsit vinovat? Și ai fi vrut atunci să te apăr? Dar mă săturasem până peste cap! Te uitai la mine speriat și așteptai să te scot din rahat! Chiar îmi reproșai: după ce m-ai copiat la atâtea teze! Ei și ce dacă te-am copi-

at? Una e să copii și alta e să... Îi priveai pe șmecherii ăia ca un tembel și nu legai două vorbe! Adevăratul vinovat se furișase ca un șoricel prin cine știe ce gaură, iar toți ceilalți te împingeau pe tine în față, pe scenă...

Bătrâna reușise să traverseze strada. Răsufle ușurat și se așeză și ea în stația de mașină, Gogoșăria lucra mai departe în plin și nu se sinchisea de ploaia care turna acum, nici de așteptarea oamenilor. Întotdeauna va fi o burtă goală pe lume, părea să spună indiferența ei meșteșugărească, spre stupoarea tuturor celor care n-ar fi înțeles că la sfârșit de mileniu mai poate să existe totuși și gogoșărie. Un câine se ridicase în două labe și privea cu jind la cocoloașele calde și pudrate cu alb care treceau dintr-o mână în alta.

...te uitai ca un tembel și nu erai în stare să spui un cuvânt în apărarea ta. Măcar atât: nu, n-am lucrat eu în ziua aceea! Și chiar dacă nimeni nu ar fi vrut să-ți fie martor, tot ar fi însemnat ceva! Ar fi fost o dovadă că știi cât de cât să te aperi! Dar tu priveai speriat de la unul la altul și te mai uitai și la mine ca să mă scoți de-a dreptul din sărite! Până când n-am mai avut răbdare să văd atâtea prostie și m-am ridicat...

AUTOBUZUL veni în stație cu întârzierea de rigoare, fiind imediat luat cu asalt de cei care-l așteptaseră. Se produse obișnuita busculadă din dreptul ușilor, dintre cei care coborau și cei care voiau să urce, dar nu căzu nimeni și nu se auzi nici o injurătură. El își găsi un loc în spatele mașinii, aproape de un compostor pe care-l încercă să vadă dacă funcționează. Și văzând că nu merge se mulțumi să-și vâre biletul la loc în buzunar.

...m-am ridicat, dar nu ca să te apăr cum ai crezut ci ca să te înfund mai bine! Fiindcă asta meritai, nărodule! Am spus vrute și nevrute, nu era nevoie de adevăr, ci de vorbe, de cineva ca mine, care să dea din gură, să latre... și am lătrat!... până când am obosit. Din acel moment eram sigur că o să fii dat afară și mă bucuram... mai ales că tăceai în continuare... tăceai și zâmbeai ca un tembel... ai fi fost în stare să ne pupi și picioarele dacă ți-am fi cerut-o... dar toată lumea se cam plictisise și voia s-o întindă. Tu ai scos atunci din buzunar niște bile și ai început să te joci cu ele. Făceai jonglerii cu câte trei-patru deodată. Nu știusem că ești un circar atât de bun. Și am rămas cu gura căscată... și nu ți-a mai făcut nimeni nimic...

La gară mașina se goli aproape jumătate. Se uită după un loc. Nu găsi. Rămase în continuare în picioare, știind că nu mai are mult de mers. Privi pe fereastră și văzu șantierul lucrărilor pentru Metrou. Apoi se uită de la un pasager la altul în speranța că-și va face călătoria mai plăcută. Observă câteva puștoice de liceu care, simțindu-se privite, începură să se fâțâie pe locul lor, doi-trei soldați în termen, potoliți și posaci, cu ranițe

în spate și încă pe cineva așezat pe scaunul din față, având capul sprijinit de fereastră. În primul moment vru să strige: „e mort!” Dar se abținu. Îl vedea bine, chiar foarte bine. Era un bărbat în vârstă, cu o figură alungită, slabă, osoasă, având cavități accentuate de o parte și de alta a frunții. Ochii erau închiși, pleoapele ușor vineții căzuseră mari și grele, ca niște sigilii. Vinișoare subțiri îi străbăteau fruntea și se prelungeau spre restul craniului pleșuv. Nu mișca deloc, iar capul i se lovea mereu de geam de fiecare dată când mașina întâlnea câte un dâmb.

Simți o strângere de inimă, dar nu reuși să se clintească de la locul său. „E mort, își spunea în continuare. Cu siguranță că e mort!” Neputința de-a se mișca era însă la fel de mare. Nu avea încredere în propriii săi pași și îi era teamă că dacă ar fi ridicat piciorul s-ar fi prăbușit. „Dar este mort”, spusese pentru a treia oară, iar în acel moment revolta sa interioară, nemanifestată se izbi dureros de pasivitatea celorlalți. Nici unul dintre cei de față nu reacționa în vreun fel. Soldații își socoteau mai departe „AMR”-ul, fetele de liceu chicoteau cu mâna la gură, o femeie la vreo treizeci de ani încerca să stabilească un dialog inteligent cu propria ei odraslă care refuza să răspundă întrebărilor raționale ale femeii și tot gângurea un „daaaa”... Dar, mai cu seamă, pasagerul așezat lângă bătrân arăta cel mai liniștit și mai împăcat cu această călătorie. Părea un intelectual serios, tânărul observă că citea dintr-o carte cu coperti lucioase pe care scria într-o limbă străină. Individul era atât de absorbit de lectură încât tânărul își pierdu răbdarea și cu un efort făcu cei câțiva pași care-l despărteau de bancheta pe care se aflau cei doi. Îl privi mai atent pe bătrân și i se păru, culmea, că respiră. Parcă și buza superioară i se clintise puțin. Deci nu ar fi chiar mort! Dilema în care se afla era atât de absurdă încât nici nu mai știa unde ajunsesse autobuzul. Adică nu-și dădea seama de la câțiva pași dacă un om e mort sau viu? Asta întrecea orice închipuire! Se frecă la ochi, abia se abținea să nu-l atingă ușor pe bătrân, pe umăr, scormind vreo întrebare stupidă în caz că acesta ar fi întors, totuși, capul. Ceea ce și făcu până la urmă, dar nu-l atinse bine, că intelectualul cel absorbit de lectură și care-l revoltase în primul moment datorită indiferenței sale, sări ca ars: „Lasă-l să doarmă, nu-l deranja! Ce vrei de la el?! Se fâștăci și mimă o explicație prostească: „Voiam să știu cât e ceasul.” „Ei, pof-tim! făcu celălalt. Pentru atâtea fleac școli omul din somn. Îți spun eu dacă ții neapărat.” Mulțumi și se depărta cu totul jenat. Privi din nou spre bătrân și putu să jure că este mort. Situația devenise insuportabilă, simțea că-l apucă durerea de cap. La o frână bruscă aproape că intră într-una din barele de susținere. Autobuzul oprise într-o stație pe care el n-o cunoștea, numai că, în clipa când ușile trebuiau să se închidă, auzi un țipăt. Întoarse capul și

văzu, câțiva metri mai încolo, în dreptul unui magazin, un bărbat înalt și slab jucându-se cu niște bile. Era un fel de jongleur înconjurat de mulți copii, care topăiau în jurul lui bucurându-se de zborul acelor bile care nu cădeau și se roteau amețitor prin aer. Din când în când unul dintre ei țipa de uimire sau de spaimă că una din bile ar fi putut fi scăpată din mâna pricepută a circarului. Acesta însă o prindea în ultimul moment și o arunca din nou în aer. Tânărul uită de bătrân, de toată situația, și coborî la iuteală din mașină, fugind spre locul unde se ținea acest spectacol gratuit. Omul era slab, scheletic, cu părul aproape căzut, câteva șuvițe lungi, dezordonate fluturându-i doar de o parte și de alta a capului. Jiletca lui de catifea, pătată și zdrențuită, alături de pantalonii cadrilați, completa imaginea unui clown gonit de la circ, arătându-și acum măiestria pe gratis, la un colț de stradă. Tânărul veni în goană spre el, numai că atunci se petrecu un lucru ciudat. Omul își pierdu ca din senin destoinicia iar bilele căzură toate, una după alta. Copiii se speriară și începură să plângă, iar clownul încerca în zadar să-i liniștească. Se aplecă după bilele sale și le culese de pe jos, rugându-i pe fiecare în parte: „Nu mai plângeți, o să iau totul de la capăt!” Dar copiii plângeau și nu puteau fi potoliți atât de ușor, mai ales că omul nici nu mai era în stare să-și repete numărul iscusit. Bilele zburau puțin în aer, iar apoi veneau ca niște ghiulele spre mâinile stângace care nu le mai puteau prinde. Se izbeau de asfalt cu un zgomot sec, rău, iar copiii plecau încet, unul câte unul, fără să mai privească în urmă. Omul rămase singur, cu mâinile goale, cu privirea răvășită. Se uită năuc la celălalt.

- Ce vrei? - urlă el. Ce vrei de la mine? Dacă ai ști ce puteri am avut odată! Câte nu știam să fac! Să înțeleg limba păsărilor, să îmblânzesc fiare sălbatice, să aduc sau să potolesc furtuni... apoi am ajuns scamator într-un circ de provincie. Și asta fiindcă de fiecare dată te am în față, te văd și atunci uit tot ce știu să fac. Îmi tremură mâinile și bezna mi se lasă peste ochi...vrei să ma distrugi cu totul, asta vrei!

TÂNĂRUL încercă să se scuze în fața acestui făcnit, dar ce rost ar fi avut? Câți nebuni nu sunt doar pe lume care suferă de mania persecuției și caută să facă pe oricine vinovat de ratarea lor în viață! Dar brusc își aminti de bătrânul din mașină.

- Du-te dracului! se răsti la nenorocitul care stătea în fața lui cu mâinile moarte și o lua la fugă spre stație. Avu noroc că un autobuz pică la țanc și îl duse în câteva minute la capătul liniei. Coborî și privi împrejurimile cenușii care nu-i spuneau absolut nimic. Merse pe un fel de uliță-cărare și ajunse în dreptul unei gherete unde se odihneau câțiva șoferi. Văzu vreo două-trei mașini și vru

SORESCU

Cu Daniela Crăsnaru și Andrei Pleșu

Îmbrățișarea de rămas bun

LA MITINGUL organizat de Ceaușescu la 21 decembrie 1989, explozia unei petarde a sfărâmat teama paralizantă instaurată în România de aproape o jumătate de secol.

Exact ca explozia unei petarde a răsunat în literatura română, în 1965, versul lui Marin Sorescu, „Eminescu n-a existat”. Cum să nu fi existat Eminescu?! Somnolența de care era cuprins cititorul român, după două decenii de literatură festivă și previzibilă, s-a spulberat brusc. Pe parcursul poeziei se redemonstrează, bineînțeles, că Eminescu a existat și că existența lui a fost infinit mai bogată decât aceea înregistrată la starea civilă. Marin Sorescu însă își atinsese scopul: să se facă auzit de către un public care nu mai reacționa demult la mesajele poezilor.

Fiecare poezie a lui Marin Sorescu este prevăzută cu câte un asemenea dispozitiv de trezire a conștiinței cititorului. Când l-am văzut pentru prima dată pe poet, pe culoarele Universității în București, nu m-am mirat constatând că este un om delicat și sfios. Intuitiv, că tocmai oameni ca el au voluptatea de a pregăti în taină, cu îngășie, mașini infernale pentru aruncarea în aer a prostiei.

L-am întâlnit pe Marin Sorescu în diferite împrejurări și de fiecare dată l-am purtat convențional, așa cum măteam că îi place lui să mă port. Au fost totuși și două situații în care am alogat deschis.

În 1982, întorcându-mă de la Belgrad, s-a întâmplat să am bilet în același compartiment al vagonului de dormit, cu Marin Sorescu. Eram în lemă. Dacă mă instalam în patul de sus, eram nepoliticos față de poet, obligându-l să se cațere în patul de sus. Dacă-mi alegeam eu patul de sus, așa fi at toată noaptea cu grija să nu mă abuzez cu pat cu tot (având în vedere greutatea mea considerabilă) este ilustrul meu tovarăș de călătorie. Arturisiindu-i lui Marin Sorescu

temerea mea, el a izbucnit în râs și astfel gheața dintre noi s-a spart. Am stat de vorbă toată noaptea bând (amândoi nebăutori) din whisky-ul primit drept cadou de la belgrădeni. Paturile au rămas cu cearceafurile și păturile neatinsse, iar noi n-am mai umblat la valize să ne scoatem pijamalele. Ce anume mi-a spus Marin Sorescu în acea noapte - am să povestesc cu altă ocazie. A fost, în orice caz, emoționant.

A doua întâlnire neconvențională a avut loc chiar anul acesta, pe Calea Victoriei. Relațiile între mine și poet erau reci, ca urmare a faptului că în repetate rânduri criticasem, în scris, susținerea lui Ion Iliescu de către scriitorii ca Eugen Simion, Valeriu Cristea, Fănuș Neagu și... Marin Sorescu (și acum consider, de altfel, condamnată această alianță). Știam că Marin Sorescu nu-mi mai răspunde la salut. Totuși, ca de fiecare dată, l-am salutată și, spre surprinderea mea, ex-ministrul culturii mi-a răspuns afectuos și s-a oprit din drum, ca să stea de vorbă cu mine. Cu un patetism despre care credeam că îi este străin, mi-a spus:

- Este păcat ca noi, scriitorii, să ne războim între noi. Avem numai de pierdut. Totdeauna vom fi dezarmați în fața celor care dețin puterea. Ei nu vor decât să ne folosească. Și profită de faptul că avem un fel de-a fi naiv, copilăros. Este foarte important să fim uniți.

Spunând aceste cuvinte, m-a îmbrățișat. Mi-a fost tare drag, în acel moment, Marin Sorescu. De prețuit ca scriitor, l-am prețuit întotdeauna. Dar atunci mi-a fost și foarte drag.

Acum, după ce a murit, gestul lui de împăcare mi se înfățișează ca un gest de despărțire. Mă număr deci printre cei de la care Marin Sorescu și-a luat rămas bun. De aceea am considerat că am dreptul moral să-mi exprim, în mod public, prin intermediul acestui text, imensul regret că Marin Sorescu ne-a părăsit pentru totdeauna.

Alex. Ștefănescu

ULTIMELE POEME

Singurătate

La căpătâiul bolnavului
Doar căpătâiul.
Și-a ridicat capul de pe el
Și de parcă acum l-ar vedea
Îl întreabă, cu voce stinsă:
- Ai venit și tu să stai cu mine,
Căpătâiule?

- Da.
Trebuie să fie cineva lângă tine
În ceasurile astea,
Fiindcă ești tare bolnav.

Scară la cer

Un fir de păianjen
Atârna de tavan,
Exact deasupra patului meu.

În fiecare zi observ
Cum se lasă tot mai jos.
Mi se trimite și
Scara la cer - zic.
Mi se aruncă de sus.

Deși am slăbit îngrozitor de mult
Sunt doar fantoma celui ce am fost
Mă gândesc că trupul meu
Este totuși prea greu
Pentru scara asta delicată.

- Suflete, ia-o tu înainte,
Păș! Păș!

Dusul

A plecat fără să mai verifice
Dacă a închis gazul
Și dacă a strâns robinetele de apă.

Nu s-a mai întors de la poartă
Că-l strâng pantofii cei noi
Și să-i ia tot pe cei vechi.

A trecut pe lângă câine,
Fără să stea de vorbă cu el,
Iar acesta s-a mirat, apoi s-a liniștit:
„Înseamnă că nu se duce prea departe.
Vine îndată.”

Ascită

Și dintr-o dată
Mi-au dispărut gleznelor.
Fragilele mele glezne, agere,
S-au îngropat în carne

Pulpele sunt ca doi butuci.
Stau pe butuci de rugină și
Fier vechi.

Numai burta
Se profilează înainte
Ca la o naștere iminentă.

Apa, clipocind misterios
Înăuntru,
Invită moartea la scaldă.

Măștile

Am experimentat
În chinuri nemaipomenite
Vreo șapte-opt măști ale morții.
Toate mi s-au părut îngrozitoare.

N-am vrut să mă recunosc.
- Luați-le de aici, odată, mă
enervează.

Acesta nu sunt eu.
(Nici mort.)

Eu care-am plâns în hohote
Pe ruina tuturor civilizațiilor,
Pe mormanele de plăci scrise
Și cărămizi smălțuite,
De ce să nu plâng acum
Și pe ruina obrazului meu?

Reisefieber

Toată viața am suferit de Reise-
Fieber
Ce-o să mă fac eu, în ceruri,
Rătăcind printre stele,
Cu al meu nenorocit Reise-Fieber?

Un fir de praf de voi fi
Și tot voi înnebuni universul
(Și el, săracul, în veșnică fugă)
Cu această nenorocită a mea
Neliniște a plecării.

Spectator

Observ cu interes
Cum se luptă instinctul vieții
Cu geniul morții.

Viața vine cu o mie de tertipuri
Moartea are o mie și una de
vicleșuguri.
Ca doi gladiatori.
Unul cu trident și plasă,
Altul cu spada scurtă.

Strivit între logica misterioasă
A vieții
Și logistica maiestuoasă a morții
Sunt terenul de luptă.
Au rămas din mine
Doar ochii,
Să vadă și să se îngrozească.

Berbecul cu coarnele întoarse

Berbecul cu coarnele întoarse
De 24 de ori răsucite în lături
Se dă înapoi, își ia avânt
Și se izbește de un cap de pod.

Se luptă crunt cu un cap de pod,
Berbecul falnic, cu coarnele
întoarse.

Sângerând îngenunche și zice:
„M-am izbit de limita cunoașterii,
M-am luptat cu ea,
N-am putut s-o împing mai încolo,
Nu s-a clintit...”

Frica de moarte m-a împins,
Vitejia m-a făcut s-o iau în coarne.
Zadarnic.

Moartea e acest cap de pod...
Și capul meu de berbec suferă.

O, soare, spre tine toată nădejdea
noastră,
Tu care...”

Lacrimi mari se preling din ochii lui
Frumoși de berbec.
Sclipeșc neputincioase coarnele lui
Răsucite de 24 de ori.

(Poezii apărute în *Literatorul*
nr. 47/1996)

Supraviețuirea prin cultură

CRONICA MELANCOLIEI

de Ileana
Mălăncioiu

LA CÎTEVA luni după moartea lui Noica, înainte ca mormîntul lui să fie așezat, numele său începuse deja să fie scos de cenzură din sumarele revistelor la care colaborase. Mi-ar fi greu să uit lucrul acesta, întrucît el a constituit unul dintre motivele pentru care mi-am dat demisia de la *Viața Românească* (la 31 martie 1988). Ulterior, la 27 ianuarie 1989, am protestat alături de Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Petru Creția și Răzvan Theodorescu, retrăgîndu-ne concomitent colaborarea și încercînd astfel să împiedicăm interzicerea tacită a marelui filozof. (Pentru edificare, pot fi cercetate documentele privind *Istoria unui număr topit de cenzură*, publicate în *Viața Românească* nr. 10,11,12/1989.) Am revenit la această istorie pentru a dovedi încă o dată cît de absurdă poate fi legătura presupusă de adversarii săi între Noica și putere, care e infirmată nu numai de autoexilarea acestuia la Păltiniș (unde locuia într-o cămăruță de 2/3 m și lua masa la cantina muncitorilor forestieri), ci și de interzicerea post-mortem a numelui său printr-o dispoziție de la Cabinetul II.

Simpla referire la locul său de exil face să-mi revină în minte *Jurnalul* lui Gabriel Liiceanu din care am reușit să înțeleg ce însemna pentru Noica supraviețuirea prin cultură și inițierea spirituală restituită publicului prin această carte neobișnuită. Poate și pentru că între timp am parcurs nenumărate alte jurnale prin care cei ce le semnează încearcă să-și justifice existența făcîndu-și singuri dreptate astfel încît urîtesc și mai mult lumea în care ne e dat să trăim. În ciuda tuturor obiecțiilor care i se pot aduce, *Jurnalul de la Păltiniș* a propus un alt tip de mărturisire și de prezentare în fața *Dumnezeului culturii*, la judecata căruia trebuie să se înfățișeze în cele din urmă oricine își pune numele pe o carte (fie că recunoaște, fie că nu recunoaște această instanță supremă în fața căreia se închina Noica).

Întrucît nu am găsit jurnalul pe care aș fi vrut să-l recitesc, am luat din raft *Epistolarul* născut pe seama acestuia de pe a cărui pagină de gardă transcriu:

*Ilenei, această masă rotundă în jurul „oului de aur“, de la Gabriel, cu drag, 10 aug.1987. Autograful îmi amintește ce gîndeam despre carte după ce îmi fusese încredințată să o citesc în manuscris și să îmi spun sincer părerea despre ea. Hotărît lucru, implicarea autorului în publicarea unor texte produse în marginea *Jurnalului de la Păltiniș* era ceva greu de acceptat pentru mine. Mi se părea că nu e încă momentul ca scrisorile acestea să fie publicate, întrucît nu s-a produs acea distanțare care să-i facă pe eroii reali să privească mai detașați propria lor imagine așa cum apare ea în viziunea celui ce le-a scris romanul. Dar timpul (care nu mai avea răbdare) nu mi-ar fi dat dreptate. Cu toate riscurile, cartea trebuia să apară atunci, cînd legenda la care se referea era vie. *Cearta* reproducă în paginile ei a avut același efect formidabil pe care l-a avut și *Jurnalul*. Într-o lume a monologului, ea a dovedit cît de benefic poate să fie dialogul. A mai demonstrat că pentru edificare adevărul trebuie să fie spus pînă la capăt. Performanța *Epistolarului* este aceea de a menține discuția la un nivel înalt, transformînd totul într-o dramă autentică, la sfîrșitul căreia cortina cade, iar cei ce și-au pus nu numai ideile ci și viața în jocul despre care a fost vorba pot să ajungă din nou la o strîngere de mînă sau la o îmbrățișare.*

Nu voi nega faptul că orgoliul cu care este restituită inițierea de care luăm act prin aceste cărți era de natură să mă intrige și pe mine ca pe orice autor care se respectă. Cred că am reacționat cu o seninătate de care nu mă credeam în stare nu numai pentru că nivelul cărții nu se putea să nu îmi impună, ci și fiindcă rănile mele fuseseră oblojite cu mult înainte, printr-o scrisoare a lui Noica (din 6.VII.1980) din care citez: *Am găsit aici la Păltiniș volumul D-tale „Sora mea de dincolo“. Nu pot înțelege altfel jalea poetului decît ca jale a noastră omească. Am pierdut eu însumi un frate și o soră în anii lor tineri. Lasă-mă să-ți mulțumesc pentru felul nespus de blînd cum știi să dai lucrurilor nume. „Va veni o vreme...“ te vei gîndi atunci din care parte bătea vîntul și soarele, dar îți vei*

găsi cartea și sora de dincolo va reapărea și ea. Te-am invidiat cu mult înainte ca D-ta să scrii o carte atît de adevărată.

E de prisos să spun cît m-au bucurat aceste cuvinte, deși nu-mi era străin faptul că Noica nu pune mare preț pe poezie. Poate și fiindcă l-am făcut pe cel ce le-a scris să recurgă la biografia sa de care îi plăcea să facă abstracție. Ca să nu mai vorbesc de *jalea omească* pe care nu o mai ignoră ca de obicei. Nu e exclus ca rîndurile de față să fi avut la bază și teama de moarte pe care o trăia uneori. Fiindcă după cum aflăm încă din primele pagini ale *Jurnalului de la Păltiniș* începuse deja să se gîndească la propriul sfîrșit, de vreme ce le arăta ucenicilor săi locul de veci pe care și-l alesese undeva în apropierea schitului. În varianta sa ultimă, apărută recent la Humanitas, *Jurnalul* nu se mai încheie cu *crima* spirituală a desprinderii ucenicului de maestru. Comuniunii de idei din prima parte a cărții i se substituie acea comuniune general umană pe care o simțim cu toții în preajma sfîrșitului unui om de care am fost apropiați. Durerea îl metamorfozează pe *fiul spiritual* într-un tată iubitor care îl poartă în brațe pe fostul său maestru ca pe propriul lui copil care nu poate încă să meargă.

Biografia gînditorului reintră în drepturile ei nu numai pe această cale. Anii de domiciliu obligatoriu de la Cîmpulung și cei petrecuți în închisoare nu vor rămîne nici ei pînă la capăt între paranteze, chiar dacă autorul *devenirii într-o ființă* consideră că nu ei sînt aceia care îl definesc. Într-o superbă epistolă către Alexandru Paleologu, Noica își va exprima regretul că acesta nu și-a amintit *Despărțirea de Goethe* așa cum a fost ea la început. Fiindcă alți martori nu mai există și textul incomplet pe care l-a publicat e singurul lucru rămas din vremea aceea în care *lumea îi desființase*. Ideea că se poate trăi totul în idee, fără rest, este astfel negată. Noica nu are numai o operă, ci și o biografie. Și nu una oarecare. Poate tocmai de aceea și-a îngăduit să o pună între paranteze și să nu devină robul umil al ei. Oricum, retragerea la Păltiniș nu reprezintă un act de resem-

nare, așa cum ar putea să pară, ci mai curînd un fel de boicot al istoriei trăit pe cont propriu. Altfel cum ar fi putut un om care deșindea dintr-o familie cu o moșie de 3500 de ha să locuiască într-o chilie de 2/3 m și să mănînce la cantină cu muncitorii de la pădure pentru a supraviețui prin cultură. Faptul că legendei lui Noica i-a urmat defăimarea acestuia nu scade importanța *Jurnalului* și a *Epistolarului*, ci dimpotrivă. Dacă există totuși un *Dumnezeu al culturii*, așa cum credea el, acesta nu poate îngădui ca supraviețuirea prin cultură să fie batjocorită la nesfîrșit. Atunci cînd vom reuși să depășim *Cartea Albă* și alte cărți care uneori nu se deosebesc în mod substanțial de ea, vom avea din nou nevoie de Noica.

Spun acest lucru întrucît am avut privilegiul de a înțelege ce a însemnat experiența spirituală trăită în apropierea sa fără să fac parte din cercul în care s-a produs aceasta, dar și fără să pot face abstracție de ce se petrecea în interiorul lui. Prin forța împrejurărilor, am fost pusă în situația de a vedea lucrurile chiar de pe linia aceea imaginară care numai în aparență poate despărți cu adevărat ce e înăuntru de tot ce se petrece în afară. Am reușit astfel să înțeleg în felul meu acei ani în care nu întîmplător au putut fi elaborate și *Scrisorile despre logică* ale maestrului spiritual care a fost Noica și *etica intervalului* propusă de ucenicul său cel mai neascultător prin a sa *Mînimă morală* de a cărei apariție în foileton mă bucuram ca de o carte a mea. Făcînd această afirmație sper să nu-l contrariez încă o dată pe Andrei Pleșu, care, după anii aceia grei (în care am trăit sentimentul unei reale comunicări), m-a trezit din frumosul meu vis, întrebîndu-mă într-o zi: *La urma urmei, chiar crezi că am fost atît de prieteni?* Mie așa mi s-a părut, i-am răspuns în gînd, dar dacă tu crezi că nu am dreptate, dă o dezmințire. În realitate am tăcut resemnată, cu convingerea că orice cuvînt ar fi fost de prisos, dar am continuat să-l citesc cu aceeași bucurie cu care îl citeam și înainte de a ne cunoaște.

Noapte bună, Teohar

LUNI, 2 decembrie, zi rece de umezeală, tipică urbei din scoica dealurilor, Clujul l-a condus pe ultimul drum pe poetul Teohar Mihadaș. Un predilect al muzelor (a debutat cu volumul de versuri *Ortodoxie păgână*, în 1941; apoi, după o lungă perioadă de tăcere forțată, a publicat, începînd din 1967, *Țărâna serilor*, *Reminiscențe*, *Trecerea pragurilor*, *Elegii*, *Nimburi*, *Păinile punerii înainte*, *Orfica tăcere*, *În lumina înserării*, *Cătune*), în schimb nu un răsfățat al sorții. Macedoromânul, născut în Thuria, la 9 noiembrie 1918, vine în țară iubitor de limbă și literatură română și face liceul la Dumbrăveni, fiind apoi student la Drept și Litere în București. Are profesori pe Tudor Vianu și G. Călinescu, prieteni pe Constant Tonegaru și pe Emil Manu. Ultimul îl și așază sub semnul „generației pierdute“, ale cărei proiecte literare sunt spulberate de dictatura comunistă instalată după 1944. Teohar Mihadaș e o vreme referent de presă la Departamentul Naționalităților, apoi profesor la Bistrița și Năsăud. Cade victimă totalitarismului, într-o idealistă acțiune de sprijinire a partizanilor din Munții Roșii. Face 8 ani grei de pușcărie la Aiud, Pitești, Mărgineni, Canal, fidel însă convingerilor sale și încrezător în steaua națiunii pe care la eliberare și-o alege de patrie definitivă, în ciuda pedepsei impuse și ispășite.

În atâtea nopți de speranță comună, arzînd în lunga noapte a dictaturii, geniul său epic și gesticu-

lația de haiduc din Pind iluminau cercul fidel al tinerilor care eram și-l însoțeam. Teohar ne recita ca nimeni altul din Blaga, Barbu, din Argezi și Pillat. De prin '68 omul tras la față, scund mai degrabă, cu trăsături unghiulare, unde destinul lucruse adînc în cutele obrazilor, ne-a fost apropiat prin incandescenta ideilor sale literare și prin demnitatea tinutei. Respectat de cei vîrstnici, era admirat de noi, echinoxistii începutului anilor '70, pentru că părea însuși Poetul, grav, ritualic, cu verb mușcător împotriva corupției și minciunii, teribil în mîinii, extatic în visare, tandru în amicitii literare. Am fost o scurtă vreme și colegi la *Steaua* (înainte Teohar fusese secretar literar la teatrul) unde el impunea și ne impunea nouă, tineri redactori pe atunci. Am petrecut clipe grele sau senine alături de el și mi-amintesc că găsea întotdeauna o salvare în și prin cuvînt, măcar o compensație nobilă, dacă nu un motiv de mîndrie că este poet.

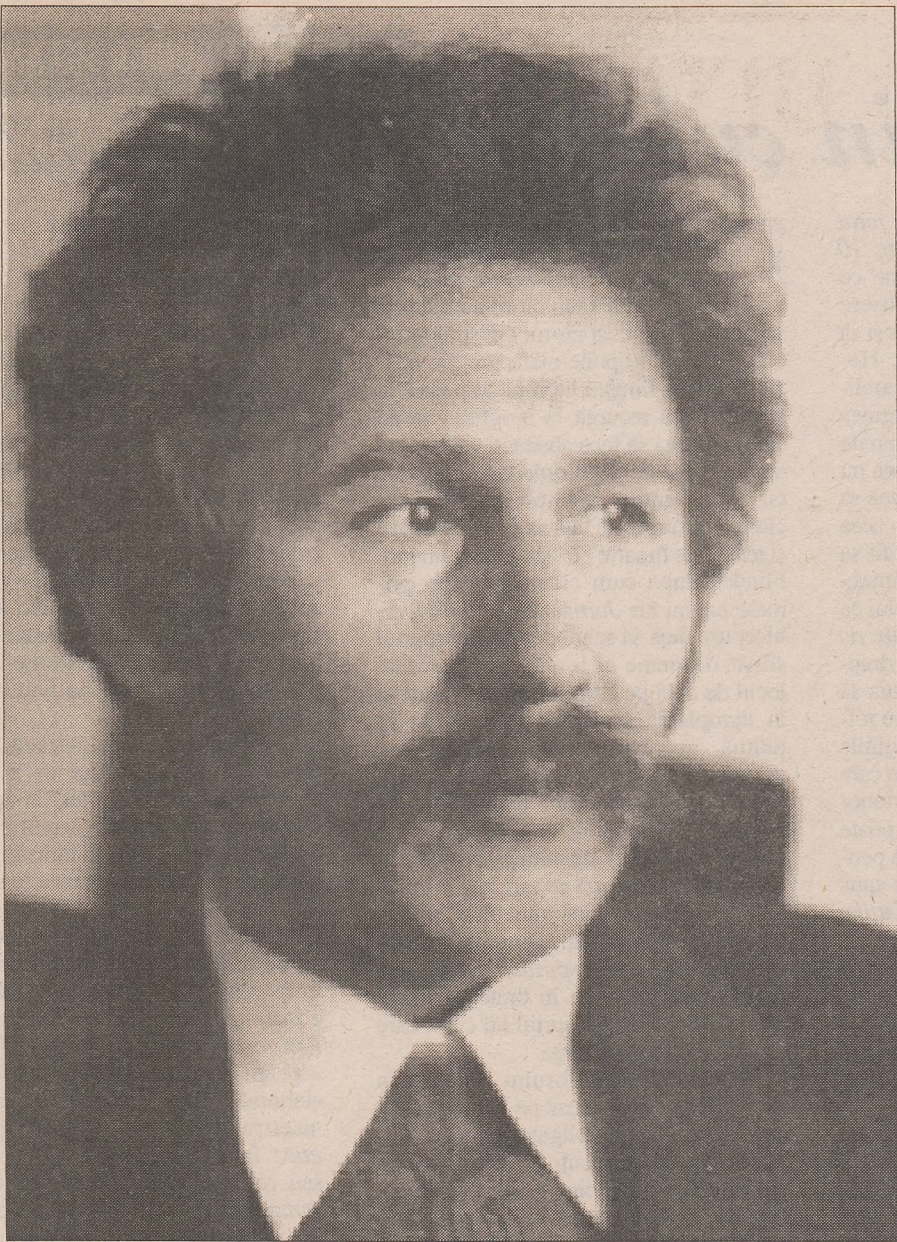
Deplin autentic în ce spunea și trăia, irita autoritățile vremii care îl tolerau așa cum era el, bătaios, imprevizibil, nesupus. Cum să pedepsești pe cel care scrisese *Odă limbii române*, text inatacabil, de manual, impecabil, aforistic? Marginalizat, își găsea în tinerii care îl căutau cu aviditate un public receptiv. Ei erau parteneri de dialog, mai ales la Beclean, la Bistrița, în orașelele transilvane, nu doar la Cluj. Numele lui avea fima și ardoarea unui Nicolae Steinhardt, mai „păgân“, mai navalnic însă.

După 1989, Teohar Mihadaș a fost unul dintre cei care au acționat pentru înnoirea reală a atmosferei culturale clujene. Nu i-au lipsit adversarii nici acum, datorită firii sale directe. Cert este că, dincolo de polemici, i se datorează înființarea unei case de editură, *Clusium* (împreună cu Valentin Tașcu, Nicolae Mocanu, Mircea Muthu) și a unui ziar *Atlas - Clujul Liber*. La editura nou înființată vîd lumina tiparului câteva cărți de proză memorialistică valoroase semnate de Teohar Mihadaș. Dacă în *Tărîmul izvoarelor*, 1964, autorul își descria copilăria într-o Macedonie arhaică, iar în *Frumoasa risipă* evoca perioada liceului de la Dumbrăveni, acum, în *Steaua câinelui*, *Pe Muntele Ebal*, *Pinii de pe Golna* ne face martorii anilor vitregi ai terorii și detenției sale.

Teohar Mihadaș este recunoscut și ca un valoros poet aromân, un demn reprezentant al comunității aromâne din țară (Constanța, București) și străinătate (Freiburg).

Un om dîrz, o inimă mare, un slujitor al versului neoclasic, alternînd cu un filon orfic. Abia împlinise 78 de ani și se bucura de victoria democratică din 17 noiembrie, întrezărind posibilitatea renașterii, altfel, a lumii interbelice, civilizate, europene, căreia îi aparținea de fapt și pe care ne-o descrieseră în lungi nopți albe, cu nostalgia unui supraviețuitor, dar și cu secretul îndemn de a nu ceda imposturii vremelnice a anilor aceia întunecați. Noapte bună, bătrîne haiduc, întins, cum îți doreai odată, în culcușul umed al mușchilor pădurii eterne, ca într-o fericită întoarcere în pacea elementelor.

Adrian Popescu

Inconformistul

DIN RAȚIUNI pe care nu mai are cum să ni le înfățișeze, Marin Sorescu a acceptat, după 1989, unele demnități publice, onoruri publice, mai bine zis, și, pentru mai puțin de un an și jumătate, funcția de Ministru al Culturii. A sfîșit, prin aceasta, numeroase reacții negative, dezaprobari vehemente, uneori colorate afectiv, s-a văzut expus, nu doar în presa politică, unui potop de incriminări ce îmi închipui că l-au amărît. Sau poate, cine știe, le va fi luat, cu umor, drept forme indirecte de omagiu, căci ațita involburată indignare numai cineva mult prețuit putea să provoace, numai o iubire contrariată în așteptări.

Oricum, erau de prevăzut aceste reacții, erau firești, intrau în regula jocului. Ațita vreme însă cît atacurile nu au țintit, prin extindere ilicită, spre opera literară a lui Sorescu, spre scriitor, cum din păcate, totuși, s-a întîmplat.

Chiar oameni care exprimaseră repetat, de-a lungul anilor, adeziuni inechivoce față de scrisul sorescian, chiar comentatori literari care oricînd jură pe supremația criteriului estetic s-au revizuit rapid în ce-l privește pe Sorescu, expedindu-i acum opera în zona facilului, a minorului. Autor de muzică ușoară în poezie, au spus despre el, născocitor de glume cu oțteni, Topârceanu de azi, și altele asemenea.

Aș vrea să se înțeleagă exact: eu nu pledez, sub impresia momentului tragic al morții lui Marin Sorescu, pentru sanctificarea operei sale, pentru scoaterea ei de sub incidența liberei exercitări a spiritului critic. Zonele ei friabile, inegalitățile, eșecurile, ațitea cîte sînt, trebuie arătate și abia ascunderea lor i-ar face scriitorului serviciul cel mai rău. Dar nici nu pot accepta ca din considerente fără legătură cu literarul să nu i se recunoască acestei opere însemnătatea istorică, de pe acum limpede profilată.

În poezie, Marin Sorescu a dinamitat poncifele lirismului statuar și imnic,

inițial parodiindu-le, iar mai apoi introducînd în discursul poetic „proza“, jargonul străzii, oralismele, jocurile de cuvinte, maliția și automaliția, tehnicile farsei. El face legătura între spiritul frondeur și antifilistin postavangardist (Geo Dumitrescu, Tonegaru, Caraion) și postmodernismul optzecismului destruc-turant, îndatorat, în poezie, lui Marin Sorescu, oricît s-ar feri să o recunoască exponenții bolnavi de trufie ai acestuia. Iar *La liliaci* este tot operă postmodernă, dacă vrem, prin aceeași coborîre în proza vieții zilnice, a vieții țărănești umile, dar cu îndrăznețe deschideri spre orizontul marilor teme: nașterea, copilăria, iubirea, decăderea biologică și moartea.

În dramaturgie, teatrul 'bulevardier socialist (Baranga, Everac) a fost măturat de creațiile sale complexe, ce asociau umorului reflexivitatea, recurgînd la simbol, la parabolă, în insolite proiecții din care a rezultat cel puțin o capodoperă: *Iona*.

În critica literară, pentru că a fost și critic literar, critic în sensul deplin al cuvîntului, „prudentul“ Sorescu a dus temerare campanii împotriva unor glorii false, clătînd serios multe reputații oficializate și iritînd pe mulți (v. volumul *Ușor cu pianul pe scări*). Și-a periclitat astfel poziția socială și statutul de scriitor, cum s-a văzut la începutul deceniului opt cînd, alături de alți intelectuali, a fost supus persecuțiilor, victimă a unei monstruoase înscenări cu substrat politic.

Dacă este să numim trăsătura cea mai evidentă, și totodată unificatoare, a operei lui Marin Sorescu, operă vastă și pluriformă, cred că ar trebui să ne referim la consecvența ei în inconformism. Va fi fost Sorescu poate prea conciliant în viața cea de toate zilele, adaptat împrejurărilor, ca individ social, dar a fost cu desăvîrșire liber, totdeauna, în acțiunea lui artistică, în construirea unei opere literare despre care avem convingerea că va rezista probei timpului.

Gabriel Dimisianu

IN MEMORIAM

MARIN

Roua plural

CÂND ești credincios și ai dintotdeauna, de la ai tăi, deprinderea de-a te ruga cu simplitate, ți se pare lucru firesc să intri în biserică, să te-nchini, să aprinzi lumânări pentru vii, pentru morți. Mai greu decât cu tine, care știi câte ceva, puțin, despre drumul sufletului omenesc neliniștit și fără istov mișcându-se la umbra degetului lui Dumnezeu, mai greu e cu aproapele îndărătnic în a rămâne pe dinafara a ceea ce se înțelege, în rugăciune, prin a pune început bun. Intră, rămâi lângă ușă, ascultă și privește. Nu la sfinții zugrăviți, nu la iconostas, nu la altar și nu la preot să te uiți întăi, ci la oameni, la toți laolaltă și la fiecare singur cum stă, cum se roagă neauzit. Nu trebuie să ai un mare necaz ca să-ți aduci, ca prin minune, aminte de Dumnezeu. Fă-o la prima bucurie. Pune început bun, fără teama că se uită cineva la ce faci tu și râde. Și dacă te vei hotărî să intri într-o biserică, alege pentru acest început Biserica Sfântul Vissarion...

În toamna asta mi-am pierdut mama. Urmînd după rînduială tot ce se face, pomeni, rugăciuni în biserică pentru sufletul celui dispărut, m-am dus cu pâine și vin, cu colivă și lumânare în zilele de sîmbătă și duminică, rugându-mă pentru sufletul mamei. În

toamna asta, să fi fost prin octombrie mi s-a părut că-l zăresc și-l recur la Vissarion printre cei din biserică. Marin. Stătea în partea din dreapta apropierea altarului, cu mâinile de adunate sub coșul pieptului, îngdurat adâncit în sine, singur cu s cu pleoapele aplecate, nemișcat în cuviință care m-a impresionat. Nu știam bolnav, abia avea 60 de. Arăta blîndețe, împăcare, supuner tot acel ceas, când eu am ieșit și m pierdut în treburile mele. Veni deci în urma lui și am plecat în a de a se fi încheiat slujba. Asta, octombrie. Nu-l știam bolnav. A avea 60 de ani.

Mulțime de lume a venit în cembrie să-l mai vadă o dată, pe ultima dată, pe Marin. Biserica p pînă la refuz, strada Vissarion blo de o mare de oameni. Am trecut ș cu mila mea, cu lacrimile mele, ne merită și neputincioasă, ca atăția care l-au cunoscut și l-au iubit s vrut să se convingă că Marin nu e. Am trecut și eu să sărut argi icoanei puse pe sicriu și să-i a mîna, împutînată acum, cu care scris cărțile. Și, Doamne, mîna lu caldă de căldura zecilor și sutelo mîini care au atins-o ușor, cu fire cutremurare și firească iubire.

Constanța Bu

POET

DE CE, atunci cînd moare un poet de valoare recunoscută, lumea încearcă sentimentul pierderii ireparabile? Dispariția unui mare medic înseamnă dispariția virtuală a mii de bolnavi; moartea savantului genial înseamnă mai multă sărăcie și suferință. Ce să mai spunem de cea a unui mare șef de stat – care poate antrena nefericirea țării întregi. Și totuși... Moartea poetului înseamnă ceva în plus.

În cazul ei, oamenii înțeleg, fie și difuz, un lucru extrem de simplu: o dată cu poetul, moare o parte din limba țării și a poporului în sînul căruia poetul s-a născut. Cu alte cuvinte, se pierde un fragment din bogăția cea mai de preț a colectivității umane. Firește, nu moare întreaga limbă, ci doar acea variantă inventată de marele scriitor; firește, nu moare complet, pentru că rămîn volumele și posibilitatea imitării lor.

Dar ceva esențial totuși moare ceva ce nu-i aparținea doar poetului o ramură a Copacului Limbii a fost retezată și ea nu va mai crește nici dată. Mari medici, mari savanți mari oameni de stat se vor naște probabil, din nou; dar nimeni nimic nu poate înlocui un poet ca nu va mai scrie.

Teoretic, știm că limba pe care vorbim va înceta – într-un viit oarecare – să mai fie vorbită. După cum știm că planeta pe care locuim se va stinge și, o dată și ea, viața de pe astrul numit de noi Pămînt (cel mai mare poet român descris în versuri antologice această viitoare realitate). Dar certitudinea dezastrului iminent nu face m ușoară despărțirea de poet, dir potrivă: dacă însuși poetul e pe sabil, înseamnă că nici un mirac nu se află la adăpost. Din nefericir

Mihai Zamf

Ilie CONSTANTIN

să o ghicească pe aceea cu care călătorise inițial. Se întuneca și știu că nu mai are mult timp la dispoziție. Câteva ciori concăneră, privi speriat după ele întrebându-se în ce anotimp se află. Într-o curte erau niște rufe întinse la uscat iar felul lor stupid de-a se legăna pe sârmă îi sugeră faptul că toată viața se rezumă la o cămașă murdărită și spalată, iar murdărită și iar spalată...

AJUNSE lângă gheretă și intră. Oamenii de aici mâncau și-și spuneau tot felul de prostii cu care urechile lui erau obișnuite. Ei nu-l băgară în seamă. Spuse „bună ziua“, dar nu primi răspuns. Repetă și iar repetă până când unul se întoarse și-l privi.

- Aș vrea să vă întreb, începu el nesigur. Vă rog să-mi spuneți. Au coborât toți călătorii la ultimele curse? Nu sunt foarte sigur, de fapt mă interesează o singură cursă, dar n-o știu care este... Vă rog să mă ajutați, e o problemă foarte importantă pentru mine, se agită el. Oamenii ridicară din umeri și continuau să mănânce.

- Nu vreți să mă ajutați? se enervă el. Sunteți aici trei șoferi, ultimele trei curse, cursa care mă interesează trebuie să fie una din astea trei... vă rog foarte mult... este imposibil să nu vă aduceți aminte... vreau să știu doar dacă au coborât toți călătorii, dacă n-a fost cineva care...

- Dom'le, nici să mâncăm nu ne lași? - vorbi în sfârșit unul.

- Dar e un fleac ce vă cer!

Omul se ridică în picioare și făcu doi pași spre nepoftit. Își ținea mâinile în buzunare și se așeză cu toată lățimea trunchiului în fața tânărului descurajat...

- Cară-te! îi spuse el.

- De ce să plec? V-am întrebat frumos.

- Cară-te! repetă omul amenințător.

- Dar trebui să-mi spuneți, ridică el vocea.

Acum se ridicaseră și ceilalți doi. Se simți nevoit să bată în retragere. Unul era scund, avea o figură tipică de bețiv.

- Și, de ce, mă rog, am fi obligați să-ți spunem? De ce, domnișorule, de ce?

Se trezi îmbrâncit și nu se mai opri decât lângă o mașină care trebuia probabil să plece în cursă. Privi înăuntru, dar toate scaunele erau goale. Mirosul de motorină îl sufoca și, nemaiaivând nimic de făcut, o luă din loc. Pierduse cam toată ziua, toată ziua... O cioară neobișnuit de mare se năpusti asupra rufelor întinse și sfâșia de la un capăt la altul o cămașă bărbătească de toată frumusețea. Tresări pentru o clipă crezând că este pieptul lui.

Notă:

Text înaintat *României literare* spre publicare prin regretatul Sorin Titel în urmă cu 12 ani (1984). El a murit în ianuarie 1985, în cea mai cumplită iarnă ceaușistă. Proza a rămas nepublicată.

Limba franceză

Acum patruzeci de ani, punându-mi dintr-o toană primii ochelari ai mamei, ochii mei rîzători de adolescent n-au întîrziat a plînge, investiți de scurtul și opacul viitor al zării.

Departee în vîrstă și pe continent, mă pierd azi în limpedea duiosie ce, din altă lume, mă sprijină în lume. Și uneori îi vorbesc mamei într-o limbă pe care n-am învățat-o de la ea.

Pe spete de cămilă

Nadiei și lui Mircea A.

Pe spete de cămilă cuvîntul cărții traversă deșertul. Și îngerul Domnului era pe cămilă iar cămila, și ea, era un înger în stare să despice cu imperioasa proră a omoplaților săi nisipurile.

Scriu pe cenușa de durere a pădurii. Cuvîntul cărții a străbătut prin veacuri fulgerat dinspre veșnicie și înscriindu-se pe schelete de cămilă, pe spetele lor neînvînse și pure.

Și cămila cărții e îngerul pînă la os limpezit de furtuni din pustie, și cartea își lasă umbra să coboare, oprită, pe umerii îndurătorului Present.

„La carte de Tendre“

După ce m-am trudit să urc pe culmi de unde îngerul tău tocmai își luase zborul, după rostogoliri în subteranele unde demonul tău nu mai bîntuia, dăruie-mi o clipă fără nemăsură: hai să ne punem sufletele în întindere, mă rog ție - să fim ca două continente luate de pe globul sferic și așternute pe o planisferă!

Ca într-o povestire hasidică

„Tata e în spatele copacului. El se joacă cu mine de-a v-ați ascuns.“
(Jérôme, la 7 ani)

Ca într-o povestire hasidică, un copil a desenat un arbore, dincolo de care el spune că tatăl său prezent-absent se joacă cu el de-a v-ați ascuns.

Respectînd regula, am închis ochii și am numărat multă vreme înainte de a începe să te caut. Am pierdut, nu-i vorbă, tu ai învins: atunci, de ce nu te-arăți?

Densă-i absența ta jur-împrejur. Uneori îmi vine să cred că m-am jucat dintotdeauna singur. Dar - statornic de-asupra speranței - copacul e de față, ieșit de sub creionul unui copil ce-și caută tatăl.

Aici, un rabin hasidic ar putea observa că băiatul ce desena mai ieri - de vreme ce-l știe în spatele copacului prinși împreună în jocul de-a v-ați ascuns - nu-i cere tatălui său să se arate.

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina
Constantinescu

Bătrînul și marea

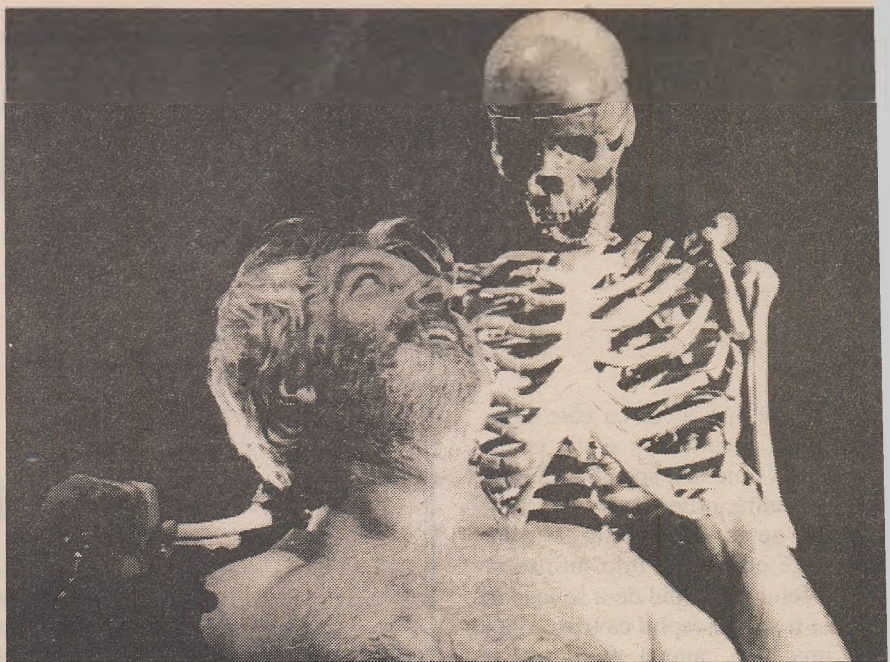
Motto: „Îmi vine pe limbă să spun că Iona sînt eu ...“

Marin Sorescu

AȘ FI VRUT să scriu în acest număr despre apariția unui nou și promițător dramaturg, Vlad Zografi și despre debutul său cu volumul de teatru, *Isabela, dragostea mea*. Vestea îngrozitoare a morții lui MARIN SORESCU, unul dintre cei mai importanți dramaturgi români, mă tulbură și-mi deturneză, firesc, intențiile. Cred în simboluri, iar ceea ce se repetă, semnifică. Cînd a murit Eugen Ionescu, la Festivalul de la Sibiu se juca *Regele moare* iar eu plecam val-vîrtej la București, la adunarea de alegeri UNITER. Stăteam de vorbă cu Tompa Gábor, acela care montase extraordinar *Cîntăreața cheală*, și tocmai despre Ionescu, cînd Ion Caramitru ne-a anunțat dispariția marelui dramaturg. Venind cu trenul de la un spectacol din Constanța, în 1993, terminasem ce-mi luasem de citit și mă plictiseam. Cineva de lîngă mine citea „Adevărul“, ziar pe care nu mă uitam niciodată pe atunci. Am făcut o excepție și l-am împrumutat. Primele rînduri care mi-au căzut sub ochi notau moartea regizorului Iulian Vișa, de care mă lega o relație specială. Nu demult, la Festivalul *Autor '96* de la Timișoara, am petrecut un timp cu Valentin Silvestru. Era siderat de neatenția cu care traversam, aiurea, strada, și mă prindea mereu de mîna, oprindu-mă în ultimul moment. Ne-am întîlnit ultima oară la Teatrul Odeon, la *Vorbește-mi ca ploaia și lasă-mă să te ascult* și-am stat ceva de vorbă, despre una, despre alta. Înainte să ne ocupăm

locurile în sală, rîzînd îngrijorat, m-a prins de mîna și m-a întrebat: „Tot așa zăpăcit traversați prin locurile nepermise?“ Și tocmai lui, peste cîteva zile, prudența i-a jucat cea mai cumplită farsă. A trecut strada prin loc nemarcat. Fatalitate. N-a fost nimeni lîngă el să-l tragă de mîncă.

De pe 1 decembrie pînă pe 8 a avut loc la Cluj, așa cum se întîmplă din doi în doi ani, *Gala Teatrelor Naționale*, un festival fără premii, girat de Doina Moldova și Dorel Vișan, care face posibil să vezi ce este mai reprezentativ din repertoriul celor șase teatre naționale din țară, al șaptelea fiind Teatrul Național „Mihai Eminescu“ din Chișinău. Craiova trebuia să participe cu *Titus Andronicus*, dar moartea actorului Vladimir Juravle a făcut acest lucru imposibil și l-a determinat pe directorul Emil Boroghină să opteze pentru *Iona* de Marin Sorescu. Luni seara, 2 decembrie, într-o sală arhiplină, la Teatrul Național din Cluj s-a jucat *Iona*, un text excepțional și un *one-man show* remarcabil susținut de actorul Ilie Gheorghe (unul dintre cei mai valoroși actori uitați de la nominalizări și premii). Am urmărit spectacolul cu sufletul la gură și nici nu mi-am dat seama cînd a trecut timpul. O demonstrație de actori, în forță și plină de nuanțe, în care am redescoperit puterea cuvîntului și felul dumnezeiesc de rostire, de emisie, de rostogolire pe scenă. Prizonier în burta chitului, pescarul, victimă a celui pe care de obicei îl are victimă în vîrfurile undiței, dialoghează cu sine, cu propriul alter-ego. Investigația hido-filozofică a acestui poem dramatic are două traectorii: către lume, către lumina ce ar trebui să vină

Ilie Gheorghe în *Iona* de Marin Sorescu

de afară, și către sine, către lumina ce ar trebui să vină din interior. Zidurile către afară sînt succesive burți de succesive chituri. Ale eului? Ale lumii? Iona stă la taifas cu lumea, cu el. Filozofează profund, într-un limbaj poetic aparent simplu, parodic, hîtru, cu efect uneori comic născînd practic frica. Frica de viață? Frica de moarte? Și atunci Iona vorbește, pâlăvrăgește. E singura soluție. Nu poate să tacă. Nici Marin Sorescu, deși prins în burta altui chit-boala -, n-a putut să nu scrie, iar un ultim poem, *Scara la cer*, este genial și cutremurător. În spectacolul lui Ilie Gheorghe, Iona „dialoghează“ cu propriul schelet ca semn pentru moarte. Cu înțelegere și cu umor negru. Ar vrea să-i scrie mamei un bilet, într-o sticlă, ca orice naufragiat. „Mamă, aș scrie, mi s-a întîmplat o mare nenorocire. (...) Mai naște-mă o dată! Prima viață nu prea mi-a ieșit. (...)“

Recitalul lui Ilie Gheorghe a pus deopotrivă în valoare arta actorului și geniul dramaturgului Marin Sorescu. Impecabil. Energia textului și cea a actorului păreau, deopotrivă, ineputabile. La începutul piesei, una dintre indicațiile autorului este următoarea: „Dacă

rolul va părea prea greu, ultimile două tablouri pot fi interpretate de alt actor“. N-a fost „prea greu“, pentru că Ilie Gheorghe iubește teatrul și îl iubește și pe Sorescu. „Magia interpretării sale, un Iona zbuciumat, tragi-comic, sensibil dar și vulcanic, mucalit ca Spencer Tracy în *Bătrînul și marea* după Hemingway, Ilie Gheorghe s-a identificat cu Iona. Ca și Sorescu. Aplauzele de la final, minute și minute în șir, le primeau, în egală măsură, Ilie Gheorghe și Marin Sorescu.

Asta se întîmpla la începutul săptămîinii. La sfîrșitul ei, duminică, 8 decembrie, odată cu închiderea *Galei* de la Cluj, a închis ochii și Marin Sorescu. O fi auzit și el aceste din urmă aplauze? O fi spus și el, ca și Iona, „Începe să fie tîrziu în mine. Uite, s-a făcut întuneric în mîna dreaptă și-n salcîmul din fața casei. Trebuie să sting cu o pleoapă toate lucrurile care au mai rămas aprinse, papucii de lîngă pat, cuierul, tablourile. Restul agoniseli, tot ce se vede în jur, pînă dîncolo de stele, n-are nici un rost s-o iau, va arde în continuare“?

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel
Șușară

DIN PUNCT de vedere muzeografic, expoziția „Experiment - interferențe și prospecțiuni în arta românească, anii '60-'90“ este gîndită pe două niveluri: unul stabil, ordonat cronologic și în funcție de logica faptelor, și unul mobil, care lărgeste spațiul de cuprindere prin implicarea artelor complementare. Iar dacă mai punem la socoteală și dezbaterele teoretice pe marginea conceptului de *experiment* în literatură, artele plastice, teatru, film și dans, avem o imagine cuprinzătoare a acestei manifestări de o ambiție și o complexitate fără precedent. Însă cum elementul de referință îl constituie, totuși, expoziția propriuzisă, discursul ei impune o analiză mai aprofundată. Pentru că modul în care a fost concepută este revelator nu numai sub aspectul organizării, ci și sub acela al percepției experiențelor artistice pe care ea se sprijină. Și, în această perspectivă, atitudinea Alexandrei Titu față de propriul său material este una dublă: pe de o parte, ea încearcă reconstituirea unei imagini globale a fenomenului, sugerînd dinamica limbajelor, a tehnicilor și a formelor, iar pe de altă parte, își focalizează interesul pe momente, pe tendințe și pe individualități. Cum accentele cad mai apăsător pe ultima, de fapt ansamblul expoziției se constituie prin cumul. Adică mai multe

Experiment (III)

microexpoziții personale, a căror pondere subînțelege și o anumită ierarhizare, creează întregul prin juxtapunere. Microexpozițiile Bernea, Alexandru Chira, Sorin Dumitrescu, Paul Neagu, Geta Brătescu, Ion Bitzan etc. au, oarecum, un efect subversiv în context, deplasînd interesul de pe *climat* pe autoritatea unor experiențe personale. Ordonația severă din această zonă, statutul autarhic al micilor personale, investirea lor implicită cu o autoritate de *nucleu* ale întregului, creează în jur dezordine și irelevantă. Chiar dacă, de pildă, Grupul Sigma a avut o importanță fundamentală pentru experimentalismul românesc, imediata vecinătate a lui Bernea, Bitzan și Paul Neagu, mult mai pregnantă ca inventar și mai seducătoare ca expresie, îl exilează în *fundal* și îl transferă, pe nedrept, în episodice. Într-un anume fel, valoarea de experiment ajunge secundară și intră în joc criterii axiologice generale care perturbă percepția și falsifică lectura. Nefiind o expoziție exclusiv de *forme*, ci una preponderent de personalități, ingrată pînă la ridicol este situația celor cu o prezență realmente episodică. Ei se pierd definitiv în decor, după ce au suportat constricția nucleelor tari. Din această pricină, dintre cei peste o sută de participanți, cu adevărat vizibili rămîn doar vreo treizeci. Și asta în condițiile în care mulți dintre ei au însemnat foarte mult pentru fenomenul pe care expoziția îl investighează. Invizibili sînt, în

expoziție, Apostu, Ana Lupuș, Peter și Ritzi Jacobi, Mircea Roman, și lista ar putea continua. Dar cazul cel mai flagrant de *absență*, deși el este prezent în expoziție, îl constituie Ion Grigorescu. Instalația austeră și minimalistă expusă aici, deși pusă bine în valoare, nu reprezintă, și nici măcar nu sugerează, rolul covîrșitor pe care artistul l-a avut (și îl are) în spațiul experimentalismului românesc. Prin marea lui disponibilitate pentru tehnici, limbaje și acțiuni artistice neconvenționale, Ion Grigorescu este un adevărat înaintaș al celor mai radicale experiențe din arta noastră contemporană. De la intervenția pe fotografie, la filmul de autor, instalație, intervenție în peisaj, happening, performance etc., el a experimentat totul cu o rigoare și cu o putere de implicare greu de egalat. Iar pe lîngă toate acestea, Ion Grigorescu are și un foarte important rol de intercesor, de factor de legătură între cele două mari generații de artiști, după cum deja le-am identificat. El se găsește simultan în două orizonturi ale experimentului: prin vocația sa spirituală, prin deschiderea obiectului, prin metafizică și religios, ilustrează, fără îndoială, un experimentalism orientat spre recuperarea tradiției, iar prin mijloace, prin ieșirea în social și prin angajarea morală și civică se apropie de experiențele sincronice ale tinerilor. Precursor și contemporan, în înțelesul cel mai exact al termenilor, el ar fi meritat o valorificare mult mai generoasă,

cu precădere ca liant între cele două importante opțiuni. Cum în orice fenomen există, însă, și elemente de compensație, lucrurile sfîrșesc prin a se echilibra (în felul lor). Astfel, prea marea discreție a unor artiști imperativ necesari este compensată prin prezența altora care, deși absolut stimabili, sînt irelevanți în context. Este greu de înțeles, de pildă, prin ce se apropie mai mult de experiment Mihai Horia, cu cele două lucrări ale sale, decît, să zicem, Alin Gheorghiu sau geometrismul lui Sevastre decît constructivismul lui Dobrian (care putea fi și un acroș în avangardă) sau decît geometrismul lui Paul Gherasim. Ori prin ce este mai „experimental“ (în pictură) Mihai Olos decît Paula Ribariu ș.a.m.d.

Inevitabilele disfuncții, chiar dacă unele importante - cum ar fi aceea care privește cvasiabsența lui Ion Grigorescu -, nu reușesc, totuși, să umbrească importanța acestei expoziții și faptul că ea a restituit conștiinței publice una dintre componentele cele mai vii și mai autentice ale artei noastre din ultimii treizeci de ani. Chiar și în rezumat, pentru că nici o expoziție nu poate fi exhaustivă, experimentalismul românesc oferă imaginea unei dinamici culturale vii, cu toate că a avut de înfruntat inimaginabile adversități ale istoriei. Și, în acest context, merită amintită exemplara prezență a grupului arădean Kinema-Ikon care, timp de douăzeci de ani, a reușit să dea filmului experimental o demnitate comparabilă cu cea impusă de rigorile profesionalismului european.

Nimic despre câini și pisici

ÎMI DORESC să văd cât mai multe filme europene pe ecranele noastre, la fel de tare cum string pumnii pentru Becker atunci când joacă în fața antipaticului Sampras. Boris a cam îmbătrinit însă yankeul câștigă mereu, iar cronicarul fără de bucurie, răsfoind articolele adunate în ultimul an, precum și genericele fără de haz ale lunilor din urmă, suspină ca un Rommel destituit, privind coasta normandă: numai americani! E adevărat că pe lângă pop-corn movies brigada de divertisment mondial a mai scăpat și ceva hors d'oeuvres la meniul cu care ne plictisise deja: savurosul *Desperado* al lui Rodriguez sau rafinata compoziție *Suspecți de serviciu* (Brian Singer). Au fost însă doar câteva bomboane pe coliva repertoriului 1996. Amendamentele la acordul GATT s-au dovedit o nouă linie Maginot și desantul american în cinematografie a adus bombe stupide precum *Atracție explozivă*, *Fără apărare* sau *Minți periculoase*. Totuși, deși unii combatanți europeni înrolați în Legiunea străină ne-au dezamăgit (precum Frears cu *Mary Reilly*) eroul campaniei cinematografice a anului 1996 este tot un veteran al vechiului continent: André Téchiné. Pentru *Trestiele sălbatice* cronicarul e gata să-i acorde Legiunea de onoare, deși filmul nu a făcut mai mult de câteva sute de

Cine pe cine iubește (*The Truth about Cats & Dogs*) - Prod. Twentieth Century Fox, 1996. Scenariul: Audrey Wells. Imaginea: Robert Brinkmann. Regia: Michael Lehmann. Cu: Uma Thurman, Janeane Garofalo, Ben Chaplin. Distribuit de Guild Film România.

intrări în cinematografele românești, mult mai puțin decât un răcan american, ca *Sergentul Bilko*, de exemplu.

Acum, cu rănile orgoliului geografic linse, să ne întoarcem la un titlu al lunii decembrie: *Cine pe cine iubește* este o adaptare la fel de neinspirată ca și versiunea originală - *The Truth about Cats & Dogs*. Filmul este o comedie ieftină care nu se adresează nici măcar iubitorilor de animale. Pentru a împușca totuși un auditoriu larg autorii au recurs la o schemă maniheistă sigură. Un discurs despre femeile (americane!) moderne, în care lumea e împărțită în grase și slabe, în buboase și păpușele, scunde și înalte, balcize și sexy. Pentru a drege busuiocul, mai ales că statisticele arată că tineretul american e cam obez din cauza hamburgerilor și a gogoșilor, protagonista cu handicap fizic compensează însă prin cultură și câștigă în jocul armonios în care are drept adversară o fatucă drăguță, dar care nu l-a citit în viața ei pe Sartre. Filmul are însă o mare calitate; ne prilejuiește reînțelnirea cu o actriță „specială”: Uma Thurman (în rolul femeii ideale: drăguță și talimbă).

Prenumele este al unei zeițe din mitologia indiană, primit de al părinți înainte ca un regizor păgîn precum Gilliam să o fi trecut în Pantheon cu un buletin de micuță Venus (*Aventurile baronului Munchausen* - 1987). Debutul ei cinematografic va ignora pretențiile culturale ale părinților (amândoi profesori!) primul rol fiind o sexy Dalila agățând bărbați în baruri de noapte pentru a-i jefui ulterior (*Kiss Daddy Good Night* - 1987). Ținta a poftelor seducătorului Malkovich în varianta lui

Stephen Frears a „*Legăturilor primejdioase*” (1988) micuța Uma va fi însă umbră de două colege de ecran care-și dăduseră de mult bacalaureatul: Pfeiffer și Close. Împărțind patul lui Henry Miller (Fred Ward) împreună cu senzuala brunetă de buzunar Maria de Medeiros (în „*Henry și June*”, r. Phil Kaufman, 1990), Uma își va trece examenul de maturitate fiind nominalizată pentru Oscar în 1994 (rol secundar feminin în „*Pulp Fiction*” - Quentin Tarantino).

Multe dintre filmele în care a apărut i-au oferit doar partituri de mică întindere, altele au fost doar insipide însășări cinematografice. Dacă a existat ceva bun în cele din ultima categorie, atunci aceasta a fost simpla ei prezență. Pe lângă *Cine pe cine iubește* să mai dăm un exemplu: *Analiză finală*, inepta ședință de psihanaliză a două blonde surori, cu o Kim Basinger în prag de pensie.

Prin simpla ei apariție, Uma luminează ecranul. Thurman nu este însă tipul de fatală a cinematografului clasic, deși gena nordică trimite la femeile marilor pasiuni: Nielsen, Garbo... Actrița a păstrat de la înaintașele ei picioarele lungi și bustul dezinvolt, hazul combinarilor genetice adăugând însă acestor calități fizice aerul american al lui Bugs Bunny care nu întotdeauna știe cum să-și utilizeze corect membrele.

Uma Thurman în *Cine pe cine iubește*

Ea este departe de a fi ceea ce în mod banal numim „o femeie frumoasă”. Aspectul ei cabalin (o rasa pursingă însă!) o trimite direct în clasa femeilor interesante, niciodată plictisitoare. Irepetabilitatea ei, de la un film la altul, de la o secvență la alta, de la un cadru la altul, o recomandă blazaților donjuani ca pe o infuzie de prospețime.

Sper în programarea în '97 a lui *Pulp Fiction*, pentru a vă demonstra ce a fost în stare să facă Uma din reumatismul Travolta la vreo două decenii după *Grease* sau *Saturday Night Fever*. Contrastele Thurman - femeia-copil - sînt exploatate aici genial de Tarantino: o Louise Brooks prizind cocaină și bind *milkshake* de 5 dolari într-un restaurant decorat în stilul anilor '50.

Lucian Georgescu

MUZICĂ

UN PROVERB spune „Cu o floare nu se face primăvară”, dar ce bine ar fi ca realitatea să contrazică înțelepciunea populară și apariția primei monografii ample dedicate, după '90, unui compozitor român, să fie începutul unei întregi serii de portrete componistice. Se pare că în sertare mai așteaptă și alte manuscrise, dar ele nu și-au găsit încă drumul spre tipar. „Floarea” despre care vorbeam este volumul „Povara sublimului” închinat de Ileana Ursu lui Mihai Moldovan. Și cartea ei a făcut un stagiul de câțiva ani la Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor și cum la rîndul ei autoarea i-a dăruit un număr important de ani din tînăra ei viață, volumul s-a doct îndelung. Ea îmbină calitățile unui lucru bine așezat în timp și prospețimea unui elan juvenil, căci trebuie să fii tînăr ca să vibrezi cu atîta ardere interioară pentru o operă, un artist, o idee. Asta nu înseamnă, Doamne ferește, că neg valoarea și locul lui Mihai Moldovan în muzica românească, ci doar că m-a încîntat fervoarea Ilenei Ursu în descifrarea personalității sale. Titlul însuși este elocvent pentru viziunea autoarei, care îl vede pe Mihai Moldovan copleșit de căutarea sublimului, iar traseele pe care le parcurge pentru a ne convinge de punctul ei de vedere sînt multiple. Așa cum singură spune, în căutarea adevărului artistic „este indicat să rătăcești cît mai mult în Labirint”, punîndu-ți toate întrebările pentru a găsi cele mai bune răspunsuri.

Contrar tipicului recenziilor, care încep cu aprecierile și termină cu „dar...” voi începe cu acea parte în care nu am găsit destule răspunsuri, și anume bio-

grafia și prezentarea publicisticii lui Moldovan. În capitolul intitulat modest „Crochiu biografic” Ileana Ursu propune o imagine care vorbește mai ales celor ce l-au cunoscut pe compozitor; dar și pentru cei ce nu i-au fost contemporani se desprinde un chip atrăgător prin non-conformism, luptă febrilă cu sine, autenticitate; un om care prin sinceritatea corozivă a opiniilor sale ar fi trebuit să-și facă mulți dușmani, și totuși era foarte iubit, chiar de cei pe care-i tratase fără menajamente. Era, fără îndoială, radiația unei personalități ieșite din comun.

Aș fi simțit nevoia ca împrejurările vieții să fie mai concret ancorate în realitate. Nu mă refer la viața personală sau la alte mărunțisuri ci la clarificarea unor aspecte esențiale care, mai ales pentru cititorii ce nu i-au fost contemporani ar întregi imaginea sa de creator și om. El a trăit într-o epocă de întunecat totalitarism cultural, a lucrat un deceniu la Radio unde nu se practica liberalismul, a fost un compozitor realizat, căci aproape toate lucrările sale au fost cîntate, tipărite sau înregistrate, i s-au decernat numeroase premii naționale, a scris și lucrări de circumstanță - e drept, puține - a fost o voce penetrantă în lupta de idei (afîta cît putea să existe) în jurul muzicii. Or, problema esențială pentru orice intelectual care a trăit acele vremuri este modul în care a reușit să-și păstreze individualitatea, gradul în care, asediat de normativede impuse ale timpului s-a luptat pentru libertatea lui interioară și în ce măsură a fost lăsat sau împiedicat să fie el însuși. În această conjunctură cum a viețuit Mihai Moldovan? Opera sa muzicală vorbește de la sine cu îndîrjirea cu care

și-a urmat drumul propriu. Textele selectate în capitolul de publicistică sînt și ele elocvente prin consecvență și percutanță, apărarea valorii, libertății artistului, dreptului la experiment etc. dar impresia lăsată de lectura cărții este că totul s-ar fi petrecut în vid, undeva, cîndva - cu alte cuvinte lipsește contextul. Căci luările de poziție ale lui Moldovan - în ultima instanță judecări de bun simț - veneau ca un răspuns la directive aberante, la presiuni umilitoare. Cititorul de peste un deceniu nu va înțelege de ce această zbatere epuizantă a unui creator a cărui „carieră” era asigurată și nu va ști ce investiție de disperare era în verticalitatea fiecărui cuvînt scris.

Și pentru că am amintit de publicistică: alegerea autoarei în căutarea decurilor artei lui Moldovan s-a oprit asupra textelor să le zicem teoretice. Ele sînt generoase, foarte bine scrise; dar Moldovan a fost și un observator atent al vieții muzicale, comentariile sale critice aveau o acuitate și uneori un accent polemic care-l situează în linia criticii lui Jora. Cîci „Lexiconul compozitorilor români” de la Radio sau cronicile din presă ne-ar fi arătat și-o altă față a lucrurilor: nu numai Moldovan privit de alții ci și Moldovan privindu-i pe ceilalți.

Centrul de greutate al cărții cade, asupra capitolelor de analiză a creației muzicale. Ileana Ursu desfășoară aici o adevărată virtuozitate în investigarea pînă la ultima consecință a partiturilor, propunînd un instrumentar și perspective diversificate. Ea începe prin a stabili o periodizare a creației, în funcție de evoluția limbajului racordată la preocupările unei întregi generații (Liviu Glodeanu,

Corneliu Dan Georgescu) și nu numai.

Una cîte una, fiecare lucrare reprezentativă este pusă sub lupa analizei detaliate ce îmbină metodică tradițională, cu o mobilitate de gîndire foarte modernă. Luînd ca element fundamental modelul arhetipal oferit de tradiția folclorică, transformat în diferite ipostaze (aritmetic, spațial, timbral) autoarea face disocieri subtile, extrăgînd din compoziția lui Moldovan un repertoriu de motive de tip internațional, timbral ritmic, cărora le caută corespondențele în arta decorativă țărănească, în pictura lui Țuculescu, la Brîncuși etc. Concluzia ei este că Moldovan a operat cu module arhetipale existente în folclorul românesc dar și în culturi foarte îndepărtate (africană, japoneză) - idee interesantă dar care intră în contradicție cu teza puternic subliniată a autohtonismului său. Mai palpabile mi se par apropierea pe care Ileana Ursu le face cu pictura românească; ea demonstrează cu argumente substanțiale comunicarea subterană între gestică sonoră a compozitorului și întru-chipări plastice ale spiritualității românești din ultimele decenii, situîndu-l într-o configurație artistică esențială.

Textul are elocvență, un ton vibrant (poate prea constant liric) grație și plasticitate. Dincolo de rigoarea unei specializări el transmite cititorului pasiunea cu care autoarea s-a apropiat de tema aleasă și o deschidere nu foarte des întîlnită în muzicologia noastră tînăra. Și din acest punct de vedere aș apune (dacă termenul nu ar fi astăzi cam discreditat) că este o carte romantică.

Elena Zottoviceanu

PREPELEAG

de Constantin Toiu

Trei întâmplări de demult ale dragului nostru Frantz

DIN ce mi-a povestit mie Frantz Storch. Niciodată, cât a fost el viu printre noi, acest confrate german excepțional în totul, modest, plin de farmec, de umor și de o inteligență ieșită din comun și care părea în primul rînd rodul unei grele experiențe de viață; niciodată, cât am discutat cu el, nu mi-a vorbit de anii grei de suferință petrecuți în lagărele bolșevice, ca tinăr neamț, tinăr de tot, dar neamț - marile popoare cînd înving răzbuindu-se pe măsura însăși „mărimii” lor.

Nu mai îmi aduc aminte ziua, nici anul. În caiet nu figurează nici o dată. Socotind după celelalte note, poate prin mai, iunie 1978. Însă nu sînt sigur. Ce-mi plăcea mie atît de mult la Frantz, era zîmbetul său neîncetat și risul rozător-rozător, mărunț, voios, copilăros, pe care dinții săi deși și ascuțiți, strîmbați un pic la mijloc îl făceau și mai juvenil, deși plutind în el exact tristețea bine strunită ce e și nu e tristețe, fiind mai mult o discretă punere ori lăsare pe gânduri; repet, cu aceeași bună dispoziție mascată. Oamenii tari rid astfel.

Ce mi-a spus mie Frantz, draguțul nostru Frantz, generosul, veselul, deloc supăratul Frantz pe nimic... De fapt, nici o grozăvie din prizonierat, de care, la început de tot, nici măcar habar nu avusem. Nu vorbea de asta. Nu-i plăcea. Nici - vorba noastră, a românilor, - nici cînd era voie, cînd începuse să fie voie, să-i vorbească de rău pe vecinii de la est, și dacă nu mă înșel, nu am aflat că a fost într-un lagăr sovietic decît abia tîrziu, după ce murise, deși eram colegi apropiați iar funcțiile avute în trecut făceau să fim deseori unul lîngă altul. Ce știu e că mai tot timpul rîdea și spunea bancuri. Bancurile ardelenilor ca și ale nemților, în general, care pe noi, bizantinii, ori subtilii fanarioți ne lasă reci și nu ne descreșim frunțile de rîs, ci mai curînd privim omul care rîde pentru ceva ce nu ni se pare nouă de rîs. De un rîs sănătos, puternic, Frantz al nostru

însă avea parte. Lagărul parcă-i schimbuse originea. Așa după cum, - să zicem, - un portughez, întorcîndu-se în urma multor ani de detenție, s-ar întoarce invers, neamț, german, grav și metodic din cauza precarității existenței duse ce trebuia calculată la minimum ca să supraviețuiești.

AȘADAR, ce știu eu de la Frantz. De fapt două, trei lucruri. S-ar putea ca aceste două, trei lucruri să fi fost povestite în vreuna din scrierile sale, sau în memorii. În orice caz, în acest moment în care scot din carnetul meu de note, cele două, trei întâmplări, evenimente, mă rog, în general, cum spusei înainte, *lucruri*, nu am cunoștință ca vreunul din ele să fi fost tipărit, ceea ce astăzi mă face să le relatez pe tustrele ca pe niște întâmplări ce mi-ar fi fost povestite doar mie; sau, poate, doar eu să le fi ținut minte după ce ele, - dacă nu fuseseră publicate, - cei ce le-ar fi auzit, ori le-ar fi uitat, pur și simplu, ori ar fi murit, ori... În sfîrșit. Iată-le.

1) În prizonierat, nu mai contează unde, inventiv cum era și în stare să se descurce în orice împrejurare, Frantz, timișoreanul, bate obstinat, cu înverșunare, de sute, de mii de ori cotorul unei mături uzate, al unei cozi de mătură, sirma adică, ce mai rămăsese din sirma ținînd strîns cotorul de paie, de cocean, și magnetizînd-o, făcînd din ea o busolă. Tot astfel, bătînd cu aceeași răbdare cu ciocanul în provizat piciorul unei mașini de gătit vechi aruncată poate acolo din primul război mondial, - în Rusia lucrurile ținînd peste nevăi, cum cred sau gîndesc osîndiții din naștere la sărăcie, fără vreo speranță de schimbare, schimbarea fiind doar viața care, orice ai face, trece, se duce, se transformă; și tot ciocănind așa răbdător cu ciocanul fierul, el îi schimbă de astă dată pe bune structura moleculară făcînd din ciosvîrta mașinii de gătit alt magnet...

Nu mai țin minte, dacă mi-a spus; dar s-ar fi putut, pe tonul său mereu avizat și înțelept de om al experiențelor de tot felul; prin urmare, s-ar fi putut ca Frantz să se fi folosit de această întâmplare petrecută lui ca să-mi spună, ca o povăț, că dacă ai foarte, foarte multă răbdare și acționezi tenace, fără răgaz, asupra unuia și ace-luiași lucru, s-ar putea să-i schimbi firea, să faci din orice, altceva, - și *atenție!* parcă-l văd ridicînd degetul său fin, și nervos, cu vocea fermă modificată de accentul limbii germane, deși un glas muzical, nu aspru, nu sever; deci *atenție!* - poți transforma orice lucru în alt lucru, cu condiția ca ce vrei tu să obții să-ți folosească neapărat și să ai toată încrederea că lucrul de care ai nevoie, - atîta nevoie, - se va realiza! Astfel spusese Frantz.

2) Cum făcea el mărgele pentru fete din oasele aruncate la gunoi. Cum le spăla bine, mai întii; cum le lustruia și le lustruia și pe urmă cum le găurea și le trecea, (bobițele obținute) printr-un fir de bumbac al vreunei rubăști jerpelitate. Erau cazuri cînd reușea și să le vopsească... Aici intervenea miracolul, care e, musai, ceva colorat... Atunci, poate că Frantz, terminînd lanțul, roșu, de sînge ori de altceva la îndemină, ridică în văzduhul siberian (?) însoțit colierul realizat scuturîndu-l în lumina nordică grea de sentimente pentru fete, ca pentru săsoaicele, svăbițele lui din România. Sînt sigur că le dădea pe gratis. Numai zîbind.

3) Frantz mai făcea și parfumuri din plante ori sucuri. Iar rușii, care pot fi geniali chiar și nefăcînd absolut nimic, ne-lucrînd, sînt sigur că despre Frantz al nostru ziceau că-i vine ușor să facă tot ce făcea pentru că era și altă treabă n-avea decît să fie *vraci, vrăjitor, șaman, magician, ce-ți dă Dumnezeu de la natură; și că p-ormă nu mai trebuie să înveți ori să muncești nici un pic, visul oricărui slav de rînd.*

PACATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Schimbare de sens și de perspectivă

LIMBAJUL presei sportive românești a fost influențat de echivalentul său italian, mai ales de cronicile fotbalistice, din care a preluat adesea cuvinte și sintagme specifice. În *Dicționarul de cuvinte recente* al doamnei Florica Dimitrescu, din 1982, sînt înregistrați de pildă termeni precum *tifosi* „microbiști”, „suporteri infocați” sau *azzurri* „albaștri”, „jucători ai echipei naționale italiene”. În citatele de mai jos apar, nesemnificate de vreo subliniere sau punere între ghilimele, *il Calcio* - „Fotbalul”; „campionatul italian de fotbal” și *squadra azzurra* - „echipa albastră”, respectiv „naționala Italiei”: „o partidă de verificare în compania naționalei similare a squadrei azzurra”; „Divizia Națională o ia pe urmele lui Il Calcio” („România Liberă” - RL, nr. 2018, 1996, 15). Un cuvînt destul de răspîndit în ultima vreme în rubricile de specialitate ale ziarelor noastre e cu deosebire interesant în măsura în care ilustrează un tip anume de schimbare semantică: prin preluarea unui cuvînt al cărui înțeles depinde de un reper, de un punct de vedere. Cuvîntul *stranieri* („străini”), este folosit de presa sportivă italienească în sensul său propriu, dar cu specializare contextuală, pentru a-i desemna pe jucătorii străini incluși în echipele locale. Termenul apare la noi, foarte des în ultima vreme, pentru a-i desemna pe fotbaliștii români care joacă în echipe străine: a căpătat deci valoarea aproximativă „cei pe care alții îi numesc străini”, „străini pentru ceilalți”. Se produce astfel chiar un fel de răsturnare a sensului, obținută prin schimbarea situației de utilizare a cuvîntului. Altminteri, este evident că termenul a apărut dintr-o necesitate, mai mult decît dintr-o modă: pentru o noțiune foarte actuală a fost nevoie de un cuvînt simplu, care să evite lungimea perifrazelor greoaie. Mai ales cînd e vorba de alte pagini decît cele sportive, jurnaliștii folosesc și asemenea perifraze descriptive, vorbind despre „fotbaliștii români care evoluează în campionatele străine”, „Gică Hagi și alți 24 de fotbaliști care activează în străinătate” (RL, 2021, 1996, 1); „21 de foști sau actuali internaționali români care activează peste hotare” (RL, 2020, 1996, 19). Mult mai simplu se dovedește cuvîntul *stranieri*, folosit în publicații diferite, uneori între ghilimele - „Puiu Iordănescu apelează la 11 «stranieri» pentru partida amicală cu Lugoslavia” („Evenimentul zilei” - EZ, 1132, 1996, 16)-, de cele mai multe ori fără a fi subliniat în vreun fel, ceea ce i-ar indica perfectă asimilarea în română (posibilă datorită compatibilității de formă și de grafic): „21 de *stranieri* în atenție pentru 14 decembrie” (RL, 2020, 1996, 19); „«Buletinul european» al *stranierilor* noștri” (RL, 2023, 1996, 23; sublinierile, în exemplele de mai sus, îmi aparțin). Sensul pare consolidat, desprins de contextul inițial de folosire a cuvîntului; în majoritatea cazurilor, de altfel, nici nu e vorba de jucători în campionatul Italiei. Împrumuturile și modificările de sens depind, se știe, de stările de lucruri: atîta timp cît situația foarte răspîndită este a românilor care fac parte din echipe străine, și nu a străinilor în echipe românești, stabilitatea neologismului nu e amenințată.

Aceeași realitate poate produce și o altă extindere de sens, semnalată prin ghilimele în citatul de mai jos, în care capătă atributul „romănesc” echipele care au în componență cel puțin un jucător român: „în campionatele Angliei, Franței și Germaniei au avut loc noi etape în care au evoluat echipele «românești».” (RL, 2011, 1996, 23).

Paul Miron

PRIETENUL meu Nelu (Doamne, mulți prieteni mai am!) trăiește de puțină vreme în Occident. Nevasta lui lucrează

ca infirmieră, Nelu stă acasă și croiește planuri. Din cînd în cînd mă vizitează: „Am fugit de la domiciliu. Mi-e urît să vorbesc singur.” Îl poftesc să ia loc. Nelu își aprinde o țigară, o savurează, ținînd-o între degete cu partea care arde spre interiorul palmei, își răsucește mîna ca să-și poată vîrî iarba dracului în gură. Procedeu se pare că îi sporește voluptatea. Oftează: „Tot săracu’ domnul Iliescu ne-a scos din gura lupului. Dacă nu era el, ne pierdeam efectiv orice speranță sub dictatură. Și ce curajos era! Cînd a fost conferința grîului, el era secretar la Iași, l-a opoziționat pe Ceaușescu de s-a certat nenea cu țata!” Îndrăzneam să-l întreb: „Nu înțeleg, dragă Nelu. Ce grîu, ce conferință?” - „Conferința grîului, cînd se făcea pronosticul recoltei.” Capitulam. Nelu relua meditațiile sale. „Și ca om politic a fost mișto! După ce ne-a scăpat de tiran, a făcut ordine la București. I-a scos pe legionari din stradă, a împrăștiat pe țărani, l-a oprit pe rege să vină să le ia pămîntul. Și nici pe străini nu i-a lăsat...” Încrețea fruntea, fiindcă se poticnise. „Să stea străinii cuminți în țara lor. Ce noroc am avut că n-a luat Basarabia, că am fi pățit-o ca nemții cu Redegeul. Plătește, nineacă, cine să plătească, tot poporul!” - „Sînt zvonuri, cică ar fi țigan. Asta înseamnă că am avea al doilea domnitor din neamul lor, după Ciubar-Vodă.” Nelu izbucni: „Da, domnule, am auzit și eu. Fire-ar al dracului de lingurar, totdeauna primul la pomană! D-ăștia nu mai scăpăm. Ca lăcustele, domnule. N-are inimă. S-a văzut cum s-a purtat cu Petre Roman. După ce Petrică i-a dus servietă și l-a servit cu credință, i-a băgat mineri în casă. A fost mare jale. Plîngeau womenile, că să știi, Petrică este pentru ele Făt-Frumos. Și cum îi mai umblă mințea! Azi aici, mîine în Franța sau chiar în America. Are mulți prieteni. A fost profesor de avioane la Tuluș.” Îl corectai: „La Toulouse.” - „Da,

Ocean

Convorbiri politice

să te întreb. Umblă vorba că ar fi...” - „Ce-ți spunea? Are mulți prieteni, desigur de-ai lui, cu care face afaceri. Uită-te la el! Și mai are pretenții să-l votăm. L-am votat pe taică-său. De ce se mai bagă și el? Ce-ar fi dacă Nicușor - fie iertat! - ar fi pretins tronul lui Tăticu? Nu, domnule, ne-am săturat. Să mai vină și ai noștri la putere. Niște oameni cinstiți.” - „La cine te gîndești, Nelu dragă?” Nelu fuma în tăcere. Cugeta. „Cum să-ți explic? Am citit alaltăieri un articol de Vadim.” - „Un om cinstit?” Nelu era foarte încurcat. „N-am spus că e cinstit. Mă crezi chiar așa de prost? Băiatul are muzicuță. Asta-i: are muzicuță. E lăutar bun. În plus, la afaceri, îl bate pe Roman cu tot Ierusalimul lui.” - „Exagerezi!” - „Mișcă sau nu mișcă? Doar n-o să stea ca aștălalt, profesorul, care ne dă sfaturi cum să ne spălăm pe dinți.” - „Poate n-ar fi așa de rău, dacă ne-am spăla mai des.” - „Dar ce? Ștefan cel Mare ducea periuța de dinți în tolba cu săgeți? Mihai Viteazul s-a spălat cu săpun după ce l-a bușit pe turc la Călugăreni? Dar Vlad Țepeș? El scobea la țepușe. Asta ar trebui să-și procure și profesorul, că i-am uitat numele...” - „Emil.” - „Un om norocos, cică s-a întilnit pe stradă cu o femeie - parcă tot o profesoară ca și el - asta era Sfînta Vineri care i-a dat binețe și l-a întrebat: ‘Bună ziua, om bun, unde te călătorești așa?’ - ‘La facultate. N-am timp.’ - ‘N-ai vrea, dumneata, să ajungi președinte?’ Domnul Emil, ca să nu supere pe o doamnă atît de miloasă, a încuviințat: ‘Bucuros, domniță, învață-mă cum să fac.’ Ei, uite-l, acum e cu Iliescu, care pe care.” - „Te duci la Strasbourg să votezi?” Prietenul meu își holbă ochii. „Eu să votez? Să mai voteze și alții! Eu am făcut revoluția, domnule!”

„Zbor eu
spre dânsul,
vine el?”

PREFAȚA lui Marin Sorescu la poemele lui Ady Endre: alt înțeles are acum fiecare cuvânt. „Ady Endre se numără printre poeții pe care

Ady Endre. *Poemele tuturor tainelor*. Antologie. Cuvânt înainte: Marin Sorescu. Prezentare: A.E. Baconski. Ediție îngrijită de Ion Acsan. Editura „Grai și suflet - Cultura Națională”, 1995. 360 p. Lei 5000.

dacă-i citești ziua nu-i uiți noaptea. Construcția lor nu se dărâmă pentru că, întocmai ca în baladă, cineva s-a așezat la temelie zidurilor. E inima poetului care se zbate ca o pleoapă. Omul e atât de viu încât, cum se exprima un personaj al lui Salinger, simți nevoia să-i dai un telefon.”

Simți nevoia să-i dai lui Marin Sorescu un telefon, să-i spui: uite, domnule, chiar și într-o introducere la cartea altuia fiecare cuvânt al tău are viață.

Praful pusteii „horcâit” în afară, cu sânge, „dezhădăcinarea unor mari fantome ce par a merge cu tălpile în sus”, veșnica „luptă și nuntă”, „electricitatea” poeziei: tot ceea ce a scris Marin Sorescu despre Ady Endre pare să i se potrivească și lui acum. „Frate, ne umblă câini prin soartă... / Marele domn cu cap de porc / M-ar omorî de l-aș lăsa... / Ehe, mi s-a făcut de viață scârbă... / Dar a trăi, dar a trăi...”

Pecetea pusă de Marin Sorescu lui Endre pare oglinda felului de a fi sorescian: „Ady procedează ca spărgătorul de lemne care crapă butucii cu o singură lovitură. I-am spus: de sentiment. Poemele se despică în fața cititorului cu un geamăt sec și fără prea

mult rumeguș.” Citatele alese (majoritatea despre moarte - „moartea venindu-i ca o rimă rară”) par și ele premonitorii: „Și am muri spunând: «Murdară-i viața/ Dar noi am fost curați ca dimineața»”. Sau: „Mic cimitir de ochi smeriți / Și totuși de-ndrăzneală grei/ Se uită drept în ochii mei // Și până-n zori ne tot privim/ Și uneori mă înfior:/ Vai, el se apropie ușor // Și-n somnul treaz de spaime plâng/ Și ntreb de mii de ori la fel: / Zbor eu spre dânsul, vine el?”

„Mergând să poposească dincolo de moarte Ady ne lasă brațele pline de garoafe aprinse”.

S-au întâlnit cei doi poeți. Poate va scrie acum Ady Endre despre Sorescu.

Sfârșiturile
comunismului

UN PLURAL care avertizează (ca la tăierea mai multor capete de balaur). Teoriile „neocomunismului”, ale „criptocomunismului” din ultimii ani arată că ele nu se află în afara oamenilor care au compus sistemul. Soluția, consideră Françoise Thom, e un fel de exorcism. Analiza făcută în special pe modelul și cronologia evenimentelor sovietice situează începutul sfârșitului în conceptul de „comunism cu fața umană” atribuit mai întâi „experimentului Andropov”, continuând cu fazele gorbaciovismului și terminând cu ascunderea comunismului sub masca socialdemocrației de tip occidental. Intermediară este faza „comunismului rezidual” făcută nouă cunoscută încă de acum câțiva ani prin studiile lui Ștefan Aug. Doinaș în paginile „Dilemei”. Este interesant că, pe lângă reapariția partidelor ce se intitulează deschis „comuniste”, mizând pe scurtimea memoriei colective, fluturând drapelul salvării, al umanismului, sub platoșă „socialistă” ori „social-democrată” apar partide care probează o clandestinitate a sfârșitului întocmai aceleia de dinainte de venirea lor la putere în prima jumătate a secolului nostru.

Precipitarea evenimentelor sovietice are ca punct de hotar decembrie 1989, când dispăre celebrul punct 6 din constituția rusă, cel privitor la „rolul conducător al partidu-

lui”, desigur sub marile presiuni ale mișcării populare; în 1988 avuseseră loc (spune statistica) în medie 134 de mitinguri pe lună, în 1989 mai mult de 400! Graba cu care se hotărâse „punerea la loc sigur” a documentelor KGB la începutul lui 1990 e interpretată de Françoise Thom prin spaima nomenclaturistilor de evenimentele din țările est-europene, de executarea soților Ceaușescu. Astfel că, poate pentru prima oară după concluzia că sfârșitul comunismului a început la Moscova, apare și ideea precipitării acestui sfârșit prin transformările rapide din sud-estul și centrul Europei.

Astăzi, partidele de sorginte comunistă, indiferent de cum se autointitulează, vădesc o „furie de a legifera”, o adevărată „manie a programelor” rezultate din tendința de descompunere prin diviziuni repetate, dar și din capacitatea mai mult decât surprinzătoare de a acapara prin metodele economiei de piață fostele proprietăți ale statului centralizat.

„Sfârșiturile comunismului” se încheie cu o premoniție-avertisment concentrată în

Françoise Thom. *Sfârșiturile comunismului*. Traducere de Gabriela Gavril. Prefață de Liviu Antonesei. Editura Polirom, Iași 1996. 248 p. Lei 7500.

sintagma „vestul sălbatic fără șerifi”, concluzie la care România nu cred că trebuie să subscrie. Realitatea noastră, în care se păstrează amintirile autentice ale democrației interbelice și ale celei de la sfârșitul secolului al nouăsprezecelea, diferă și ca substanță și ca „ereditate socială” de aceea a fostei Uniuni Sovietice, clădită pe un teritoriu care nu cunoscuse decât germenii de-

mocrației în primăvara și vara anului 1917 - până la înăbușirea lor prin lovitură de stat dată cuplului Lenin-Troțki. Nu ne rămâne decât de sperat că șirul „sfârșiturilor comunismului” analizate până aproape de prezent s-a scurtat deja și, din punctul românesc de vedere, a ajuns la capăt.

Calvinism cu și
fără Calvin

SE SPUNE în general că reforma religioasă a lui Calvin ar fi fost un „lutheranism pentru francofoni”. În intimitatea lor istorică însă, faptele sunt mult mai complexe de vreme ce calvinismul post-Calvin a migrat și în afara acestui spațiu, în Scoția, Olanda și mai apoi în America. Nu sunt străine de nașterea fenomenului Calvin nici aspirațiile la hegemonie europeană ale regelui Francisc I al Franței și ale lui Carol V Habsburgul, fiecare din ei manipulând cu abilitate arbitrajul ori antipatia catolicismului prin papalitate. E însă de mirare cum dogma religioasă dusă la limită și împletită cu politicul a făcut ca reforma lui Luther să fie în general blândă, în timp ce calvinismul e legat de cumplitele războaie țărănești, de incredibila noaptea a Sfântului Bartholomeu și de alte asemenea sângeroase absurdități produse în acea Genevă a mijlocului de veac al XVI-lea (cetate care a făcut imprudența să-l exileze mai întâi pe francezul Calvin și apoi să-l recheme pentru a-i ceda treptat, treptat, toate frânele puterii bisericesti și politice).

Strict teologic, calvinismul deplasează accentul de pe Noul pe Vechiul Testament. Fundamentală e „frica de Dumnezeu” și nu iubirea lui. Rezultatul? Concluzia că destinul omenesc este cu totul imuabil, că stările sociale interumane nu sunt numai de neschimbat ci și meritate. Că dominația unor persoane asupra altora e legitimă (cauza Războaielor țărănești viza tocmai „legarea de pământ”, cum ar fi spus Bălcescu). Mai rezultă că, din pricina alungării lui Adam din rai, Eva e de-a-pururi vinovată și inferioară bărbatului. Rolul ei în familie și societate? Ceva între soră de caritate și slujnică devotată soțului. Pentru analiștii revoluției islamice din

Keith Randell. *Jean Calvin și Reforma târzie*. Traducere de Simona Ceaușu. Editura All, colecția „Acces la istorie”, 1996. 120 p. F.p.

secolul XX pare un șoc faptul că etica religioasă e implicată până și în stabilirea lungimii vestmintelor femeiești; dar lucrul acesta se întâmplă și în europeană și creștina Genevă a secolului al XVI-lea. Ba mai mult! Pe atunci erau interzise tavernele, dansul, muzica (excepție făcând muzica religioasă), adulterul era pedepsit cu moartea (pe bază de reclamație a unuia dintre soți) - bărbații prin decapitare, femeile prin înec. Exilată din Genevă pentru „etică dubioasă” a fost însăși cumnata lui Calvin. Cărtitorilor anti-calviniști li se străpungea limba.

Dictatura lui Calvin a început cu executarea unui adversar în ale nuanțelor teologice și a sfârșit odată cu moartea sa (la 56 de ani). Fusese un erudit al textelor vechi, făcuse câțiva ani de Drept, așa că „Instituția Bisericii”, cartea lui de capăt, a știut să subsumeze puterii bisericesti toate instituțiile cetății. Conciliile bisericesti (200 de oameni din care nu puteau face parte „frate de frate” ori „fiu cu tată” pentru evitarea... nepotismului) decideau în toate straturile societății, asupra tuturor domeniilor vieții cotidiene. Se înțelege cât trebuie să fi înflorit delatruia, demascarea și... autodemascarea în colectivitățile care ieșeau atât de greu dintr-un ev mediu exaltat.

Acceptabil și accesibil a devenit calvinismul abia mai târziu, fără Calvin. Lipsește din didacticul volum al lui Keith Randell celebra polemică dintre intransigentul Calvin și tolerantul Erasmus, de notorietate mondială. Ea ar fi situat preceptele calviniene într-un alt orizont al Reformei.

Marii revoluționari

Acest text inedit, datînd din 1974, trebuia să constituie prefața unei Enciclopedii a marilor revoluționari. Va fi integrat în ansamblul „Scrierilor politice” ale lui Malraux, cuprinse în volumul al patrulea de Opere complete, în „Bibliothèque de la Pléiade”.

Prestigioasa publicație *La Nouvelle Revue Française* l-a oferit în avans-premieră, cu prilejul comemorării a douăzeci de ani de la moartea marelui scriitor militant. La rîndul său, *România literară* preia un fragment din acest text important pentru analizarea ideii de revoluție.

[...] MITUL Revoluției, cel al bolșevismului s-au născut prin metamorfoză, în lupta inepuizabilă și informă împotriva opresiunii. Un nou mit al revoltei se alcătuiește printr-o metamorfoză asemănătoare, pe marginea visului republican și a celui bolșevic. L-am înțeles mai bine dacă nu l-am compara nici cu miturile politice nici cu vechile revolte, dacă ne-am aminti că Europa a cunoscut înaintea acestora, timp de secole, aventuri mentale de aceeași amploare: cele care au întemeiat marile erezii, cele pe care adeseori ezitam să le numim erezii sau revolte. Se confundă deîndată ce sînt reprimite: flăcările oricărui rug luminează opresiunea. E de ajuns să fie reprimată, să fie așadar concepute ca revolte împotriva Bisericii. Aceste revolte le pun în evidență pe toate acelea care, asemeni lor, nu tind către revoluție. Fie că este sau nu legată de creștinism, străvechea anarhie nu își propune să schimbe statul, ci să-l distrugă. Dintotdeauna, a prevestit parcă fraza lui Lenin: „Nu cunosc nici o revoluție care să nu fi întărit puterea statului.” După părerea lui, opresiunea este mai puțin determinată de stat decît de societate - care nu se definește prin forma sa politică, ci printr-un consens care îi exprimă valorile, chiar printr-un personaj care o simbolizează.

TRAGEDIA repetîndu-se sub formă de comedie, partea comică a mitului moștenit de la Republică o urmează pe cealaltă. Mitologia negativă nu are nume, deși există de o sută cincizeci de ani. Cel puțin știm care este personajul principal, care nu o lămurește pe deplin, dar o face convingător: Burghezul.

Cum să nu ne surprindă distanța între acest personaj complex, puternic conturat de istorie, și caricatura pe care i-a făcut-o romantismul? Monsieur Prudhomme s-a născut odată cu pictorul blestemat; a auzit vorbindu-se despre Teroare; dar el se mulțumește cu teatrul de păpuși. Burghezul nu seamănă cu nici un senator al lui Louis-Philippe după cum nici Roland de Roncevaux nu seamăna cu mareșalul de MacMahon. Este o faptură imaginară la fel ca și prințesa captivă: e un zmeu. Odată cu el, pentru prima oară, mitologia noastră socială se aplică unui tip negativ. Puterea de a crea bufoni-giganți află, în spiritul și tehnicile caricaturii, ceea ce găsește pînă atunci în spiritul și tehnicile idealizării. Personajul negativ crește nemăsurat. Cuvîntul francez care însemnase, pentru artiști, „dușmanul artei”, va însemna în curînd, pentru sociologi și pentru toată lumea, dușmanul poporului, apoi al proletariatului: capitalistul. Totuși, termenul de mic-burghez continuă să-l obsedeze pe Marx. De unde și cea mai virulentă și mai informă creație mitologică a secolului: geniile blestemate împrumutată din mă-

reția lor mizeriei, mizeria conferă implacabila ei seriozitate defăimării artiștilor. Dar filistinului îi ajunge marioneta. Geniul comic nu-și inventează masca. Devine conștient de nevoia de a-și îngloba dușmanul, dar dușmanul acesta, asemeni gazului, se răspîndește peste tot fără să capete nici o formă. Burghezie, dreaptă, capitalism, societate? Aceste formule maniheiste desemnează toate același lucru: dușmanul. „Bestii staliniste” se înhaitează voios cu „societatea de consum”. În timpul războiului din 1914, mitologia negativă își prevestise eroul înzestrat cel puțin cu grotescul epic: Ubu. Dar epoca nu pe Jarry îl așteaptă, ci pe Goya. Unul dintre cele mai vehemente strigăte ale imaginarului se va stinge pesemne fără răspuns iar vremea clăditorilor senini ai zidului Atlanticului, a băieților veseli din Biafra și Bangladesh, nu-și va fi scuipat mînia decît prin burlescul orbitor iscat dintr-o clasă infantilă.

Pentru că se prea poate ca mitului politic să nu-i urmeze nici un alt mit.

CEL AL Revoluției nu și-a înlocuit epopeea printr-un mit al revoltei. Revolta se mulțumea cu fapte. În timpul istoriei își caută ea forma mitică. Printr-o operațiune mentală inversată.

Mitul revoluționar a transformat insurecția în epopee rivală a Romei, a Convenției, a Revoluției din Octombrie - filmele urmînd bazoreliefurilor. Revolta nu se transformă în mit prin glori ficarea exaltării unui popor ci prin glori ficarea nefericirii lui. Orice mit al revoltei victorioase se transformă în revoluție; cel al revoltei propriu-zise aparține înfrîngerii. Prin aceasta își exercită fascinația. Prin ultima formă de sfidare a lui Dumnezeu. Revoluția îi incredințase istoria; pierzînd istoria, se întemitează în prezent. Conflictul moral, fie că îi spunem ură, contestare sau altcumva, nu reușește să-și găsească forma politică, tot așa cum nu a reușit nici ura artistică din 1830, pentru că nu există formă politică fără un scop și un viitor.

Mitul care îl legase pe revoluționar de revoluționarii tuturor timpurilor nu-l poate lega pe revoltat de revoltații din trecut decît în fraternitatea unei închisori fără vîrstă. Fiecare cu temnița lui. În care revoltatul nici măcar nu poate încerca să trăiască. Pentru că viața în slujba negației pretinde un auditoriu - așadar formarea unor secte. Tineretul hippy nu e totuna cu cămășile negre. Comun nu le este decît faptul de a-și recepta viața ca pe o opresiune impusă de același dușman. Revoltă în stare pură, legată de o comunitate. Cea a revoluționarilor, fie ei ai unui popor sau ai unui partid, era alcătuită din viitori învingători; cea a revoltaților este adeseori alcătuită din luptători, întotdeauna din învinși. Așa trebuie să fie. Revoltatul nu luptă împotriva unei nedreptăți anume, a unui moment al istoriei, ci împotriva opresiunii metafizice.

Descoperirea, conștientă sau nu, a tineretului contestat, constă în aceea că o vîrstă provizorie, tineretea, trebuie să trăiască dintr-o gîndire provizorie. Toate civilizațiile i-au recunoscut sentimentele specifice; într-o vreme puțin sensibilă la gîndirea universală, ea a optat pentru gîndirile particulare. Ceea ce numim criză a tineretului este refuzul acesteia de a rămîne o „pregătire” pentru viață. De unde și aptitudinea ei de a se defini prin propriile negații, prin prețuirea clipei (decîi a senzațiilor, inclusiv a drogului), prin respingerea categori-

ilor politice stabilite, prin tresăririle ei față de orice formă de inserare în istorie. Nimic, în cadrul acestui „nihilism”, nu tinde către un nou mit, de care îl desparte în primul rînd indiferența față de un trecut legendar, dar și față de viitor. Mai puțin își dorește un viitor mit decît o mutație în cadrul spiritului istoric, revoluționar sau nu; o nouă aventură a spiritului. Poate că timpul nostru va rămîne caracterizat de cele două mari mituri istorice, Revoluție și Națiune, așa cum Antichitatea a rămas timpul miturilor olimpice. Republica nu a fost o „nouă erezie”. Cei care nu vîd în religie doar o suprastructură studiază cu atenție ereziile, de cînd se conturează revolte pe care moda le numește revoluționare, deși drepturile nu constituie miza lor. E greu să le consideri primitive sau înapoiate. Vor fi oare revoluțiile urmate de o insurecție a spiritului, la fel de ineluctabil cum ele au reprezentat o continuare a revoltelor, neputinței? [...]

„S COT la iveală note despre războiul din Spania: ultima primăvară la Barcelona.” Cu aceste cuvinte începe *La Tête d'obsidienne* a lui André Malraux. Prin 1974, așadar. După cîteva luni, în toamna lui 1975, Sophie de Villemorin, făcînd ordine prin hîrtii, mai descoperă un text de pe vremea războiului civil din Spania. I l-a arătat lui Malraux, care s-a mirat foarte mult: „Îl uitasem cu desăvîrșire.”

În toamna lui 1975, nimic nu-l împiedică să-și amintească de acest text, pentru că generalul Franco e pe moarte. Lungă și cumplită agonie, după o cumplită și lungă dictatură. Astfel, se pare că sfîrșitul generalisimului care a ținut Spania sub neclintită ascultare timp de treizeci și cinci de ani, în ciuda oricărei așteptări și a oricărei speranțe, a fost evenimentul necesar pentru ca Malraux să revină asupra experienței sale spaniole. Să ridice interdicția sub care o pusese în cadrul operei lui de memorialist.

Desigur, relația aproape carnală - metafizică, deci - pe care Malraux a înțreținut-o cu Spania (cu războiul ei, cu oamenii, cu arta ei, cu nebunia ei) nu a dispărut complet din opera lui după *L'Espoir*. Dar este exprimată în mod indirect. Prin intermediul textelor despre Goya sau Picasso, de pildă: *Saturne* și, mai ales, *La Tête d'obsidienne*. Dar Malraux ar fi putut să scrie aceste texte fără să fi participat la războiul civil.

În *Le Miroir des Limbes*, somptuos demers al „modelării de sine”, absența Spaniei, obliterarea experienței spaniole, cel puțin în privința datelor sale cele mai personale, capătă o pondere mare, semnificativă. Fără îndoială, ici și colo mai răzbate cîte o imagine, se mai intrupează cîte o amintire. Dar nu sînt decît scurte străfulgerări în noaptea unei uitări deliberate. Sau a unei refulări?

De altfel, ori de cîte ori amintirea Spaniei revine în memoria lui Malraux, aceasta este plasată în contextul politic al antifascismului: o convingere care traversează ca un fir roșu întreaga sa viață. Care constituie una dintre invariantele unui parcurs în cadrul căruia dialectica rupturii și a continuității nu e întotdeauna ușor de descifrat.

Pe scurt: de la anticolonialismul anilor '20 la gaullismul *sui generis* al ultimei perioade a vieții, trecînd prin angajarea procomunistă din anii '30, antifascismul va avea intransigența unei atitudini radicale și permanente. Într-un fel, Malraux însuși face bilanțul acestei atitudini în *Les Chênes qu'on abat* (un text din 1971 reinsurat acum în *Le Miroir des Limbes*).

Fără îndoială că lunga conversație dintre Charles de Gaulle și André Malraux, pe care acest text o pune în scenă și în perspectivă, nu trebuie considerată ca o transcriere stenografică. Din acest punct de vedere, este puțin probabilă. Autenticitatea, adevărul ei se situează la un alt nivel, care nu este cel al jurnalismului. Care este cel al literaturii și al filozofiei istoriei.

Deci la acest nivel de adevăr profund trebuie căutat sensul cuvintelor lui Malraux adresîndu-i-se lui de Gaulle: „Ceea ce a împiedicat gaullismul să devină un naționalism este slăbiciunea lui. Forța dumneavoastră a constatat în aceea că nu aveți nimic. Nu numai gaullistii au fost cei care v-au urmat. Dacă e să mă iau după zăriații care vin să-mi pună întrebări, o parte importantă a Franței luptătoare și a Rezistenței va dispărea, dacă nu a și dispărut: și anume antifascismul. *Sînteți ultimul conducător antifascist al Occidentului.*” (Subli-

Îmi amintesc. Îmi amintesc prea bine...

nierea aparține autorului.)

Iar Malraux își încheie intervenția: „Majoritatea foștilor luptători din Spania, spanioli sau francezi, care vi s-au alăturat pe vremea pactului germano-sovietic, își continuă lupta. Au fost, de altfel, uimiți că nu l-au aflat pe Franco între Hitler și Mussolini, generale.“

A mai fost vorba de Franco în această convorbire. Puțin mai înainte, e adevărat (mai înainte, potrivit succesiunii dramatice stabilite de Malraux), generalul de Gaulle făcuse aluzie la scrisorile pe care le primise după plecarea lui. Cea mai emoționantă, spune el, este cea a doamnei Churchill. Și adaugă: „Știți care a fost prima? Cea a lui Franco. Mă invita să vin în Spania.“

Nici un comentariu. Malraux continuă cu descrierea meniului servit la dejunul pe care îl ia cu de Gaulle. Lucru puțin verosimil, desigur. Pentru că se știe că fostul colonel al escadrilei *Espana* a dezaprobat vizita la Franco, fie ea și cu caracter personal. S-a arătat mirat că de Gaulle se hotărâse s-o facă. Iar generalul s-a arătat mirat de această mirare, printr-o exclamație deconcertantă: „Dar cum, ce vi se pare anormal? Generalul Franco îmi este superior în ierarhia militară! Este cel mai vechi într-un grad mai înalt!“

Oricum, Malraux exclude din *Les Chênes qu'on abat* orice comentariu la invitația lui Franco și la acceptarea ei de către de Gaulle. Dar el însuși nu se va duce niciodată în Spania în timpul vieții dictatorului. Mai târziu, timpul nu-i va îngădui acest lucru. [...]

Astfel, după sfârșitul războiului civil, André Malraux nu s-a mai întors în Spania. Atâta vreme cât trăia Franco, îi era imposibil să mai calce acolo. Pentru el, în toți acești ani, Spania a fost țara exilului republican. [...]

Faptul de a nu mai fi revenit niciodată în Spania după sfârșitul războiului civil explică - cel puțin în parte - absența unei analize sistematice, în *Le Miroir des Limbes*, a acestei experiențe. Pentru că Malraux, din punct de vedere al tehnicii narative - care este în egală măsură un procedeu de anamneză -, își reconstruiește trecutul refolosind uneori fragmente din cărți mai vechi, cu ocazia întoarcerii în locuri ale memoriei sale. Dar locul acela anume, Spania, loc privilegiat în mai multe privințe, i-a fost interzis de supraviețuirea lui Franco, de dictatura lui. De unde și spațiul acesta alb, sau această gaură neagră, în scrierile memorialistice: războiul civil lipsește cu desăvârșire. Nu poate fi regăsit în *Antimémoires*. [...]

În octombrie 1967, răspunzând unor întrebări ale lui Michel Droit pentru *Figaro Littéraire*, Malraux explicase tăcerea lui în legătură cu războiul civil din Spania. „Într-adevăr, Spania lipsește pentru că povara *Speranței* este foarte grea. Regăsirea lucrurilor cu adevărat importante - în ordinea destinului - care nu figurează deloc în *L'Espoir*, se va produce cred, dar va fi destul de greu. Am totuși sentimentul că Spania va fi prezentă în alte cărți. Cum va arăta ea?... Depinde de multe lucruri. Pentru asta ar trebui mai întâi să mă întorc în Spania...“

Dar nu s-a mai întors, și nici nu a mai revenit asupra experienței spaniole în scrierile sale memorialistice. Pare a fi o certitudine. Este oare suficientă? Această explicație, căreia nimeni nu-i poate tăgădui temeiul, este ea pe deplin suficientă? Ne putem îndoi.

În 1974-1975, așadar, pe vremea când franchismul își trăia ultimele clipe, iar Franco era pe moarte, André Malraux își reia unele texte inedite despre războiul din Spania. Uneori o face în mod deliberat. „Scot la iveală note...“

scrie el chiar în primele rânduri din *La Tête d'obsidienne*. Alteori, fragmente de acest fel reapar întâmplător, așa cum afirmă Maurice RieunEAU citînd-o pe Sophie de Vilmorin.

Oricum ar fi, și oricare ar fi părerile legate de această coincidență - sfîrșitul lui Franco, apariția textelor uitate sau puse deoparte -, paginile scrise după turnarea filmului *Sierra de Teruel* (*Speranța*) formează un ansamblu. Constituie cel puțin fragmente mai mult sau mai puțin elaborate dintr-un ansamblu narativ.

În cel de-al doilea volum al Operelor complete publicate în Pléiade, toate aceste fragmente sînt adunate sub un titlu sugerat de Malraux însuși. Scrisese pe mapa în care ordonase toate aceste note și fragmente: „sînt strînse aici tot felul de frînturi care par a fi un fel de urmare la *L'Espoir*. Interesante, dar toate sînt fragmente, cu excepția poate a poveștii despre milițiile din Majorca.“

Un fel de urmare la *L'Espoir*: iată fără îndoială cel mai bun titlu pentru ansamblul acesta de texte scrise între 1938-1939.

Faptul că a existat proiectul unei scrieri este atestat de o scrisoare a lui Malraux către editorul său american, Robert Haas. Pe 21 iunie 1939 - după înfrîngerea Republicii spaniole, după ce prima proiecție particulară a filmului său avusese deja loc -, Malraux îi anunță lui Haas o carte despre sfîrșitul războiului din Spania. „Continutul ei, precizează Malraux, este destul de apropiat de cel al romanului *L'Espoir*, dar tendința este mai puțin politică și mult mai mult „metafizică“; ceva între *L'Espoir* și *La Condition humaine*.“

Toate aceste fragmente care ar fi constituit „un fel de urmare la *L'Espoir*“ sînt cu adevărat pasionante. Mă voi referi la două dintre ele, importante pentru contextul de care ne ocupăm.

Primul, pe care editorii îl publică sub titlul „14 juillet à Banyuls“, este un fragment asupra căruia Malraux a avut răgazul să revină. E vorba de 14 iulie 1938. Pe vremea aceea, Malraux făcea ultimele pregătiri pentru turnarea filmului *Sierra de Teruel*, care aveau să înceapă pe 20 iulie, la Barcelona.

Este un text admirabil care ar merita să fie publicat separat, cu adnotări. Îl regăsim aici pe André Malraux la cel mai înalt nivel al stăpînirii limbajului și în cea mai desăvîrșită formă artistică. Este un text extrem de vizual, construit în jurul unei serii de imagini puternice, dar în același timp extrem de dens din punct de vedere al ideilor, în ciuda conciziei dialogurilor. Dar este de asemenea „un text capital pentru studiul evoluției politice a lui Malraux în cursul deceniului 1935-1945“, după cum spune François Trécourt, cel care a adnotat aceste texte pentru volumul al doilea de *Opere complete*.

Despre ce este vorba? E vorba de repetițiile, la *Capitolul* din Banyuls, pentru un spectacol revoluționar al membrilor clubului *Art et Travail* care reunește organizații culturale de stînga. Naratorul - textul este scris la persoana întâi - spune de ce se află acolo: „Caut un prieten care comandase împreună cu mine baza aviatică de la Alcalá, și care se întorsesse de cîteva zile de la Moscova.“ Sîntem așadar alături de Malraux însuși și de Alvarez, comunistul spaniol întors de la Moscova. Și sîntem de asemenea în 1938, după marile procese staliniste care decapitaseră Armata roșie și lichidaseră vechea gardă bolșevică.

Pe fondul sonor al cîntecelor revoluționare repetate de coruri, în timpul creării scenelor alegorice ale Revoluției, discuția dintre Narator și Alvarez are

drept subiect tocmai acele procese. La Moscova, Alvarez aflase cum consilierii militari sovietici din Spania, care avuseseră un rol hotărîtor în apărarea Madridului, dispărușeră în virtutea epurărilor, îndată după întoarcerea în URSS. „Goreff împușcat, Rosenberg deportat, Antonov împușcat, Grișin dispărut, în cel mai bun caz deportat...“ Alvarez înșiră întunecat toată această disperată listă. La întrebarea „și ce ai de gînd să faci acum?“, pe care i-o pune Malraux-Naratorul, Alvarez răspunde: „Dacă nu mai sînt indeajuns de acord ca să pot fi comandant, mă sînt încă suficient de fidel ca să mă supun...“

„Cărui ideal îi mai poți fi fidel?“, insistă Malraux. „Spaniei“, spune Alvarez. [...]

„Trebuie să știi ce vrei. Orice ar fi, primul lucru care trebuie făcut e să-l lichidăm pe Hitler. Să vorbești de săptămîna de lucru de patruzeci de ore cu Hitler în față nu e o treabă serioasă. Iar în ziua în care toate vor fi puse la punct, Hitler va afla în fața lui, fie în Polonia sau în altă parte, în afara capitaliștilor dispuși să-l mai îngăduie, singură în stare să i se opună, Armata roșie!“

Dar în septembrie 1939, în momentul în care filmul *Sierra de Teruel* e gata pentru lansarea comercială, în momentul în care Malraux ar fi putut relua fragmentele cărții în lucru, cea urmare la *L'Espoir*, Hitler și Stalin semnează un pact de neagresiune ale cărui clauze secrete prevedeau, între altele, împărțirea Poloniei.

Contrar ultimei speranțe a lui Alvarez, Hitler nu va înfrunta Armata roșie în Polonia. O va avea de partea lui, participînd la strivirea țării, la masacrarea elitelor sale.

Iată de ce nu va mai exista un al doilea roman spaniol al lui André Malraux. Iată de ce poate că însuși filonul românesc se stinge în opera lui, *Les Noyers de l'Altenburg* fiind deja o carte de tranziție între roman și scrierea memorialistică, de „modelare a sinelui“. Tăcerea în privința Spaniei este de asemenea și reflexul, consecința, unei îndelungate lucrări de nemărturisit doliu care se răsfrînge asupra Comunismului. O lucrare de doliu care începe în ziua anunțării pactului germano-sovietic. Se pare că în ziua aceea Malraux l-a refuzat pe Raymond Aron care îl rugase să semneze un protest. Din fidelitate față de Spania, ca și Alvarez. Mai bine zis din fidelitate față de Alvarez și față de toți acei camarazi comuniști spanioli, abandonăți în furtuna exilului, a represiei, a certitudinilor pierdute, a iluziilor devenite una cu trupul. Îndelungată lucrare de doliu care nu se sfîrșește decît în ianuarie 1945, atunci cînd Malraux abandonează pentru cîteva ore comandamentul brigăzii Alsace-Lorraine și vine la Paris, la primul congres MLN (Mișcarea de Eliberare Națională), unde intervenția lui este decisivă pentru a împiedica fuziunea respectivei mișcări cu Frontul național, de inspirație comunistă, împiedicînd astfel preluarea controlului asupra

În octombrie 1944

Rezistenței în ansamblu de către Partidul Comunist.“

Cîteva luni mai târziu, în timpul verii lui 1945, Louis Aragon îmi vorbea despre această intervenție a lui Malraux, atribuindu-i importanța pe care într-adevăr o avusese, dar considerînd-o, se-nțelege, nefastă. Era clar: Malraux acționase în slujba Intelligence Service-ului! Doar avea legături cu rețelele britanice Buckmaster. M-am ferit să-i spun că și eu lucrasem pentru o rețea Buckmaster, „Jean-Marie Action“, dar că totuși nu făceam parte din Intelligence Service. Nu era vremea nuanțelor, a subtilității dialectice!

CEL DE-AL DOILEA fragment la care aș vrea să mă refer este foarte scurt. Totul se petrece la Figueras, „într-una din ultimele zile ale Spaniei“, scrie Malraux, „Cîteva ofițeri ruși, spanioli sau internaționali, răniți în urma bombardării spitalului din Figueras - unii, cu picioarele amputate, tîrîndu-se pe brațe, orbi fugînd pe bișbiite de bombe - au reușit să se refugieze la ultima misiune sovietică.“

Într-o asemenea ambianță apocaliptică situează Malraux sfîrșitul acelei cărți despre Spania, pe care n-a mai scris-o, cea urmare la *L'Espoir*. Se arde cărți - „singura iluzie de căldură, într-o dimineață de iarnă, în acel parter ce-și cășca imensele spărturi către un cer în derută“ - pentru că se dăduse ordin ca nimic rusesc să nu treacă frontiera franceză. Unul dintre diplomații sovietici este bibliofil și anunță titlurile pe care le arde: Tolstoi, Dostoievski...

Dar nu pentru frumusețea tragică a scenei am menționat acest fragment care ilustrează sfîrșitul speranței. Ci pentru cuvintele pe care Malraux le-a scris la începutul textului, înainte de a evoca această ultimă zi a Spaniei, la Figueras. „Îmi amintesc, spune el, îmi amintesc prea bine.“ Iar lui Michel Droit îi spusese că „povara Spaniei este foarte grea“.

Foarte grea, îmi amintesc prea bine... Toate condițiile erau indeplinite pentru o îndelungată lucrare tăcută de doliu și de uitare. Neglijarea acestui aspect al operei și al vieții ar însemna nesocotirea unui adevăr esențial despre André Malraux.

Traducere și adaptare de Marina Vazaca

Biografii

◆ Piața literară engleză a cunoscut în lunile din urmă o afluență de biografii (gen foarte apreciat la ora actuală în toată lumea): cea a lui Lawrence Olivier scrisă de Roger Lewis (Ed. Century), a lui Picasso, de John Richardson (Ed. Cape), două cărți despre Beckett (în imagine), una de James Knowlson (Bloomsbury) și alta de Anthony Cronin (Harper & Collins), o biografie a Virginiei Woolf de Hermione Lee (Chato)... La noi lipsesc încă autorii care să aibă răbdarea unei documentări minuțioase pentru a alcătui

biografiile personalităților marcante ale culturii române, poate și fiindcă accesul la documente e atât de dificil.

Romanul nedreptățit

◆ În 1864, la 62 de ani, Alexandre Dumas se decide să revină în prim-planul vieții literare cu un mare roman. Și scrie *La San Felice* - o tragică poveste de dragoste, pe fondul, reconstituit cu mare exactitate istorică, al perioadei cuprinse între 1798 și 1800 și dominată de cucerirea regatului Neapoleului de către Championnet și de restaurația regelui Ferdinand de către cardinalul Ruffo. Subiectul îl preocupă pe Dumas și din motive personale: tatăl lui, care fusese prizonier al Burbonilor la Neapole, murise în urma detenției iar sentimentul de pietate filială îl călăuzește în scrierea acestei capodopere, în mod inexplicabil mai puțin cunoscută decât alte romane ale sale. Dumas însufletește în această carte ce așteaptă încă prețuirea la adevărata valoare, personaje istorice precum regele Ferdinand IV al Neapoleului, amiralul Nelson și iubita lui, Lady Hamilton, generalul Championnet, Fra Diavolo - la fel de românești precum personajele fictive pe care se sprijină epica. O nouă ediție a romanului *La San Felice* de Alexandre Dumas a apărut de curând în colecția Quarto a Editurii Gallimard.

Cursurile lui Michel Foucault

◆ Ed. Gallimard în colaborare cu Le Seuil va edita, începând din ianuarie '97, integrala cursurilor ținute de Foucault la Collège de France. Primul volum, reunind cursurile din 1976 pe tema „genealogia puterii”, poartă titlul „Il faut défendre la société” și conține analize politice scilicet și pertinente, ce tind să demonstreze că politica nu e nimic altceva decât un mod de a continua războiul. Foucault examinează raporturile între istorie și putere, de la nașterea monarhiei absolute la ceea ce el numește bio-putere - opresiunea Statului asupra omului ca ființă vie. Cursurile acestea ale lui Foucault sînt o cale de acces către gîndirea lui din celebrele opere *Surveiller et punir* din 1975 și *Histoire de la sexualité*. În imagine, Michel Foucault în timpul unui curs la Collège de France.

128

◆ Ed. Nathan Université are o colecție numită *128*, fiindcă aceasta e numărul obligatoriu de pagini al fiecărui volum, ce își propune să sintetizeze, sub semnătura unei autorități în materie, cîte o temă de cultură generală. Pentru a serba apariția celui de al 128-lea volum al colecției *128*, Henri Mitterand (în imagine) și-a luat o sarcină aparent imposibilă: să cuprindă în numărul limitat de pagini toată *Literatura franceză a secolului XX*, într-o viziune panoramică și dinamică. Și se

pare că a reușit - elevii, studenții și amatorii de literatură modernă apreciind acest ghid prin hățușul cărților.

Așteptînd-o pe Bardot

„The Times”, care se miră doar că, pentru a-și explica obsesia, profesorul Martin convoacă toată „categoria grea” literară și filosofică a lumii, de la Socrate, Pascal și Racine, pînă la Sartre, cînd, de fapt, lucrurile sînt mult mai simple.

Degas la Chicago

◆ Institutul de Artă din Chicago este pînă la 5 ianuarie 1997 gazda unei expoziții cu circa o sută de lucrări din ultimii ani de viață ai pictorului

Edgar Degas (1834-1917). Vizitatorii pot admira desene, pasteluri, picturi și sculpturi reprezentînd aproape în exclusivitate femei.

Prezențe lirice românești

◆ Casa de discuri EMI Classics a publicat *Don Carlos* de Verdi și *Boema* de Puccini în interpretarea tenorului Roberto Alagna care în cea de-a doua operă o are ca parteneră pe soprana Leontina Văduva. La un recent spectacol al Operei „Coliseo Albia” din Bilbao cu *Cavalleria Rusticana* de Mascagni și-a dat concursul și mezzosoprana Viorica Cortez. În toamna aceasta, cîntăreața Nelly Miricioiu a fost prezentă într-o serie lungă de spectacole cu *Don Carlos* de Verdi pe scena Teatrului „La Monnaie” din Bruxelles.

Demonul interior

◆ Romanul de groază american e dominat de doi giganti: Stephen King și Peter Straub care se apreciază reciproc și au scris chiar o carte împreună, un roman „fantasy” remarcabil, *Talismanul*. După ce au explorat teritoriul literaturii fantastice și polișite, ambii au evoluat în alte direcții, schimbînd de cîteva ori registrele.

Dacă Stephen King e bine cunoscut la noi, mai multe cărți fiindu-i traduse, despre Peter Straub se știe mai puține lucruri. Născut în 1943 la Milwaukee, a predat întii engleza la liceu, apoi a plecat la Dublin pentru a-și pregăti un doctorat despre influența scriitorilor victorienți asupra lui D.H. Lawrence. Acolo și-a scris primul roman, *Căsătorii*, sub influența studiilor pentru teză și l-a publicat, fără mare succes. Un al doilea manuscris fiindu-i refuzat, s-a decis să încerce un roman de factură mai comercială și a publicat *Julia*, un horror care l-a impus și ale cărui drepturi au fost cumpărate imediat pentru ecranizare. Filmul a obținut premii în 1976, iar autorul deja consacrat a continuat cu numeroase romane fantastice, horror, psihologice, dintre care *Ai mult noroc*, *Alișon*, *Țara umbrelor*, *Dragonul plutitor*, *Poveste cu fantome*, și trilogia *Blue Rose*. În ultima sa carte, *The Hellfire Club*, virtuozitatea de compoziție constă în introducerea unui roman în roman, unul realist, celălalt fantastic, acesta din urmă influențînd personajele și luminînd misterele celui dintîi. Acum el lucrează la o nouă carte, bazată pe ambiguitate și umor, și cu care speră să-și surprindă cititorii.

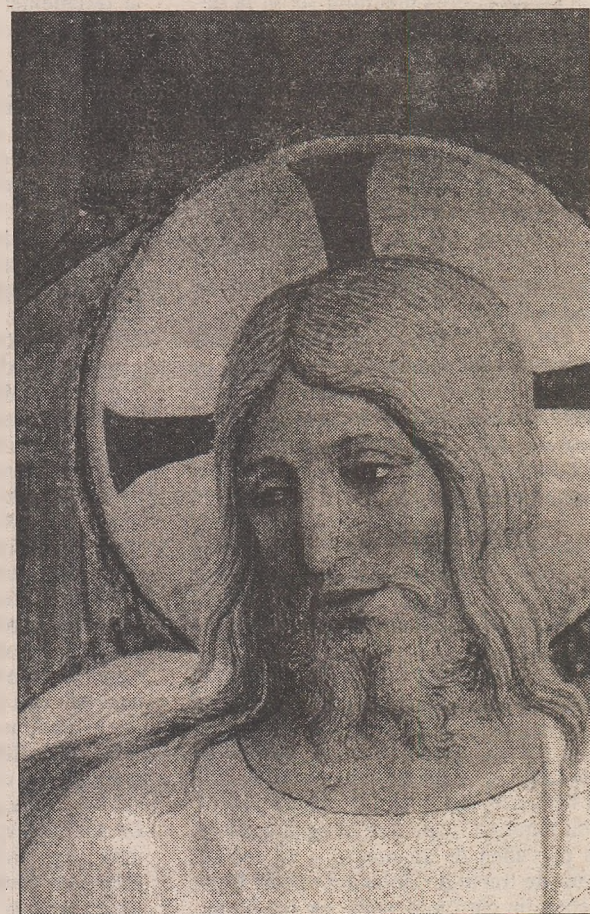
Vulpe-vînător, în Franța

◆ La Editions du Seuil este anunțată pentru începutul lui ianuarie apariția versiunii franceze a romanului *Încă de pe atunci vulpea era vînătorul* de Herta Müller, scriitoare de limbă germană născută în România în 1953 și care trăiește în Germania din 1987 (romanul, după care Stere Gulea a făcut filmul *Vulpe-vînător*, a apărut anul trecut și în românește, în traducerea Norei Iuga, la Editura Univers). Cititorii francezi au mai avut prilejul să citească o altă carte a Hertei Müller, *Mare fazan e omul pe lume*, apărută în original la Berlin, în 1986, pe cînd autoarea se

afla încă la Timișoara. Acum, ea e considerată unul dintre cei mai importanți scriitori germani, opera ei fiind tradusă în 13 limbi și încununată cu o serie întreagă de prestigioase premii.

Fra Angelico

◆ Pe Fra Giovanni da Fiesole, zis Fra Angelico, Domenico Veneziano îl cita încă din 1438 ca pe cel mai important pictor din Florența. Lucrarea lui Paolo Marachiello *Fra Angelico. Frescele de la San Marco* propune o viziune analitică asupra operei marelui artist renascentist al cărui geniu combina, încă de la mijlocul secolului al XV-lea, regulile perspectivei elaborate de

Brunelleschi și Alberti cu forța expresivă a lui Masaccio. Cele 232 de ilustrații, majoritatea în culori, ale cărții susțin cele 346 de pagini de analiză, redînd în detaliu frumusețea frescelor. În imagine, un detaliu din *Noli me tangere*, reproduc din volumul lui Marachiello, apărut recent prin colaborarea între Editurile Gallimard și Electa, în colecția „Capodopere ale artei italiene”.

Opere și proiecte

◆ Născut în 1933, Richard Rogers, arhitect britanic de renume internațional, și-a făcut studiile la Yale și, după ce a lucrat cu Norman și Wendy Foster, s-a asociat în 1971 cu Renzo Piano, contribuind la crearea și dezvoltarea a ceea ce se numește acum stilul „high tech”, stil ce, după cum spune Rogers, demonstrează că atunci cînd tehnologia este folosită după principii ce respectă drepturile omului - locuință, hrană, sănătate, educație și libertate - epoca modernă își dă întreaga măsură. Cariera lui Rogers, jalonată de construcții celebre ce au stîrnit nu o dată aprige discuții, precum Centrul Pompidou din Paris, sediul Lloyd's din Londra și noul aeroport din Marsilia, e urmărită pas cu pas în volumul *Richard Rogers. Opere și proiecte* (278 p. + 406 ilustrații) alcătuit de un colectiv coordonat de Richard Burdett și publicat în cooperare de Ed. Gallimard/Electa.

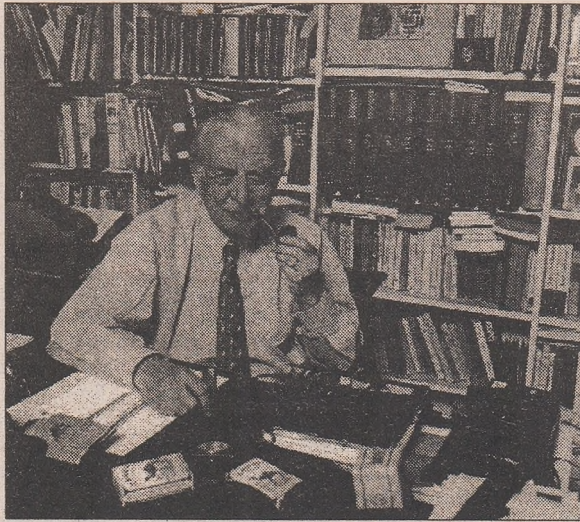
Întâlnire la Weimar

◆ În vara 1829, tânărul poet polonez Adam Mickiewicz se duce la Weimar pentru a-l întâlni pe Goethe, geniul ajuns la o serenitate divină. Dar pe când se sărbătorea cu fast cea de-a 80-a aniversare a autorului lui *Faust*, Mickiewicz descoperă în spatele adulației oficiale o lume de intrigi și jocosități ce-i contrariază venerationa juvenilă pentru Goethe. Acesta e subiectul romanului *Întâlnire la Weimar* de Louis Fürnberg, scriitor german cu abilități deosebite pentru biografii romanțate de bună calitate, gen Maurios.

Succesul lui Ayckbourn

◆ Alan Ayckbourn este autorul a peste 50 de piese care au contribuit la succesul comercial al teatrelor din West End-ul londonez, găsim și loc și în repertoriul lui Royal National Theater și al lui Royal Shakespeare Company. Om de teatru total - regizor, dramaturg și producător, el este numit adeseori un „Molière al Angliei”. În stagiunea aceasta, el are dubla calitate de autor și regizor al premierei americane cu spectacolul *By Jeeves*, un musical bazat pe unele povestiri de P.G. Wodehouse, și prezentat pe scena de la Goodspeed Opera House's Norma Terris Theater din Chester (Connecticut). *Jeeves* a fost o „cădere” în teatrul britanic, în 1975. Rescrisă de Alan Ayckbourn și Andrew Lloyd Webber, în regia primului, a fost pusă în scenă în primăvara aceasta la Scarborough, bucurându-se de cronici favorabile, ceea ce a determinat montarea ei și în SUA.

Casa goală

◆ Romancierul francez Pierre Dumayet (în imagine) scrie romane scurte, extrem de concentrate, alcătuit, cu fiecare nou volum, o *Comedie umană* contemporană. Ultimele trei apărute, *Viața e un sat* (1992), *Vorbitorul* (1995) și foar-te recentul *Casa goală* (Ed. Verdier), care are puțin peste 50 de pagini, alcătuiesc o saga intermitentă, cu aceleași personaje, devenite familiare

cititorilor francezi - familia Brossard. „Imaginați-vă continuarea *Comediei umane*, scrisă de Mallarmé cu colaborarea atentă a tânărului Freud” - scrie despre romanele minimaliste ale lui Dumayet criticul Pierre-Marc de Biasi, care consideră *Casa goală* un eveniment editorial și îi consacra trei pagini în „Magazine littéraire”, revistă nu prea generoasă cu spațiu pentru cronici.

Saltimbanc de geniu

◆ Vsevolod Meyerhold, inovator în teatru mai interesant decât Stanislavski, e mai puțin cunoscut în Occident decât acesta. Wanda Bannour a vrut să repare această nedreptate, publicând la Ed. La Différence biografia *Meyerhold, un saltimbanc de geniu* în care, folosind documente inedite și informații din biografiile apărute la Moscova, trasează, cu pasiune și rigoare științifică, parcursul vieții și creației artistului ucis de Stalin în 1940, fiindcă promova un stil artistic ce nu era atotputernicul realism socialist.

Longitudine

◆ În Marea Britanie, topurile de librărie consemnează marele succes de care se bucură volumul *Longitudine* de Dava Sobel (Ed. Fourth Estate). Ziarista americană povestește atractiv istoria lui John Harrison (1693-1776), un modest ceasornicar englez care a rezolvat una dintre principalele probleme științifice ale epocii sale, inventând cronometrul marin pentru determinarea longitudinii.

Oameni din Hong Kong

◆ Un profesor marxist, partizan al revoluției culturale și urind colonialismul britanic, ajuns azi conducătorul unei formațiuni politice pro-chineze e optimist asupra viitorului Hong Kongului după retrocedare. Un fost copil al străzii, care a făcut avere în domeniul textilelor și a devenit patronul unui trust de presă cu mare audiență, critică vehement conducătorii de la Pekin. Ei fac parte dintre numeroasele personalități foarte diferite figurând în antologia de biografii *Hong Kong Remembers* alcătuită de ziarista Sally Blyth și istoricul Ian Wotherpoon, apărută la Oxford University Press.

Jorge Luis BORGES

Conchistadorul

*Cabrera, Carbajal mi-au fost doar nume.
Pocalul pîn' la fund eu l-am sorbit.
Și am murit și iarăși am trăit.
Sunt arhetipul. Ei - fugară lume.*

Al Crucii și al Spaniei am fost Rătăcitor oștean. Pe neumbrate Pământuri de pagini nenumărate Războaie-aprins-am. Mi-am găsit un rost.

Nici regele, nici Hrist, nici bogății N-au fost imbold de-avînt neînfrițat, Cînd pe necredincioși, i-am subjugat Cu spada-mi grea. Tu calea le-o ații, Tăiș de-oțel, în mină de viteaz. Iar restul nu contează. Fost-am treaz.

Tatălui meu

Să mori în întregime-ai vrut, să treci Cu trup, dar și cu suflet sfînt, curat, În umbra ceealaltă împăcat, Nu-îl geamăt laș durerea să-ți îneci.

Și ai murit cu inima ușoară Cu care tatăl tău a înfruntat Vrajmașii plumbi. Ursita ți-a curmat Al vieții fir încet, să nu te doară.

Și te-am văzut cum mori zîbind blajin. Orb, dincolo să vezi nu te-așteptai • Nimic. Dar umbra ta zărit-a poate Vii arhetipuri ce-s imaginate De Platon Grecul. (Mi le-nfățișai.) Sub lespede se-ascunde ce destin?

Celui întristat

Aici e tot ce-a fost: temuta spadă De dur saxon, și versu-i măsurat, Și insule, și mări, ce i-a fost dat Odraslei lui Laerte să le vadă,

Și luna de persan, grădini umbroase - Istorie și gînd înaripat - Și-al amintirii aur ferecat, Și-n aer fin parfum de chiparoase.

Nimic nu mai contează. Resemnata Strădanie a artei nu te scapă, Nici visu-ncețoșat, și nici uitata, Stînghera stea, de ziuă cînd se crapă. O singură femeie-i grija ta. La fel cu cealalte. Este ea.

Nu ești ceilalți

Scăpare n-ai în ce-au lăsat în scris Acei pe care spaima ta-i imploră. Nu ești ceilalți. Te vezi în astă oră În centrul gol de labirint închis

De pașii tăi. Nici fi-vei izbăvit De chinul lui Socrate, de Isus Ori de Siddhartha ce-a murit răpus Într-o grădină, către asfințit.

Tot pulbere e și cuvîntul scris De mina ta, și vorba îngînată De gura ta. E crudă-a ta ursită. Iar noaptea Domnului e nesfîrșită. Tu plămădit ai fost din timp. Ești vis, Ești fiecare clipă-nsingurată.

În românește de
Andrei Ionescu

Desen de Temur Kozaiev, apărut în „Sevodnia” - Moscova

Revista revistelor

Ambiguitatea constructivă a vagului politic

Pe lângă bucuria afit de așteptate schimbări, rezultatul alegerilor ne-a prilejuit și omenească satisfacție de a-i vedea pe foștii plenipotenți nu doar necăjiți, ci furioși, otrăviți de resentimente, demascându-și fără diplomație orgoliile contrariate, pofa nemăsurată de putere, ferocitatea neputincioasă acum. De aceea, luând din curiozitate un ziar devenit de opoziție, *VREMEA* nr. 1077, nu ne-au mirat titlurile de pe prima pagină, *D-I Ciorbea nu-și ține cuvântul, Monarhiștii încep să iasă la lumină, Din revoluție în revoluție pînă în sapă de lemn!* Surpriza a venit în pagina a doua. La cine apelează Adrian Păunescu, vehementul apărător al memoriei lui Ceaușescu, pentru a-l denigra pe noul președinte al României? La nimeni altul decât la ucigașul „marelui barbar”, fostul scriitor veleitar, fostul geolog neprofesionist, fostul revoluționar cu mintea zbatută între metafizică și clitoris, fostul reprezentant al d-lui Iliescu în Tunisia - Gelu Voican Voiculescu. Interviu, intitulat în straturi tip „Ev. Z.”: *Fost coleg de facultate cu noul președinte al României / Gelu Voican îl ataca necruțător pe Emil Constantinescu*, e de la un cap la altul un puț al gândirii din care sar bule ale fostului demnitar stupefiat, pline de regurgitari cultural-bilioase și purtînd încă ațele rupte ale sfârșirii politice. Interviu începe abrupt, cel care a fost cîndva al treilea om în ierarhia emanată vorbind neîntrebat așa: „Revoluția n-a fost decât un sughiț al istoriei al cărui epifenomen este regimul Constantinescu. Acum, lipsit de fantasmă, nemaivînd spasme, dl. E.C. se poate dedica misiunii pentru care s-a simțit totdeauna hărăzit... Proiecte pe care le-a rumegat timp de-o viață, în tăcere, vor putea fi aduse la lumină; după *hozrasciotul*/hrucșiovan, după *autogestiunea* și *autofinanțarea* ceaușistă, economia română va cunoaște *autosponsorizarea* emilconstantinesciană. Concepția sa managerial-onanistă despre lume va triumfa, propunând omenirii un nou vis de aur - *elitismul de masă*.” Cînd partenerul de dialog, Păunescu jr., îi atrage atenția, jenat, că i se vede răutatea, G.V. răspunde în stil Vadim: „noul președinte ar trebui să înțeleagă valoarea satirei ca supapă de decompresie socială”. ♦ Odată supapa sărită („cum

vreți să mă abțin?”), ciuda pe Emil Constantinescu („geolog ca și mine”) se decompensează în voce, producînd „satire” și „pamflete” cît să umple cîteva pagini bune într-un *sottisier* autohton. Cu superioritatea cugetătorului care în solitudinea tunisiană a aprofundat „situația complexă” a țării sale, în căutare de soluții, el îi dă pe gratis noului președinte o grămadă de sfaturi și bibliografii (o fi beneficiat de ele, probabil, și Ion Iliescu, de a ajuns la cota de popularitate exprimată la urne). ♦ Deci, ce ar trebui să facă Emil Constantinescu, după părerea voicană? „Să-l consulte pe Talleyrand”, apoi să constientizeze că istoria „e domeniul lucrării divine”; „să-și întemeieze întreaga politică, diplomație, doctrină militară și concepție asupra conviețuirii sociale a naturii pe credința ortodoxă-isihastă”, să preschimbă România „într-un ținut bîntuit de Absolut”. ♦ După ce a fost condusă timp de șapte ani de un liber-cugetător care a preschimbato într-un ținut bîntuit de fantome (fără pic de spirit) comuniste, și în care Gelu s-a simțit grozav, falnic, c-un braț în șold și pe prăsea cu celalalt, iată că, acum, ce-i displace pînă la scribă este că în fruntea țării se află „cel mult un creștin de Duminică”. De aceea îi atrage atenția că, la acest sfîrșit de mileniu, ideologiile mor și „societățile resimt o necesitate de ordin mitic. E revanșa tardivă a lui Neogoe Basarab asupra lui Machiavelli, primul teoretician modern al anatomiei (probabil, autonomiei, n.n.) politicului față de morală și metafizică”. Deci, să lase altora machiavelismele și să studieze „Învățăturile lui Neogoe”, cu specialistul necontestat în domeniu: [Emil Constantinescu] ar avea realmente de câștigat dacă l-ar lua consilier pe eruditul Dan Zamfirescu, care l-ar lămuri asupra actualității învățămintelor lui Neogoe Basarab. Este și autorul unei geniale cărți, scrise la tinerețe despre ortodoxie și romano-catolicism”. (Despre o altă lucrare genială a lui Dan Zamfirescu consacrată „geniului Carpaților” căruia bunul creștin G.V.V. i-a fost călău și gropar - nu se face pomenire). Dar logica e ultimul lucru ce i se poate cere ezotericului Gelu. Astfel, deși își marturisește „puternice sentimente de comuniune bărbătească și confraternitate” față de Ion Iliescu, dușman declarat al monarhiei, convingerile sale sînt altele: „sînt un monarhist antiregalist. Cred în restaurația unei monarhii imperiale printr-o dinastie autohtonă [...] Fiind singurii reprezentanți ai Ortodoxiei latine, suntem legatarii imperiului bizantin, prin Cantacuzini și prin Ștefan cel Mare, căsătorit cu Maria de Mangop”. Văzînd că a luat-o razna, bietul Andrei Păunescu încearcă să-l aducă pe pămînt. Imposibil. Ne pare rău că nu-i putem cita și teoriile protoconiste și sfaturile de politică externă (o prioritate: numele șoselei Kisseleff să fie schimbat în Djohar Dudaev) - dar credem că am dat deja prea multă atenție unui caz clasat. Un singur lucru am mai vrea să adăugăm, și anume definirea esenței politicii lui Ion Iliescu în limba voicană: „Fluul soluțiilor politice înseamnă o punte de timp necesară estompării memoriei. Concepția sa politică aș rezuma-o la ambiguitate constructivă a vagului politic”. Că politica estompării memoriei n-a dat roadele scontate, cu toată ambiguitatea ei constructivă, s-a văzut la urne. Doar Gelu Voican, Dan Iosif, Popa Tatu și alții ca ei se vor estompa în memoria noastră și vor rămîne - dacă vor rămîne - doar ca niște figuri grotești în galeria de curiozități a regimului Iliescu.

Un sacrificat

De cînd a devenit simplu senator, dl Iliescu se vede atacat și de ai săi. Așa de pildă, fostul șef al campaniei dlui Iliescu pentru alegerile prezidențiale a declarat într-un interviu că fostul președinte a pierdut alegerile „din cauza lui însuși”, ceea ce l-a călcat pe nervi pe fostul președinte, determi-

Fidelitatea

DE MOȘ NICULAE, un grup de fideli ai memoriei primului președinte al României l-a comemorat la Cimitirul Ghencea. Lăsînd deoparte obiectul fidelității lor, acești oameni au o admirabilă tărie a convingerilor pe care n-a înfrînt-o nici o schimbare. S-ar putea spune că sînt proști sau fanatici. De acord, dar cel puțin nu sînt fripturiști, nu se întorc după cum bate vîntul și, mai cu seamă, au curajul convingerilor pe care le au. Specia nu se întîlnește însă numai în Cimitirul Ghencea. (Iar dacă Ceaușescu nu mai are decât o mîna de susținători activi, asta ar trebui să dea de gîndit celor care azi se ocupă de politică în România.) În rîndul oamenilor obișnuți, al votanților, nu al votaților, această atitudine e mult mai răspîndită decît își închipuie politicienii care voiajează după cum simt mirosul puterii.

După '89, politica nu s-a mai făcut cu otuzbirul. Cine s-a înscris într-un partid a făcut-o de bunăvoie, nu potrivit ideii că vrei, nu vrei, partidul e-n toate. Nefericitul politician Radu Cîmpeanu are, în continuare, un număr de susținători care-l sprijină în pofida insuccesului cronicizat. Și acest amănunt poate fi remarcat la mai toate partidele care n-au funcționat ca SRL-uri în ultimii șapte ani. Cu alte cuvinte, în România există un capital de onestitate mult mai mare decît ar lăsa să se vadă combinațiile politice de tot soiul. Onestitate care nu exclude totuși inteligența votantului, ceea ce iarăși e un punct cîștigat pentru viața politică din România. Fiindcă așa-numitul vot acordat schimbării a fost și unul de sacrificiu al convingerii față de un partid sau de altul, de dragul unei nevoi imperioase de schimbare. Acestea sînt, de fapt, voturi date cu împrumut, care presupun o anumită sensibilitate politică a votantului, sensibilitate de care trebuie ținut seamă. A te face că uiți un asemenea lucru nu e o probă de inteligență politică.

Dar să ne întoarcem la capitalul de

onestitate de care beneficiază acum majoritatea parlamentară. Aceasta e unul dintre puținele bunuri sigure pe care le are la îndemîna puterea. Să nu uităm că și partidele aflate acum în opoziție au la activ un asemenea capital. Rezultă de aici o formidabilă forță cu ajutorul căreia actuala putere face o politică substanțial coerentă în direcția reformelor. Există acum o disponibilitate a votantului de a accepta un anumit număr de sacrificii în numele unei limpeziri a viitorului. Dar cum capacitatea de a spera nu e nelimitată, în situația de acum e esențial ca omul care votează să știe cu precizie la ce și la cît să se aștepte, în privința sacrificiilor pe care le mai are de făcut. De șapte ani încoace, concetenilor noștri li s-a tot promis „ieșirea din tunelul tranziției”. Nu s-a ieșit din nimic, ba chiar tranziția a început să pară o realitate acceptabilă unora dintre liderii politici. Ca dovadă că dl Adrian Năstase a afirmat la un moment dat că tranziția s-a încheiat. Cu siguranță că tranziția politică e un fenomen din ce în ce mai discutabil, dar tranziția economică se produce sub ochii noștri, cu efecte asupra cărora nu ne vom putea pronunța decît mai tîrziu. Dacă această tranziție s-ar fi încheiat cu un rezultat satisfăcător, partidul dlui Adrian Năstase nu s-ar fi aflat acum în opoziție, ci la conducerea țării.

Cei care și-au dat votul actualei majorități fac parte din categoria optimiștilor care nu se împacă deloc cu ideea că tranziția s-a încheiat prin sărăcirea locuitorilor unei țări bogate. Dar acești optimiști nu reprezintă o minoritate, ei nu sînt fanatici, sau cum vreți să le spuneti, ai cultului lui Ceaușescu, ci persoane care își pun la bătaie convingerile de dragul unei schimbări reale și de profunzime a societății românești. Ar fi dramatic dacă și după aceste alegeri politicianismul s-ar dovedi mai puternic decît nevoile societății autohtone.

Cristian Teodorescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației „România literară” pe adresa Fundația „România literară”, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42.
(foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13.
Abonamente: 3 luni - 13.000 lei; 6 luni - 26.000 lei; 1 an - 52.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul drago print
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147,
sector 5 - București; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

24 pag - 1.000 lei
La redacție: 800 lei

Cronicar